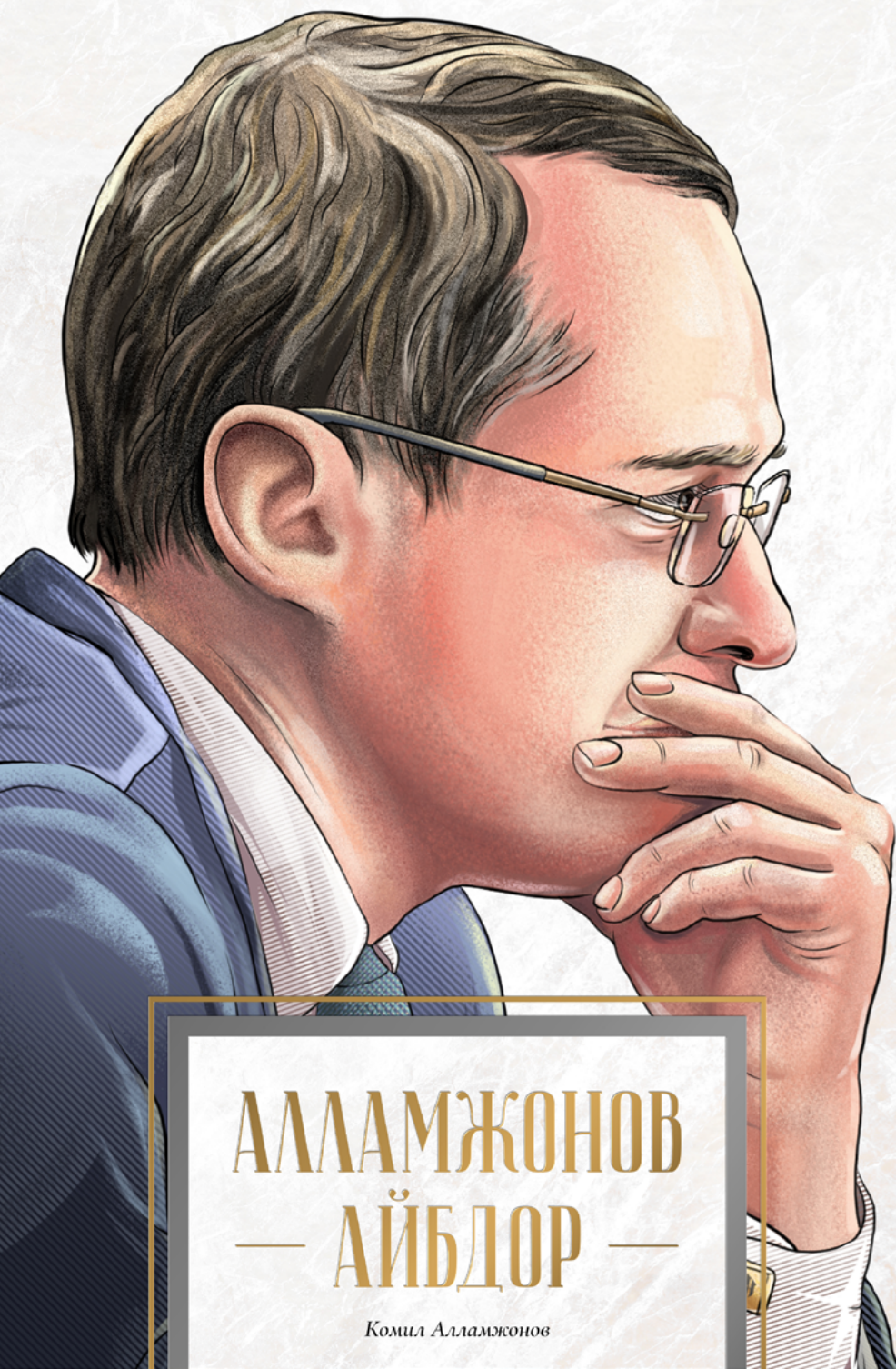

АЛЛАМЖОНОВ
— АЙБДОР —

Комил Алламжонов

УЎК 366.636:82-312.6

КБК 76г

А45

Барча ҳуқуқлар ҳимояланган. Ушбу китобнинг ҳеч бир қисмидан муаллифлик ҳуқуқлари эгасининг ёзма рухсатисиз ҳеч қандай шакл ҳамда усулда, жумладан, Интернет ва корпоратив тармоқларга жойлаш орқали тижорат мақсадида фойдаланиш мумкин эмас.

© К. И. Алламжонов, 2021

ISBN 978-9943-6380-9-9

© «Novda Edutainment» МЧЖ, 2021

АЛЛАМЖОНОВ АЙБДОР

Муаллифнинг Тахрири

Комил Алламжонов

СЎЗБОШИ

Бу китоб нега керак?

Китоб ёзишдан мақсад учта бўлиши мумкин. Бундан иккиси менга тааллуқли эмас.

Биринчиси — пул ишлаш. Менда бундай зарурат йўқ.

Иккинчиси — қанчалик зўр эканимни бутун дунёга намойиш этиш. Лекин ўзимизда ҳам, чет элда ҳам кўпчилик мени танийди, боримча билади. Шундай экан, ҳеч кимни алдай олмайман.

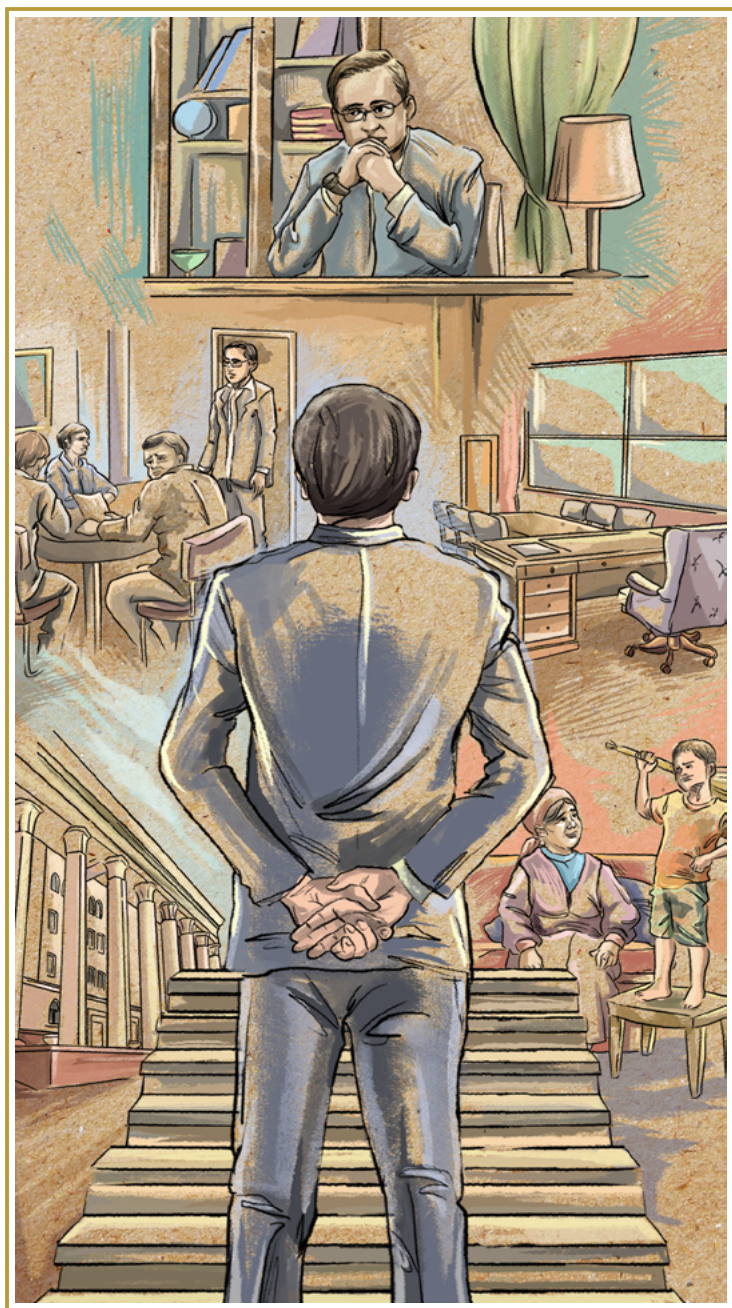
Ва ниҳоят, учинчи сабаб — ўзим истаган инсонларга — ўн бешдан ўттиз ёшгача бўлган, атроф-оламга қараб туриб: «Бу ёғига нима қилсам экан? Кун сайин ўзгариб бораётган жамиятда қандай яшаб кетаман? Орқамда туриб берадиган, қўллайдиган одамим бўлмаса ҳам юзага чиқа олармикинман, кимга керакман ўзи? Орзуларим ушалармикин?» деб ўйланаётган ёшларга муҳим фикрларни етказиш.

Сизга ўзим ҳақимда, қандай қилиб оёққа турганим, ҳозирги даражага етишимга нималар туртки бўлгани ҳақида гапириб бермоқчиман. Ҳеч нарсани назардан қочирмасликка ҳаракат қиламан.

Бу китобни ёзишга киришгунча ўзимни жуда омадли деб ҳисоблардим. Бутун умр омад кулиб боққандек туюларди. Мана ҳозир ҳам, шинамгина уйимда, оилам даврасида ўтириб ёзаяман. Муваффақиятли бизнесим, қизиқарли лойиҳаларим бор. Пешонанинг ярқирагани шу эмасми?!

Лекин бошимдан ўтган воқеаларни бирма-бир эслаб, омадим чопган пайтдан кўра, ишим юришмаган вақтлар кўпроқ бўлганини тушундим. Битта муваффақиятга эришиш учун шунчалик кўп муаммога дуч келган эканманки, буни юз фоиз омад деб ҳам бўлмайди.

Биласизми, онам — доя-ҳамшира. Дояларга алоҳида имтиёзлар берилмаган. Биттагина кафолатланган қулайлик — фарзандларини ўзи ишлайдиган туғруқхонада, ишончли шифокорлар қўлида, ҳамкасб дўстлари орасида дунёга келтириш. Хуллас, мен туғиладиган пайтим шуям ўхшамаган, онамнинг ишхонаси санитария-дезинфекция ишларига — «мойка»га ёпилиб қолган.

ВАЗИР КЕЛДИ

Гўдаклигимда катталарнинг оёғи остида ўралашиб, инжиқлик ёки шўхлик қилсам, бувим доим: «Уни тинч қўйинглар, уришманглар. Бу болам министр бўлади», — дердилар.

У вазир бўлади.

Нега ундай деганларини билмайман. Бувимнинг фикрича, оиламизда мендан бошқа ҳеч ким министр бўлолмасди. Автослесарь билан ҳамширанинг ўғли бир кун обрў-эътиборли, катта одам бўлишини хаёлга ҳам келтириш қийин эди.

Ойимни саволга тутаман. Улар ҳам бувим нега бундай деганларини билмайдилар.

Мана энди, орадан ўттиз йилдан кўпроқ вақт ўтиб, ЎзМАА¹ биносининг холида турибман. Министр бўлиб. Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг директори мақомига кўра вазир ҳисобланади. Каттагина бинонинг биринчи қавати. Девор, шифтлари тўкилай дейди, поллари чириб ётибди, ҳамма ёқ вайрона, чиқинди. Хатто вазирнинг, яъни менинг хонамдан канализациянинг бадбўй ҳиди анқийди. Сталин давридан қолган бу эски иморат охириги марта қачон таъмирланганини биров эслолмайди.

Бинодаги беш юздан ортиқ хонанинг деярли ҳаммасини ижарачилар эгаллаб олган. Хотин-қизлар қўмитаси, қайсидир партиялар, қандайдир нашриётлар, тадбиркорлар ва яна кимлардир. Ички ҳовлида машиналар тикилиб кетган. Ҳеч ким менга аҳамият бермайди ҳам, одамларнинг униси у ёққа, буниси бу ёққа ўтиб юрибди. Иккинчи қаватнинг чап қанотидаги кафтдек жой — мана шу ЎзМАА.

Мени жамоага таништириш учун Бош вазир ўринбосари, Молия вазири Жамшид Қўчқоров келди. Таништирдию жўнаб кетди. Мажлислар залига типографияларнинг ёши ўтиб қолган директорлари, бошқарма бошлиқлари йиғилган. Ҳар бири бу тизимда салкам ярим аср — Совет Иттифоқи давридан бери ишлаб келади. Ўша лаҳзада менга бўлган муносабатни аниқ ҳис қилдим: гўё хонага ёш бола адашиб кириб қолгану бувиси меҳр билан: «Боламни уриш-

манглар, у вазир бўлади»,- деяётгандек. Хонадагилар менга парво қилмай, ўзаро гаплашиб ўтиришибди. Эшикдан кириб келган ёшгина кўзойнакли йигитчага эътибор қаратгандан кўра, ёнидаги обрўли ҳамкасбининг суҳбати муҳимроқ улар учун.

Маош тарқатиш вақти келиб қолган, ЎзМАО ҳисоб рақамида эса 18 миллион сўм пул бор эди. Бош бухгалтерни чақиртирдим. Нима қиламиз? Пул қани? Қандай ишлардинглар ўзи?

— Хавотир олманг, Комил Исмоилович, типографиялар бизга оборотидан 2% ўтказса, маошни ёпамиз.

Бу ҳақда тўлиқроқ маълумот беришни сўраб, ўзим учун қизиқ нарсаларни билиб олдим. Тўғри, тизимдаги ҳамма ташкилотлар ЎзМАОга бўйсунди. Яъни, мантиқан олганда, улар бош идорага гап-сўзсиз маблағ ўтказиши шарт. Аммо ҳеч қачон бундай бўлмаган. Бош ҳисобчи ҳар ой ходимларга маош тўлаш вақти келганда: «Илтимос, бизга маблағ ўтказиб беринг», — деб ялинишга тушади. Ва ҳар гал: «Имкон туғилса, берамиз. Бўлганда оласизлар», — деган кибрли жавобни эшитилади.

— Комил Исмоилович, уларни кўндираман, шу пайтгача амаллаб келганмиз, — деди ҳисобчи мени «юпатиб».

Демак, бешта нашриёт: «Ўзбекистон», «Ўқитувчи», «Ғафур Ғулом», «Чўлпон» ва «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» олдин ўзини тарозига солади. Охири раҳбариятнинг илтимосини бажарган бўлиб, пул ўтказади, худди эҳсон қилгандек.

— Унақаси кетмайди, — дедим.

— Ия, Комил Исмоилович, соҳанинг китлари-кулар! Қўйинг, аралашманг, ўзим ҳал қиламан.

Бош ҳисобчи йиллар давомида қуйи ташкилотлардан тиланиб пул ундиришни оддий ҳол деб келган. У ўзича мени бу ёқимсиз жараёндан асрамоқчи бўлди.

Мен ЎзМААга бўйсунадиган барча ташкилотлар раҳбарларини катта умумий мажлисга чақиртирдим. Навоий номидаги Миллий кутубхона директори ўша заҳоти иши қўплиги, келишга вақти йўқлигини айтди. «Қарши бўлмасангиз, кейин ўзингизга алоҳида учрарман, майлими, Комилжон?»

Мен белгиланган вақтда келдим. Вазир курсисига ўтирдим. Одамлар хонага кириб-чиқиб, у ёқдан-бу ёққа юришибди. Мени бир тийинга олишмаяпти, худди бу ерда умуман йўқдекман. Индамай, сабр қилиб турдим. Охири чидолмадим:

— Марҳамат қилиб ўтириб олинглар. Бошлаймиз. Бир-биримизни озгина ҳурмат қилайлик.

Ҳамма жойлашиб олди. Менга ёв қараш қилиб ўтиришибди, суҳбатнинг белига тепдим-да! Энг гигант наشريёт — «Ўзбекистон»нинг директорини турғиздим.

— Қани, гапириб беринг-чи, ишлар қандай кетяпти?

— Агар мен гап бошласам, бу ерда эрталабгача ўтирамиз, — жавоб берди у менсимайгина.

— Керак бўлса, ўтирамиз, — дедим мен. — Бошланг.

Бу ҳақда ҳозир гапириш осон, лекин тартиб ўрнатишнинг ўзи бўлмади. Ишни ЎзМЛАА директори номидан бинода ўтирган барча ижарачиларга хат ёзишдан бошладим: «Тез кунда эгаллаб турган хонангизни бўшатишингизни сўрайман».

Ижара тўловининг шарти оддий экан: Агентлик ҳисоб рақамига арзимаган маблағ ўтказилади, қолган пул нақд берилади. Хомчўт қилиб кўрдим. Ойига эллик минг доллардан кўпроқ пул келиб турган. Шунча пул қаёққа кетган, билмайман. Бош офисга пул тушадими, йўқми, ҳеч кимни қизиқтирмаган. Бино эса харобага айланиб бўлган.

Менга бу пулнинг кераги йўқ эди. Қўл остимдагилар сал ҳайрон бўлишди. Тўғри, бизнес билан шуғулланишимни, ўзимга яраша даромадим борлигини ҳамма билади, лекин пул ҳеч қачон ортиқчалик қилмайди-ку.

Табиийки, «Ижарачиларга тегманг», деган илтимослар ёғила бошлади. Ҳеч ким иссиқ ўрнини йўқотгиси келмасди. Юқоридан, вазирлик ва идоралардан қўнғироқ қилдириб, янги директорга босим ўтказишга ҳаракат қилишди. Фақат Хотин-қизлар қўмитасининг ўша пайтдаги раиси Танзила Камоловна² улар учун ажратилган янги бинонинг қурилиши ҳали охирига етмагани, озгина вақт берилса, бир йўла кўчиб чиқиб кетишларини тушунтирди. Уларнинг сўзини икки қилолмадим. Қолганларга қаттиқ турдим. Бино — бизники, ходимларимга шароит яратиб беришим керак. Ички ҳовли ёпилди, уюм-уюм ахлат чиқариб ташланди, хоналар, холл, йўлаклар таъмирланди. Буларнинг ҳаммаси кимнинг ҳисобидан бўлганини гапиришга ҳожат йўқдир-а?! Бино таъмири оилавий бизнесимга қимматга тушди, олдинда эса ҳали яна иш кўп эди.

Эсимда, тадбирлардан бирида Бош вазирнинг биринчи ўринбосари Очилбой Жуманиёзович Рамамов³ билан учрашиб қолдик. Ҳозир нима ишлар билан бандлигимни сўради. ЎзМААни бошқараётганимни айтдим.

— Нима ташкилот эди у, эслатиб юборинг? — сўради Рамамов.

ЎзМАА шу даражада бор-йўқлиги билинмайдиган, мудроқ ташкилот бўлганки, ҳатто Бош вазир-

нинг биринчи ўринбосари бу Агентликни бирданига эслолмади. Ташкилот раҳбарлари Вазирлар Маҳкамаси йиғилишларига деярли чақирилмаган. Директорини фақат «бахт мактуби» олиб турган газеталарнинг муҳаррирларигина таниган — уни олиб ташла, буни таҳрир қил... Фақат бир марта, жаноб Тангриев⁴ «маънавиятга зарар етказганлар»га (унинг назарида, албатта) қарши ЎЗА орқали аёвсиз кураш эълон қилганида, унинг донги ҳамма ёққа тарқалди.

Аммо менинг олдимда турган энг асосий масала бинони таъмирлаш эмас, Агентлик директорининг нуфузини кўтариш эди, албатта. Хўп, бунинг учун нима қилиш керак? Мансаб гувоҳномасини пеш қилиб, атрофдан иззат-ҳурмат кутиш бефойда. Яхшиси, жанг санъати қоидаларини қўллаган маъқул. Биринчи навбатда асосий рақибни, ким бошқаларга таъсири, сўзини ўтказишини аниқлаб, зарарсизлантириш шарт.

Ходимларни аттестациядан ўтказиб, бир кун ичида бир неча кишини ишдан бўшатдим. Кейин бутун жамоа олдида Мониторинг маркази директори Хуршид Маматовни лавозимидан олдим. Айнан унинг гуруҳи [REDACTED]
[REDACTED]
[REDACTED] Яхшиямки, ишдан кетганимга ачинган оддий журналист ва блогерлар ҳимоя қилишгани, бўлмаса булар мени янчиб ташлашга тайёр эди.

Мониторинг маркази ЎзМАА ичидаги энг ёпиқ тузилма бўлиб, ҳеч қайси директор унинг остонасидан ҳатлаб ўтмаган. Бир куни хонамдан чиқарканман, бегона кишининг котибимга сурбетларча ўшқираётганини эшитиб қолдим. Котибиятдаги йигитлар эса индамай туришибди.

— Сиз кимсиз? — сўрадим мен.

— Мен Мониторинг марказиданман! — менсимай жавоб берди у.

Улардан ҳамма чўчирди, чунки ўзларини салкам бутун олам хўжайинларидек тутишарди.

— Чиқиб кетинг бу ердан! — аслида бундан қўполроқ гапирдим. — Ким бўлибсиз, ходимларимга дўқ урадиган?

Кўринишидан зиёли ва оғир-босиқ раҳбардан бунақа муомала кутмаган ҳалиги киши довдираб қолди. Индамай чиқди-кетди. Мен ўша захоти Мониторинг марказидагиларни йиғилишга чақирдим.

Кириб борганимда, ҳамманинг кўзи менда, биров қизиқиб, биров хавфсираб қараб турарди.

— Ҳозир сизларга қиладиган яхшилигим шуки, — дедим Марказнинг директори ва яна бир неча хо-

димга, — ўз аризангизга кўра ишдан бўшатаман ва сизларни хотирамдан ўчириб ташлайман!

Мониторинг марказига шу пайтгача амалда ҳамма ишни юритган Дилноза Зиёмухамедова⁵ директор бўлди. Ҳозир у Президент Администрацияси раҳбарининг ўринбосари. Фаҳм-фаросатли, ҳаракатчан оддий ходимларни директор ўринбосарлари лавозимигача кўтардим. Муддат қўйдим, йўл-йўриқ кўрсатиб, ҳаммани ишга солиб юбордим.

Энди энг улкан ва бўйсунмас кит — «Ўзбекистон» нашриёти қолди. Ўша, директори «гапирсам, эрталабгача ўтирамиз», — деган нашриёт. Ростдан ҳам янги вазирга айтадиган гаплари кўп экан — типографиядаги қўшиб ёзишлар, талон-тарож, мулкни ўзлаштириш ҳолатларининг тарихи жуда узун, Иттифоқ даврига бориб тақаларкан. Ҳукуматнинг барча доиралари билан алоқалари зўр йўлга қўйилган. Ҳатто қўшни давлатлар микёсида ҳам. Ўз-ўзидан маълумки, ҳамма ҳужжатлари жойида. «Ўзбекистон» республикага вагонлаб қоғоз олиб кирадиган нашриёт эди. Айрим фактларни таҳлил қилган ҳолда, катта эҳтимол билан давлат курсида олинган қоғоз мамлакат ичида бозор нархида сотилганини тахмин қилиш мумкин. Ўртада жуда катта пул айланарди. Шунинг учун нашриёт директори мени раҳбар сифатида тан олмади, топшириқларимни бажаришни хаёлига ҳам келтирмади. «Серый кардинал» Маҳмуджон Зайтаев⁶ бўлиб чиқди.

Лавозимида эллик йилдан бери ўтирган мансабпараст, амалдор бу отахон ҳеч нимадан тап тортмасди.

Типография доим давлатдан катта буюртмалар олиб, дарслик, кундалик ва дафтарлар чоп этса ҳам, давлатга фойда келтирмас, аксинча, зарарга ишларди. Аслида даромад кимларнингдир чўнтагига тушар, тизимда меҳнат қилаётган 650 нафарга яқин ишчи эса арзимаган маошини ҳам вақтида ололмасди.

Уларнинг даромад топиш йўлларини ўрганиб, «Қойил!» деб юбордим. Қоғоз салфетка-сочиқчалар ва хожатхона қоғози ишлаб чиқарувчиларга ўрам-ўрам чиқиндини ҳам пуллашар экан, шоввозлар! Табиийки, ундан ҳам «откат» — улуш олишган. Хуллас, ҳамма нарсадан пул қилинган. Алмисоқдан қолган нашриёт ускуналари эса тез-тез ишдан чиқар, уларни янгилаш ва замонавий техникани ишга тушириш зарур эди. Лекин эҳтиёт қисмлардан ҳам «откат» олмаса бўлмайди.

Менинг ҳисоб-китобимга кўра, кимларнингдир чўнтагига ҳар йили миллионлаб доллар тушган. Мамлакатдаги энг йирик нашриёт эса талон-тарож қилинган, вайрон бўлган. Лекин бу менинг шахсий кузатув ва хулосаларим. Мен тергов олиб борадиган, кимгадир айблов қўйиб, далил қидирадиган прокуратура эмасман. Аммо ўз фикримни айтишга ҳаққим бор, буни менга ҳеч ким тақиқлай олмайди.

Майли.

Янги йил арафаси. Ишчиларга мукофот пули тарқатилсин, деб топшириқ бердим. Корхонанинг ўзида катта сахна қурдик. Шерали Жўраев, Юлдуз Усмонова каби санъат юлдузлари, таниқли қўшиқчиларни таклиф қилдик.

Ўзиям роса қиздиришди!

Концертдан кейин, зиёфат охирида сўзга чиқдим.

— Кайфиятлар қалай? — сўрадим йиғилганлардан. — Нимага баъзиларнинг юзида хурсандчилик кўрмайпман? Янги йил байрам-ку?! Мана, мукофот пули олган бўлишингиз керак...

Ўтирганлар орасида ғала-говур бошланди. Қанақа мукофот? Ҳеч ким ҳеч нима олгани йўқ...

Раҳбариятнинг ранги ўчиб кетди.

— Мен ЎзМАН директори сифатида ўз мажбуриятимни бажардим, ходимларни мукофотлаш ҳақида буйруқ бердим. Лекин раҳбарларингиз буйруқни бажармаган.

— Кечирасиз, ҳали улгурмадик... — деган мужмал жавоблар эшитилди.

— Агар берилган топшириқни бажармасангиз, сизларни ишдан олишга мажбур бўламан, — бу гапни ҳамманинг олдида, микрофон орқали айтдим.

Эртасигаёқ шошилишча равишда мукофот пули тарқатилди. Ҳеч қандай протоколу расмиятчиликка қараб ўтирмаслигимни билиб, ҳайиқишди, шекилли. Ҳамманинг олдида нимани ўйласам, ўшани гапирман, ишдан шартта бўшатишим мумкин, аризага «ўз хоҳишига биноан...» деган ёзувни тиркаб, ими-жимида чопонни елкага ташлаб кетиш йўқ.

Мукофотни вақтида бериш арзимаган масаладек кўриниши мумкин, лекин бу янги раҳбарнинг бир сўзли эканини исботлади. Шундан кейин ишчиларнинг муаммоларини ўргана бошладим. Ўзига хос очик эшиклар марафонини эълон қилдим. Истаган ходим келиб, дардини айтиши, савол ёки таклифини бериши мумкин эди. Эрталабдан бошланган кирди-чиқди ярим кечагача давом этарди. Тўйлар, маошлар, таътиллар, даволаниш, ижтимоий имтиёзлар, хат-хужжат — кўрмаган масаламиз қолмади.

Одамларни рағбатлантириш учун «Ўзбекистон» нашриётида ишлайдиган ҳамма ходимларнинг маошини яхшигина кўтардим.

Типография ходимларини эса огоҳлантирдим: ким ўғрилиқ қилса, жавобгарликка тортилади. Тўғри,

«откат»лар билан солиштирганда бу пул хамир учидан патирдек эди. Кимлардир барибир эски хунарини қўймади ва ишдан бўшатилди.

Дарвоқе, директорнинг ҳам ойлигини оширдим. Ундан олдин хусусий бозорда энг зўр мутахассисларнинг меҳнати қанчага баҳоланишини суриштирдим. Натижада, директорнинг маоши 2,5 миллиондан деярли 25 миллионга чиқди.

Ойлиги расман қанча эканини аниқлаганимда, ўртамизда нохушроқ суҳбат бўлиб ўтди:

— Миллиардлаб пул айланадиган, 650 кишилик жамоага бош-қош раҳбар бунақа арзимаган ойликка ишлаши учун ё аҳмоқ бўлиши керак, ёки ўғри. Сиз қайси бирисиз? — сўрадим киноя билан. — Шахсан мен қўл остимда иккала тоифа ҳам ишлашини хоҳламайман.

Раҳбарлар исталган пайтда лавозимидан айрилиши мумкинлигини тушунишди. Топшириқни бажармаса, ишдан оламан. Қаттиқ ва аёвсиз босим ўтказишга тўғри келди.

Маълум вақтдан кейин директор қабулимга келиб, «ўз хоҳишига кўра» лавозимидан озод этишимни сўради. Йўқ! Аниқ бир сабаб бўлса, бўшатаман, ўз ихтиёри билан кетиш йўқ!

Типографиялардан биридаги цехда ишчилар ертўлада ишлашар экан. Бино тахминан эллик йилдан бери таъмирланмаган. Ҳамма ёқда намгарчилик, зах босиб ётибди, хоналар нимқоронғи. Бинони эпақага келтириш учун бир ҳафта муддат бердим. Роппа-роса бир ҳафта! Директор эртасидан ишга чиқмай қўйди. Ҳамма ишни ташлаб, йўқолиб қўя қолди.

Нашриётларнинг раҳбарлари қалтис вазиятда эди. Мени на пора бериб, на кимларгадир қўнғироқ қилдириб ўзларига оғдира олишди. Бундай юқори лавозим эгасига унча-мунча одам ҳадди сиғиб илтимос билан чиқа олмади. Шунинг учун йиллар давомида нашриётлар маблағини ўзлаштириб келганлар секингина жуфтакни ростлашди.

Йўлимизга тўғаноқ бўлаётганларнинг илдизини қуритиш керак эди. Акс ҳолда, улар ишлашга ҳалақит беришлари, устимдан юмалоқ хатлар ёзиб, оёғимдан чалишга ҳаракат қилишлари аниқ. Лавозимида қолганларга ҳар қандай қоидабузарлик ва саботаж учун албатта жавобгарликка тортишимни тушунтириб қўйдим. Ёши ёки кўрсатган хизматларига қарамай, ҳеч кимни аяб ўтирмаймиз, айбдор жазосини олади.

Молиявий текширув ЎзМААга қарашли «Ўзбекистон» нашриёти зарарга ишлаётганини кўрсатди. Ваҳоланки, давлат буюртмаларидан ҳисоб рақамига миллиардлаб сўм тушиб турарди. Вазиятни ўрганиб,

ташкилот балансида соҳага алоқаси бўлмаган қандайдир активлар, бинолар борлиги ва улардан фойдаланиш учун жуда катта маблағ сарфланишини аниқладик.

Энг кўпхарж бино «Ўзбекистон» нашриёти қошидаги ётоқхона экан. Ходимлар у ерда ўн йиллаб, авлод-авлоди билан яшайди. Бино нашриёт балансида. Лекин улар доим ижара ҳақи тўлаб келган.

Юристларга масалани ўрганиб, қонуний ечимини топиш бўйича топшириқ бердим. Ҳар бир оила ижара хонадонини ўз номига расмийлаштирсин, ётоқхонада эмас, шахсий уйида яшасин, дедим. Ечим топилди. Шунча йил ижарада турган элликта оила бошпанали бўлди.

Ҳар бир хонадонга бирма-бир кириб, бир пиёла чой устида мезбонларни гапга солдим. «Уйни ўз номингизга расмийлаштиришда муаммо туғилмадими? Ҳеч ким ҳеч нарса тама қилмадими? Уйли бўлиш учун кимнингдир чўнтагига пул солиш керак, деган гаплар бўлмадими?» Ҳаммадан бир хил жавоб эшитдим: Йўқ, унақаси бўлмади.

Бу бизнинг ғалабамиз эди! Уй тақсимоти учун жавобгарлар, агар ортиқча гап чиқса, албатта қулоғимга етиб келишини билиб, бир тийин ҳам ундиришга ҳаракат қилишмаган. Бинони таъмирлаб бериш-

ни бўйнимизга олгандик, ваъдамизнинг устидан чиқдик. Ишчилар ҳовлида катта дастурхон ёзиб, худойи қилишди. Мениям таклиф этишди. Сўзга чиқиб, бу уйлар юртимиз Президенти ҳамда Агентлик томонидан тақдим этилаётгани, ҳужжатлар қонуний расмийлаштирилгани ва мендан кейин ҳам ишчилардан уйни ҳеч ким тортиб ололмаслигини айтдим. Кимдир хурсандчилигини ичига сиғдиролмай йиғлаган, кимдир кулган, ҳамманинг кўзи чакнаб турибди, хуллас, эсдан чиқмайдиган кун бўлди.

Президент сиёсатининг асоси ҳам одамлар турмушини яхшилашдир. Мен команданинг бир аъзоси сифатида шу ишга озгина бўлса ҳам ҳиссам қўшилганидан мамнун эдим.

Шунча йил омонат уйда ҳаёт кечириш, омонат уйда фарзанд кўриб, тўй-томошалар қилиш, исталган пайтда кўчада қолиши мумкинлигини ўйлаб, қўрқиб яшаш... Ҳозир ўз уйларида тинч-хотиржам яшаётган ўша одамлар дуоларида мени ҳам эслаб қўйишади, деган умиддаман.

Яна балансимизда республикадаги ягона матбаа-ноширлик касб-ҳунар коллежи ҳам бўлиб, ёпилиш арафасида турган экан.

Қабулимга директори келди.

— Бинони бўшатиб беришимиз керак, — деди.

— Хўп, яхши. Матбаачиларни қаерда тайёрлаймиз унда?

— Коллежнинг ўзи бўлмайди! — хўмрайиб жавоб берди директор.

— Мамлакатда 1 600та матбаа корхонаси ишлаб турибди-ю, матбаачи тайёрлайдиган бирорта ўқув даргоҳи бўлмайдимиз?! Бунақаси кетмайди!

Коллежни сақлаб қолдик. Вазирлар Маҳкамасининг бу борадаги Қарорига ўзгартириш киритилишига эришдик. Коллежнинг ёпилишига йўл қўйиб бўлмасди. Чунки китоб, дарслик, ўқув қўлланмалари, кўргазмали ташвиқот воситалари ўрнини ҳеч нима боса олмайди — интернет ҳам, бошқасиям.

Энди олдимизда турган энг муҳим масала СЎЗ ЭРКИНЛИГИ эди. Биз Вазирлар Маҳкамасига бўйсунамиз. ВМ эса вазирлик ва идоралар дегани. Танқид асосан шуларга қаратилган бўлса, қандай қилиб сўз эркинлигига эришиш мумкин? Демак, Агентлик вазирликлар билан тенг мақомда бўла олмайди.

Президентга билдириш хати киритдик. Агентлик бевосита Президент Администрациясига бўйсунсагина ОАВни ҳимоя қилиши мумкин. Масалани шу нуқтаи назардан асосладик. Бизга қўнғироқ қилиб, оғзимизни ёпадиганлар бўлмаслиги керак. Рахбарият бу таклифни қўллаб-қувватлади.

Агентлик ходимлари маошини бир неча баробар оширдик. Арзимаган пул тўлаб, одамлардан виждонан ишлашни талаб қилиб бўлмайди. Ойликлар қай даражада ўзгарганини тасаввур қилишингиз учун мисол келтираман: бир ярим миллион оладиганларнинг маоши ўн саккиз миллионга чиқди. Соҳани яхши биладиган мутахассис ўз қадрини ҳам билади, ҳалол ишлайдиган бўлса, ўша арзимас пулга қўнмайди.

«Ботир Парпиевнинг жияни» бўлмаганимда, бу ишларни эплай олмасдим, албатта. Мен шафқатсиз солиқ идораси мактабида жуда самарали сабоқ олганман.

ПАРПИЕВНИНГ ЖИЯНИ

2001 й.

Санъат институтининг биринчи курсида ўқиётганимда қариндошимиз Бахтиёр ака ҳозирги МТРК-нинг⁷ ўт ўчириш хизматида ишлайдиган оғайниси Абдусаттор ака билан келишиб, мени телевидениега амалиётга жойлаб қўйди. Ота-онам «Дарсдан кейин лақиллаб юрмасин, ишласин, пул топмасаям, тажриба орттирсин», — дерди. Ўзим ҳам телережиссёрлик касбига қизиқиб, ҳақиқий телевидениечи бўлишга тайёр эдим.

МТРКга кириш осон эмас, бу ниҳоятда ёпиқ ташкилот. Бирор лавозимни эгаллаш у ёқда турсин, энг оддий ишга жойлашиш учун ҳам таниш-билиш керак эди. Абдусаттор акага раҳмат, оддий бир талабани практикага олишга «Давр»⁸ дастури таҳририятини кўндирди.

Ишга кетаётганимда онам қаттиқ тайинладилар:

— Комилжон, жон болам, ҳеч ким билан уришиб-та-лашиб юрма, илтимос, бировга гап қайтарма, «хўп-хўп» дегин, нима иш буюришса, дарров айтганларини қилгин, ҳаммага фойданг тегсин, ҳаммага ёрдам бергин, ўғлим...

Худди шундай қилдим. «Режиссёр ёрдамчиси ассистентининг ёрдамчиси» деган шарафли лавозимда ҳаммага фойдали бўлай, дедим.

— Ҳой, бола, сомсага чиқиб ке!

— Хўп.

— Ўв, кассеталарни олиб чиқ.

— Хўп.

— Тайм-коддини ёзиб бер.

— Хўп бўлади...

Секин-секин иш ўргандим, билим, тажриба ортирдим.

Ўша пайтда «Давр»га Фурқат Зокиров раҳбарлик қиларди. Мен унинг учун кераксиз бир матоҳдек эдим. Шунча ишлаб, менга на бир оғиз яхши гапиргани, на мақтаганини эслайман. Фақат танбеҳини, «Ишдан ҳайдайман!» деган пўписасини эшитганман. У мени қанчалик ёқтирмаса, мен ҳам ўша пайтда уни шунчалик ёмон кўрардим. Ҳамманинг олдида мени ҳақорат қилиши ёки арзимаган хатоим учун студиядан ҳайдаб солиши мумкин эди. Ҳеч қачон саломимга алик олмас-

ди, худди бу билан бирор жойи камайиб қоладиган-дек. Эсласам, ҳалиям тушунмайман, наҳотки бир оғиз сўрашиш шунчалик малол келган бўлса?!

«Давр тонги»га Севара Назархон севишганлар кунда концерт бергани ҳақида кичкина лавҳа тайёрлаб, росмана балога қолдим.

— Қанақа севишганлар? — чинқирди у. — Жинимисан? Севишганларинг нимаси?! Менга нимани тиқиштиряпсан?

Бақир-чақири бутун МТРКга эшитилди. Шундан кейин иложи борица унинг кўзига кўринмасликка ҳаракат қилдим. Ҳеч ким таҳририятнинг қоидалари, сиёсатини, умуман, телевидениенинг ёзилмаган қонунларини ўргатмасди. Лекин ишни худди тажрибали одамдан сўрагандек талаб қилишарди. Алам қиладигани шу эди. Ишимни қойил қилиб бажаришга ҳаракат қилганим сари сўкиш эшитардим. Мен ўзимга бошқача бир муносабат талаб қилмайман. Лекин дўқ-пўписа, ҳақоратни умуман кўтара олмайман. Гап эшитмаслик учун ҳамма ишни астойдил, ўз вақтида бажараман.

Ҳозиргача нима иш қилсам, худди тепамда Фуркат Зокиров афтини буриштириб, «Таҳририятдан ҳайдайман!» деб ўдағайлаётгандек туюлаверади. Ҳамма лойиҳаларим пишиқ-пuxта чиқиши шундан бўлса керак.

Фурқат Зокиров мени ҳайдаб юборган «Давр» студиясининг монтаж-кўрикхонаси ҳамда «Давр тонги» дастури ижодий гуруҳи.

Лавҳаларни ҳаммадан яширинча, энг асосийси, директорга кўрсатмасдан тайёрлашга тўғри келарди. Камерани ялиниб олиб, кечалари монтаж қилардим. Шундаям телевидениеда бемалол кўрсатса бўладиган яхши материал чиқарди. Масалан, «Қутқарув-050» хизматига бағишланган қисқагина лавҳамдан ҳатто Фурқат Зокиров ҳам камчилик тополмай, эфирга қўйган.

Кейин ФВВ⁹ ҳақида кўрсатув тайёрладим. Биноийдек материал бўлди, шунчалик ўзимга ёққанидан ФВВ офисига бориб, ўзларига кўрсатишга қарор қилдим.

Пешона деб шуни айтсалар керак: мен «қайдасан ФВВ» деб йўлга чиққанимда матбуот хизмати бошлиғи капитан Бегматов янги тайинланган вазир Ботир Парпиевнинг қабулида ўтириб, дакки эшитаётган бўлган. Ахборот хизмати ишламаяпти, вазифасини бажармайди, янгиликлар эълон қилмайди, телевизорда кўринмайди... Капитан Бегматов пешонасидан дув-дув оқаётган терни рўмолчаси билан артганча, боши котиб ўтираверган. Вазир ҳақ эди.

Қабулхонадан чиққан Бегматовга ФВВ биносидан ахборот хизматини қидириб юрган ёш йигитча, яъни мен рўпара келиб қолдим. Капитан роса хурсанд бўлиб кетди.

— Менга худди шу керак эди! — деди у, тайёрлаган кўрсатувимни кўриб. Кейин уст-бошимга ғалатироқ қаради-да (калта иштон — шортикда эдим): «Эртага тузукроқ кийиниб кел. Шим, кўйлак... Министрнинг олдида кирамиз», — деди.

Эрталаб ФВВ эшигига етиб келганимда иш куни бошланишига ҳали ўн беш дақиқа бор эди. Вазирнинг хонасига кирдим. Форма кийган Ботир Раҳматович каттакон стол ортида нимадир ўқиб ўтирарди. Ўзиям қоядек салобатли. Менга бир қараб қўйди.

— Ассалому алайкум... — иккиланиб, секингина стол томон юрдим. Шу пайт қутилмаган воқеа бўлди.

Мен Фурқат аканинг саломимга алик олмаслигига ўрганиб қолган эканман. Вазир ўрнидан турди. Столни айланиб ўтиб, менга қўлини узатди.

— Ваалайкум. Яхшимисиз? — у шундай деб, ўтиришга ишора қилди.

Нимага келганим ҳам эсимдан чиқиб кетди. Ўзимни йўқотиб қўйдим. Кимсан вазир мен — оддий бир талаба билан сўрашиш учун ўрнидан турди-я! Бу одамни ўша кундан ҳурмат қила бошладим. Ҳалигача қўнғимда ана шу миннатдорлик ҳисси бор.

Ботир Раҳматович материални кўриб, жуда мамнун бўлди. Ишим унга ёқди.

— Яшанг! Энди қоғоз-қалам олиб, ёзинг. Мана бу жойида галстук сал қийшайиб қопти, бунисида фуражкани тўғрилаш керак. Манави ерга бунақа кириб борилмайди, бу томондан эмас, нариги тарафдан...

Вазирнинг гапларини ёза туриб, кайфиятим туша бошлади. Видео газета учун ёзилган репортажмас-ку, беш дақиқада ўзгартириб ташласам. Қийшайган бўйинбоғни тўғрилаш учун ўша лавҳани бошқатдан тасвирга олиш керак. У пайтлари МТРКда ҳеч ким ўзича камера ололмас, техника журналистларга жадвал бўйича, навбати билан бериларди. Оласан, қўл қўясан, жойига бориб, тасвирга тушириб келасан,

хуллас, ўзига яраша тартиб-қоидаси бор. Кейин ҳамма материални монтажда йигиб, рендер қилиш керак.

— Ёзиб олдингми? Сенга эртагача муҳлат.

Қандай улгурганимни билмайман-у, лекин эпландим. Кечаси билан ухламадим. Эрталаб тайёр қилиб бордим.

— Баракалла! Фақат кеча манави жойи эсдан чиқибди-да, шуниям қўшиб қўй, кечқурун кўрсатасан.

Вақт кечагидан ҳам кам. Ўшанда ҳаётимда биринчи марта умуман иложи бўлмаган ишни қилиб, кечгача топшириқни бажардим.

— Ана энди ҳаммаси жойида, — деди вазир. — Эфирга беравер.

Кулиб юборай дедим.

— Ботир Раҳматович, мен телевидениеда кичкина одамман. МТРК раиси у ёқда турсин, муҳаррир ҳам гаплашиб ўтирмайди мен билан. Уни ҳатто кўрмайман ҳам. Лавҳа эфирда кетиши учун унинг имзоси керак.

— Йўғ-э? — астойдил ҳайрон бўлди вазир. — Майли, шуюм муаммоми?..

У телефонда Кўчимовнинг¹⁰ рақамини терди.

— Абдусайд ака, бизни қўллаб турганингиз учун раҳмат, йигитларингиз зўр экан, жуда яхши кўрсатув тайёрлашибди...

Ишхонада Фурқат Зокиров мени қилич яланғочлаб кутиб турган экан. Бу сафар у бутун Тошкентни бошига кўтариб бақирди. Мен уни бир тийинга олмай, рухсатсиз, навбатсиз камера олиб чиқиб кетибман. «Тирранча, думбул, аҳмоқ, эшшак... Менга юқоридан босим ўтказаман, деб ўйлама!»

Ўша кундан бошлаб икки ўт орасида қолдим. ФВВдагилар айтса, лавҳа тайёрлаб бераман, кейин директор менга захрини сочади: хар сафар вазирликдан қўнғироқ қилдириб, техника жадвалини бузармишман.

Иш кўп, МТРКдан ярим кечаси қайтардим. «Навой» метро бекатидан охирги поезд тунги 12:03 да жўнар, нима қилиб бўлсаям, улгуришим керак эди. Бунақа пайтда метрода деярли одам бўлмайди, фақат фаррош хола каттакон швабрасини перроннинг у бошидан бу бошига судраб юради, яна икки милиционер мудраб ўтиради. Бекат бўм-бўш, нимқоронги, овозлар акс-садо беради, ўзига хос ҳиди бор... Метронинг ҳидини шунақа яхши кўрардим-ки... Бу уйга қайтиш ҳиди эди. Тоннелдан келадиган шамол ва

яқинлашаётган поезд чироқларини айтмайсизми! У мени яна бир оғир иш қунидан озод қилиб, эркинликка олиб чиқадигандек туюларди. Ҳаммасидан кўра шу ёқимли эди.

Менинг бекатим— энг охиргиси. Шунинг учун баъзан йўлда ухлаб қолсам ҳам, керакли бекатдан ўтиб кетмасдим. «Беруний¹¹ — охирги бекат. Вагондан чиқаётганда буюмларингизни унутманг». Шу сўзларни эшитиб, уйғониб кетардим.

Берунийда соат тунги ўн иккидан кейин жамоат транспорти қатнамас, Қорақамишга¹² етиб олиш учун таксичилар турган «питак»ка келардим. Охирги манзил — Тансиқбоев кўчаси, тўрт йўловчи йиғилмагунча, машина юрмайди. Мен олдинги ўриндиққа жойлашиб, совуқ кунлари печкани ёқишни сўрардим ва рюкзагимни қучоқлаганча бошқаларни кутиб ухлаб қолардим. Такси бирпасда тўларди.

Қўпинча охирида мен қолардим. Ҳайдовчилар ҳар сафар: «Тансиқбоевгача дегандинг-ку, туш энди!» — деб мен билан тортишар, мен эса яна икки юз метр юришим керак эди. Қаттиқ чарчаганимдан «Сал нарироққа ташлаб қўйинг, ака» — деб ялинардим.

Ухлашдан ҳам кўра тезроқ овқатлансам, дердим. Ўн икки йўлакли уйимиз узоқдан кўзимга каттакон

бўлка нон бўлиб кўринарди. Хаёлан устига икки пар-
рак Юсупов памилдоридан қўйиб, туз сепардим.

Ишдан эртароқ чиқсам, троллейбусда кетиб, кейин
яна икки бекат пиёда юрардим. Мактабнинг ёнидан
шошмасдан ўтардим, лекин панжара тугаб, қабристон
девори бошланганда югуришга тушардим — атроф
ваҳимали, қоп-қоронғи, салгина шитирлаган товуш-
дан юрагим ёрилай дейди. Югурганим яхши.

Ойим қорнимни тўйдириш учун ишдан келишим-
ни албатта пойлаб ўтирардилар. Икки хонали уйда
олти киши — адам, ойим, бувим, икки синглим ва мен
яшардик.

Биз — болалар бувим билан битта хонада, ерга кўр-
пача тўшаб ухлар эдик. Бувим менга дуо қилишни ўр-
гатганлар. Ҳар куни ухлашдан олдин қиладиган дуо-
лари хотирамга қаттиқ ўрнашиб қолган. Маъносини
тушунмасдим-у, барибир қандайдир хотиржам бўлиб
қолардим. Кейин эса ўз билганимча, деразага, юлдуз-
ларга қараб дуо қилардим. Худо энг ёруғ юлдуз томон-
да, У мени аниқ кўриб турибди, менга ёрдам беряпти,
яқинда бой, машхур ва бахтли бўлиб кетаман, деб қат-
тиқ ишонардим...

Лекин ҳозирча ҳар куни эрталаб МТРК эшигида
сарғайиб, кимдир мени ўзи билан олиб кириб кети-

шини пойлардим. Менга ҳатто ичкарига кириш учун рухсатнома ҳам берилмаган, шунинг учун доим кимнингдир этагига осилиб олардим. Сабрим чидамай, ичкарига қўнғироқ қилсам, «Давр»нинг масъул котиби Дилшод ака менга бобиллаб берарди: «Қўнғироқ қилаверма! Ҳамманинг жонига тегиб кетдинг! Ўшатта кутиб ўтир!» Майли, умри узоқ бўлсин. Лекин шу гапларни ўқисин, бир пайтлар мени ҳатто рухсатномагайм лойиқ кўрмаган эди. Ҳалигача алам қилади. Унданам ёмони, маош бериладиган куни «Давр»нинг ҳамма ходимлари етмиш минг, юз минг сўмлаб олиб, чўнтагини тўлдириб кетишар, менга эса бир ярим-икки минг сўм тегарди. Директоримиз, агар иложи бўлганида, телестудиянинг табаррук полини оёқости қилганим учун ёнимдан тўлаттирармиди, деб ўйлаб қоламан.

Кейин мени ФВВ матбуот хизматига ишга чақирди. Бу ҳаётимдаги биринчи ҳақиқий омад эди. ФВВ биноси шаҳарнинг қоқ марказида, ҳозирги Сенатнинг ўрнида жойлашганди. Бу вазирликка кириш ҳам худди МТРК биносига киришдек қийин бўлган. Очиги, мен «Давр»дан ҳечам иккиланмай, жон деб кетдим. ФВВдан гувоҳнома, форма беришди, бош мутахассис лавозимига тайинлашди. Қанчалик омадим келганини ҳаёлга ҳам келтириш қийин — мен ўша пайтда ўзбошимчалик билан «зачётка»га баҳо қўйганим учун институтдан ҳайдалгандим.

МТРК аппарат студиясида «Солиқ хизмати» кўрсатувини ёзиб олиш жараёни.

Мен ўқимоқчи бўлган ЎзМУ журналистика факультетига кириш қийин, конкурс катта эди. Киришимга кўзим етмади, тинчгина Санъат институтининг режиссёрлик факультетига ҳужжат топшира қолдим. Режам оддий эди — бир йил ўқиб, кейин журфакка «перевод» қиламан. Ўқишга киришдан кўра кўчириш осонроқ. Ректорнинг менга муносабати жуда яхши эди, аммо иккита фандан кузга қолдим. Биттасини-ку, курсдошим Дилмурод билан амалладик — баҳо қўйиб беришга домлани кўндирдик. Буям лекин осон бўлмади. Чунки худди шу одам мени деб декан ўринбосари лавозимидан олиб ташланган ва оддий ўқитувчи қилиб қўйилган эди. Мен унинг ичиб юришини ректорга чақиб берганман. Шунда ҳам домла менга ёрдам берди. Саҳна нутқи фанини эса «ёполмай» қолдим. Ўқитувчи опахон дам олишга кетибди. Шу фандан баҳо олмасам, ўқишни кўчириб бўлмас экан.

Сомсахонада ўртоғим билан «зачётка»ларимизга бирпас қараб ўтирдик. Мен сомсадан бир тишлаб, дафтарчага «уч» баҳони ўхшатиб чиздим. Сомсага қўшиб инсофниям еворганим йўқ, «беш» эмас, «уч» қўйдим, холос. Кейин ўртоғимга ҳам боплаб чизиб бердим. Ўзимизча, бу аёлнинг ҳам болалари бордир, бизни тўғри тушунса керак, тақдиримиз ҳал бўляпти-ку, келганида ҳаммасини очиқ айтиб берамиз, у бизни кечиради, дебмиз. Хужжатларни топширдик. Буёғига буйруқни кутиш қолди.

Иккинчи сентябрь куни опанинг олдига бордик. Гапни узоқдан бошладим: оилада ёлғиз ўғиллигим, ота-онам мени одам бўлсин деб, ТошДУга¹³ киришимни бир умр орзу қилгани...

— Нима демоқчисан? — сўради Хатира опа.

— Биз ўқишни қўчирмоқчи эдик. Сиз дам олишга кетган экансиз. Шунга, номингиздан ўзимизга «уч» баҳо қўйиб... Узр энди, опа...

Тўғрисини айтсам, Хатира опанинг бунчалик жаҳли чиқишини кутмагандим. Худди мен «зачётка»га баҳо эмас, васиятномасига қалбаки имзо қўйгандек, бирданига портлаб кетди.

— Бу нимаси, Комилжон? Ахир бу жинойят-ку! Ноқонуний иш қилгансиз!

Хатира опа гапиргани сайин нима қилиб қўйганимни, қалбаки «уч» арзимаган нарса эмаслигини

тушуниб ета бошладим. У бизни ректорнинг ёнига судраб борди. «Агар бу икковини ҳозироқ институтдан ҳайдамасангиз, мен кетаман!» — деб шарт қўйди. Қаттиқ туриб олди. Чунки талабанинг, устига устак келажакда мафқурани белгилайдиган талабаларнинг ёлғонини кечириб бўлмайди. Шунча ялинсак ҳам, опа қўнмади. Икки оёғини бир этикка тикволди. Пул ҳам, таниш-билиш ҳам ёрдам бермади.

Онамни чақиртириб, шартта: «Ўғлингиз институтдан ҳайдалди», — деб эълон қилишди. Ўша ернинг ўзида ҳушларидан кетиб қолмасинлар ишқилиб, деб қўрқиб турдим.

Ойим билан Космонавтлар хиёбонидан жимгина юриб кетяпмиз. Кайфият расво. Секин гап бошладилар:

— Майли, Комилжон. Билдим, сендан катта одам чиқмас экан. Ўзи рабобийнинг боласи рабобий бўлар экан-да. Ҳечқиси йўқ, ҳозир адангнинг ишхоналарига борамиз, сени ўзларига ёрдамчи қилиб оладилар. Ҳунарли бўлиш ҳам яхши нарса. Мошина тузатиб нон топасан.

Ундан кўра тарсаки туширганлари минг марта яхши эди. Онамнинг бор умидлари мендан, менга ишонардилар. Мен бўлсам шуни билиб туриб, панд бердим.

Мана энди чаламулла талабани вазирликка ишга олишяпти. Хатира опадан кўпам хафа бўлмадим. Бу воқеадан катта сабоқ олдим, қайсидир маънода ўсишимга ҳам шу сабаб бўлди. Энг асосийси, ёлгон эртами-кечми фош бўлишини вақтида тушуниб етдим. Ёлгонни ичингда сақлаб, қачондир ошкор бўлишидан қўркиб яшагандан кўра, қилмишингга яраша ўша заҳоти жазо олган яхшироқ экан. Бошида ФВВ формасида, гувоҳномамни кўтариб Хатира опанинг олдига бормоқчи бўлиб юрдим. «Мана, ким бўлганимни бир кўриб қўйинг...», — дегим келарди. Вақт ўтиб, менинг келажагимга айнан Хатира опа туртки берганини тан олдим. Устознинг олдига анчадан кейин бордим. Нималарга эришганимни гапириб бердим. Лекин суҳбатимиз умуман бошқа оҳангда бўлди.

ФВВ матбуот хизматида. «Қамчиқ» махсус қидирув-қутқарув бошқармаси фаолияти ҳақида репортаж тасвирга олинапти.

У вақтда эса мендан бахтли одам йўқ эди. Ҳамма орзуларим ушала бошлаган, олдинда мени омадли парвоз кутаётгандек эди.

Бу шиддатли парвоз тўққиз йил давом этди. Шунча йил ҳар битта икир-чикирга эътибор берадиган, талабчан перфекционистнинг қўл остида жонимни бериб, байрам, дам олиш нималигини билмай ишладим. Ё ҳаммасини қойил қилиб қўясан, ёки умуман керагинг йўқ. Ўшанда бир нарсани сезганман — ўзимга душман орттиришга уста эканман. Бу «фазилатим»дан умр бўйи қутулолмадим.

Бир йил ичида ФВВнинг ахборот тизимини яхшигина ўзлаштириб олдим. Мендан доим янги гоёлар қайнаб чиқар ва улар Парпиевга маъқул келарди. Муҳими, мен бу гоёларни рўёбга чиқара олардим. Лекин кимдир ишимга аралашса чидолмасдим, вазир ўринбосарлари билан тенгма-тенг гаплашар эдим. Бир йилда ишини қойил қилиб бажарадиган мутахассис деб ҳисоблай бошладим ўзимни. Қизиғи, менинг ҳеч ким билан ишим бўлмаса ҳам, атрофдагилар нимагадир нуқул менинг ишимга аралашар эди. Бу худди ош пишириш учун ошпаз чақириб қўйиб, кейин унинг тепасида туриб, «гуручини кам сопсан, ёғни кўп қуйворибсан» дегандек гап. Индамай, ўзига қўйиб бер, олдин ошни дамласин, ўхшата олмаса, ана ундан кейин танқид қил! Йўқ, мен бир иш қил-

сам, ҳамма бурнини суқиши шарт! Бунга чидолмасдим, шунинг учун Комил Алламжоновни бетгачопар, ўжар деб билишарди. Бир аҳмоқ ёки тантиқ бўлсам ҳам майли экан, аммо мен ишимни қойиллатиб бажардим! Ҳамма менинг «сурбетлигим» сабабини қидира бошлади.

Ҳатто ҳукуматдагилар ҳам ўйлашиб гаплашадиган, унча-мунчани яқинига йўлатмайдиган, камгап, одамови Парпиев нима учун боласи тенги бу йигитчани етаклаб юрганини ҳеч ким тушунмасди. Олдинига ФВВга ишга олди, кейин Божхона қўмитасига, ундан кейин Солиқ хизматига. Бу боланинг нимасига ишонади? Қариндоши экани аниқ! Қарабсизки, бу бола генералнинг жияни экан, шунинг учун уни кўтар-кўтар қияпти, деган миш-мишлар тарқалди. Бу гапларга михдай далил ҳам топилди, Парпиев — андижонлик, отаси Марғилондан. Менинг бобом ҳам асли фарғоналик. Демак, амаки-жиянмиз! Водийда ҳамма бир-бирига қариндош, бегонаси йўқ.

Аслида генералнинг ишончига кирганимнинг сабаби оддий. У жуда қаттиққўл эди. Ёлгонни, хатони кечирishi қийин, сохталикни ёмон кўрарди. Менинг адашишига ҳаққим йўқ эди. У на шахсий ҳаётим, на бўш вақтим бўлишини тан олар, ўзи ҳам тинимсиз ишлар, бошқаларни ҳам тиндирмасди. Мен ҳам худди шундай ишлардим. Қила олмайман, қўлимдан келмайди, чар-

чадим, уйга, ойимнинг олдига боргим келяпти, дейишим мумкин эмасди. Унинг ишончини оқлашим шарт эди. Буйруқларини сўзсиз бажарардим, эътироз билдирмасдим, эринчоқлик қилмасдим. Ботир Раҳматович профессионал ходимларнинг қадрига етарди. Шундай ишлаганим, доим унга ёқадиган натижани бера олганим учун ҳам мени бир ташилотдан иккинчисига ўзи билан олиб юрар эди. Унга «жиян» эканимни кейинроқ, «Ўзметроном»даги¹⁴ мақоладан билди.

Ишонч меҳнатнинг орқасидан, садоқат эса яхши ва адолатли муносабат туфайли келади. Лекин буни кўпчилик тушунмайди. Одамлар фақат қариндошларга орқа қилиши мумкин деб ўйлашади.

Парпиев ФВВдан кетганидан кейин мен ҳам у ерда узоқ ишламадим. Лекин бу ташкилотнинг ахборот хизмати савиясини айнан мен янги босқичга кўтардим, деб ўйлайман.

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

У пайтда одамлар ФВВ ҳақида ҳеч нима билмасди, умуман, қутқарувчилар борлигидан ҳам беҳабар эди.

Бошқарма бошлиғи полковник Эргаш Икромов тозаликка катта эътибор берарди. У бошқармага кириб келганида ҳовли чиннидай бўлиши, кабинетида исирик тутатилиши шарт эди. Идора ҳовлисига ҳар куни сув сепиб, супуриб қўйилар, қутқарув машиналари ярақлаб, бирор марта ишлатилмаган техника яп-янгилигича турарди.

Бошида ишимиз кўзга кўриниши учун олдин бўлиб ўтган воқеаларни саҳналаштириб, тасвирга олдик. Худди кинолардагидек, «жароҳатланган» ҳайдовчиларнинг юзига қон ўрнига кетчуп суртиларди. Сув тошқинлари, ёнғинларни ўқув машқларига ўхшатиб уюштирдик. ФВВ қандай ишлаётганини кўрсатиш учун бу қаҳрамонликларни эфирга бердик. Кейинчалик жойларга камера билан бориб, фавқулодда вазиятларни жонли тарзда суратга оладиган бўлдик.

Кўрсатув оммалашиб, одамлар Қутқарув хизматининг 050 рақамига қўнғироқ қила бошлади. Қутқарувчиларнинг қўли қўлига тегмасди: лифтда қамалиб қолганлар борми, қудуққа тушиб кетган мушук борми...

Эсимда, бир киши «Жемчуг»¹⁵ дўкони тепасидаги уйнинг тўққизинчи қаватидан ўзини ташламоқчи бўлибди. Турли хизмат вакиллари етиб келди, қутқарувчилар уни зўрға тўхтатиб қолишди. «Одам ҳаётга бир марта келади, ҳали ҳаммаси зўр бўлади» деб, яхши гапириб, худди Америка киноларидагидек роса тўрт соат насихат қилишди. Охири амаллаб кўндиришди. Пастга тушганида эса кетига боплаб тепиб, сўкиб-сўкиб, ўз жонига қасд қилгани учун жиннихонага юборишди. У шунча одамнинг тўрт соат вақтини ўғирлаганди!

Кўпинча қутқарувчиларни авария бўлган жойларга, машина ичида қолиб кетган одамларни чиқариб олиш

учун чақиртиришар эди. Биз бу вазиятларни эфирда кўрсата бошладик. Орада ДАН ходимларининг камчиликларини ҳам гапириб ўтадиган бўлдик. У пайтда ФВВга вазир қилиб Бахтиёр Субанов тайинланган эди. Олдин Ички Ишлар вазири ўринбосари лавозимида ДАН соҳасини назорат қилган Субанов худди собиқ ҳамкасбларидан ўч олаётгандек бўлиб қолди.

Вазир Матбуот хизмати бошлиғи лавозимига ўзининг одамини қўйди. Янги раҳбарим менга эфирда ўлим ҳолатларини кўрсатишни ва ИИВни танқид қилишни таққилади.

Мен эса «хўп» деб, барибир ўз билганимдан қолмадим. Нимани лозим топсам, эфирга беравердим. Бу ИИВ вазири Алматовга тегиб кетибди. «Сенинг кўрсатувларингни деб, ИИВнинг бошида калтак синди, Президент аппаратида гап эшитишди», — дейишарди менга. Тошкент шаҳар ИИБга Алламжоновнинг овозини ўчириш буюрилди. «ИИБдагилар чўнта-гинга наша ташлаб қўйиб, қаматмоқчи», — деган гап қулоғимга етиб келди. Одатда яхшиликча кўнмайдиганларни шундай жазолашарди.

Бир куни эрталаб ишга келсам, атроф тўла милиция, Алламжоновни қидиришяпти. Яна жанжалнинг уясига тушиб қолдим. Ўшанда мени полковник Икромов химоя қилиб, қутқариб қолди, шу боланинг ҳаёти барбод бўлмасин, деди. Шундан кейин бир ой уйдан чиқмай қўрқиб ўтирдим. ДАН ходимлари ҳар куни

хайдовчимни тўхтатиб, майда-чуйда айб топиб, боши-
ни қотиришарди.

ФВВда олган биринчи маошимни ҳамкасб ака-
хонларим билан «ювиб» йўқ қилганмиз. Уйга обо-
риб, ойимга кўрсатаман деб шунча кутган пулимни
хамтовоқларимга ичириб юборганман. «Шарқ»нинг¹⁷
пастидаги кафедра жой айтиб қўйишган экан, бирин-
чи ойлигим зиёфатга кетган. Уйга арзимаган уч-тўрт
сўмни кўтариб келганман.

Иккинчи ойлигим ҳам худди шунақа қилиб ҳаво-
га совурилди. Ёши катта, азамат икки ҳарбийга нима
ҳам дея олардим?

Кейинги гал айёрлик қилдим. Пулимни энг охи-
рида, ҳаммадан кейин берасиз, деб кассир опа билан
келишиб қўйдим. Ойлигимни олди му ғаройиб бош-
лиқларим, оғайниларим мени тутиб олмасидан уйга
қараб қочдим.

Парпиев Давлат солиқ қўмитаси раиси лавозими-
ни эгаллаганида унинг биринчи ўринбосари Эркин
Файзиевич Гадоев эди. Ислом Абдуғаниевич «бўлиб
ташла ва ҳукмронлик қил» деган сиёсатни олиб борар,
вазир ўринбосарлари раҳбарига нисбатан доим киши
билмас оппозицияда бўларди. Каримов шу йўл билан
ўзига керакли маълумотни йиққан бўлиши мумкин,
лекин бу нарсга жамоавий ишни ўлдирар, фақат ички
фитналарни келтириб чиқарарди. Тизим иерархияси

бўйича ҳар бир ходим кимнингдир одами эди: Парпиевнинг одами, Гадоевнинг одами, Азимовнинг одами... Бунақа шароитда ишни бошқариш учун раҳбар ўз тактикасига эга бўлиши керак. Парпиев солиқ қўмитасига ўтганида ҳаммага ишдан бўшаш ҳақида ариза ёзишни таклиф қилди. Янги жамоа тузишини айтди. Ҳамма ариза ёзди. Кейин Ботир Раҳматович хотиржам ўтириб, бўлаётган қўнғироқларни, ким ким учун илтимос қилиб чиққанини ёзиб олди ва кучлар тақсимотининг тўлиқ жадвалига эга бўлди. Қойилмисиз?

Парпиев берган ҳамма топшириқларни унинг ўринбосари ўша заҳоти йўққа чиқариши мени доим ҳайрон қолдирарди. Мен — «Парпиевнинг одами» бу пайтда ДСҚ матбуот хизматида ишлардим.

— Нимага олдимга кираверасан? Нима кераги бор шуни? — бирор таклиф, қандайдир зарур иш билан хонасига кирсам, Гадоев ҳар сафар норози бўлиб кутиб оларди. Ёрдам беришни ҳаёлига келтирмасди.

Мустақилликнинг ўн олти йиллигига бағишлаб махсус альбом чиқарадиган бўлдик. Солиқ соҳасида эришилган ҳамма ютуқларни, янгилик ва ўзгаришларни кўрсатмоқчи эдик. Ишчи гуруҳ тузилди. Бош жавобгар менман, лекин ҳеч қандай ваколатим йўқ. Яъни, югур-югур қиласан, ахборот тўплайсан, одамлардан статистика маълумотларини йиғишга ҳаракат қиласан, аммо ҳамма сенга эшикни кўрсатиб юбора-

ди, биров гапнингга қулоқ солмайди, мабодо маълумот беришса ҳам, бир тийинга қиммат бўлади.

Парпиевнинг олдига кирдим. Китоб деярли тайёр, баъзи маълумотлар етишмаётган эди, холос.

— Китобни тезроқ чиқаринглар! Яқин кунларда Президентга кўрсатаман, — деди у. Кейин Гадоевга қўнғироқ қилиб, менга ёрдам беришни топширди. Телефонда ўринбосарнинг «Хўп!» дегани эшитилди.

ДСҚнинг навбатдаги коллегия йигилишида.

Гадоевнинг олдига кирдим.

— Қаердан олдинг бу гапни? Тўрт кунда китоб тайёр бўлармиш! Ким тўрт кунда китоб чиқараркан?!

— Эркин Файзиевич, китоб деярли тайёр, менга фақат...

Менга нима кераклигини Гадоев эшитиб ҳам ўтирмади, ҳар доимгидай жавраб-жавраб насихатини бошлади. Хуллас, маълумот ололмадим.

Икки ўт орасида қолдим. Раҳбарлар-ку кейин бир-бири билан келишиб ҳам кетар, ўртада айбсиз айбдор мен бўламан. Кичкина одам бўлсам...

Очиғи, қўрқиб кетдим. Ўзимни икки каттакон китнинг ўртасида мажақланиб, овози чиқмайдиган майда балиқчадек ҳис қилдим. Парпиевнинг бир хислати бор эди, ҳеч қачон ҳеч нимани эсидан чиқармасди. Айтган иши қилиняптими, йўқми — ҳар соатда текшириб турарди. Ҳар сўраганида «Ишляяпмиз», дейман, лекин аслида ҳеч нарса қилинмаётган эди.

Яна қабулига киришга мажбур бўлдим.

— Ботир Раҳматович, китобни вақтида топшира олмайман. Эркин Файзиевич уришиб, кабинетидан ҳайдаб солди. Бекорчи иш билан шуғулланма, деди. Нима қилай?

Генералнинг ёмон жаҳли чиққани кўриниб турарди. Лекин менга индамади, гапни чўзмади, «Боравер», — деб қўйди.

Душанба куни мажлис. Ўзи шундоқ ҳам ҳар душанба бўладиган мажлисларни кўргани кўзим йўқ, бу сафаргиси айниқса ортиқчалик қилаётган эди. Камига

ўша куни кечаси деярли ухламаганман, зўрға кўзимни очиб, ишга учиб етиб келдим, апил-тапил формамни кийдим. Мажлис аниқ белгиланган вақтда бошлади, кечиқиш мумкин эмас.

Ланж бўлиб ўтирибман, кўзлар киртайган, қовқларим шишиб кетган. Қўмита раисининг гаплари кулоғимга бир кириб, бир кирмайди. Қарасам, ҳар гапида ўринбосарига мурожаат қиляпти. У-бу таклиф бериб, кейин Гадоевнинг фикрини сўрайди. Гадоев одоб билан, чиройли қилиб ғояни пучга чиқаради.

Шу пайт кутилмаганда Парпиев столга бир мушт туширди. Чойнак-пиёлалар учиб кетди, ҳамманинг кўзи мошдай очилди.

— Эркин Файзиевич, сиз мени аҳмоқ деб ўйла-япсизми? Нима топширсам, «йўқ» дейсиз! Таклифларимни йўққа чиқаряпсиз, барча ислохотларимга тўсқинлик қиляпсиз!

Раис жаҳл билан ўрнидан турган эди, стули бир чеккага учиб кетди. Қўлидаги қалам чирсиллаб синди, униям улоқтириб юборди. Ҳамманинг ўтакаси ёрилиб, зал жимжит бўлиб қолди.

— Мана, Алламжоновни олайлик! — вазир залга қараб, мени топди. Ўтирган жойимга ёпишиб қолдим, бирдан хожатга боргим кепқолди. — Мен унга китоб

чиқаришни топширгандим, сиз эса ҳайдаб солибсиз. Нега бу китоб керакмас, дедингиз?

— Мен унақа демадим, унақа деганим йўқ... — ўзини оқламоқчи бўлди Гадоев. Унинг қаттиқ қўрқиб кетгани билиниб турарди.

Парпиев кўзойнагини ечиб, столнинг устига отиб юборди-да, залдан чиқишда эшикни шунақа қарсиллатиб ёпдики, деворда ёриқ пайдо бўлди.

Мен эса стулга ёпишганча ичкарида қолиб кетдим. Гадоев ҳаммага бир-бир кўз ташлаб, секингина: «Мажлис тугади», — деди. Йиғилганлар жимгина тарқала бошлади.

Кейин у менинг ёнимга келди.

— Бир дақиқага мумкинми? Кабинетинг қаерда эди?

Икковимиз хонамга кирдик. У саволлари билан мени бурчакка тиради:

— Сенга нима ёмонлигим тегди? Нега устимдан шикоят қилдинг?

Мен жонимни қутқариш учун, жойида оғзимга келган баҳонани тўқидим:

— Эркин Файзиевич, Ботир Рахматович сўраганига айтдим-да... Сизни «Китоб тўрт кунда ўхшамас-чи», — деб куйиб-пишптилар, дедим... Фалон гапига пистон деб жавоб бердим... Мени бошқача тушунибди...

Табиийки, Гадоев айтганларимга ишонмади.

Уни қанчалик ёмон ахволга солганим бир неча дақиқадан кейин маълум бўлди. «Ҳамма ўз жойида ўтирсин, ҳеч ким ҳеч қаёққа чиқмасин» деган буйруқ келди. Ўша куни ярим кечагача ҳамма хонасидан чиқмай ўтирди. Раис эса қаёққадир кетди. Кейин билсам, ҳеч қаерга хабар чиқиб кетмаслиги учун кўрилган чора экан бу. Гадоев ўзининг одамларини, танклари ва артиллериясини тортиб келишга улгурмасин деб шундай қилинибди.

Эртасига мажлисга Бош вазир Шавкат Миромонович Мирзиёев¹⁷ келди. Гадоев лавозимдан олинди. Лекин у ҳам шунча йилдан бери бекорга биринчи ўринбосар бўлмаган экан, барибир танкларини ишга солибди. Ўринбосар бўлиб қолди, фақат Академиянинг¹⁸ ректори сифатида. Қўмитадан кетиб, ички ишларга аралашмайдиган бўлди.

Унинг ўрнига ҳозирги Бош вазир ўринбосари Беҳзод Анварович Мусаев келди. Сиёсатимизнинг либерал қаноти. У билан ишлаш анча осон эди.

Кейин ДСК ва умуман давлат хизматида кетиш навбати менга етди. Мен бу қарорга калта ўйлаб ёки тўсатдан келмадим. Бошқа иложим қолмаганди.

Ботир Раҳматович раҳбарлик қилган ҳамма идораларда ҳафталик мажлисларнинг кун тартибини ўзи тузарди. Бу одатдагидек кимдир зерикарли ҳисобот берадиган, ҳамма «қачон тугаркин шу», — деб тезроқ уйга кетгиси келадиган мажлислар эмасди. Ҳар сафар катта синовдан ўтгандек бўлардик. Раис ёрдамчилари бўлимлар учун алоҳида саволлар тайёрлаб қўйишарди. Бу бўлим раҳбарларини боши берк кўчага киритиб қўядиган саволлар эди. Парпиевга мажлисда кўтариладиган масалалар бўйича олдиндан маълумот тўплаб берилар, минбарга чиққан ходим кўпинча қалтис аҳволга тушар эди. Бўлим бошлиқлари калтак тагида қолмаслик учун зўр йўлни ўйлаб топишди. Дилшод Тўрахоновдан «Бизнинг хизматни кун тартибига қўйманг», — деб илтимос қиладиган бўлишди. Билмадим, балки қуруқ илтимос билан иш битмагандир. Хуллас, кўпинча ҳамма қолиб, минбарга битта мен чиқадиган бўлдим. Генерал мени аяб ўтирмас эди. Котибият бошлиғи Дилшод Тўрахонов мени ўлгудай ёмон кўриб қолган, ҳар сафар оёғимдан чалишга ҳаракат қиларди.

Охири бу аҳвол жонимга тегди. Нима, Солиқ қўмитасида мендан бошқа масала қуриб қолганми? Мен жадвал тузиб, унга ҳамма бўлимларни, ҳатто канцелярияни ҳам киритдим. Рўйхатга қўшилмаган фақат

қоровул қолди. Бу ҳужжатни Парпиевга олиб кириб, охирги пайтлари мажлислар бир қолипда ўтаётганини айтдим. «Ҳамма навбати билан ҳисобот берсин, ҳар бир бўлим ўзининг ишини матбуотда ёритсин», — дедим. У рози бўлиб, жадвални имзолади.

Энди мени минбарга чиқаришса, топшириқларни кимлар бажармаётганини шартта айтадиган бўлдим. Муҳтарам ҳамкасбларим оғзимни ёпиш учун мени ҳам «Тўрахоновнинг рўйхати»га киритиб қўйишибди. Ўртага пул ташлашган бўлишса керак.

Қисқаси, қилган ишим учун таъзимимни едим, мени кечиришмади. Устимдан нималардир тўкиб, туҳмат қилишди. Шунчалик бемаъни баҳона ўйлаб топишдики, ҳозир аниқ нима гап бўлганини эслолмайман ҳам. Тўққиз йил деганда Парпиев мажлисда биринчи марта ҳамманинг олдида росмана пўстагимни қоқди. Мен эса ўзимни оқлай олмадим. Ҳаммасини миқ этмай эшитиб турдим. Энди бу ерда ишлолмаслигим аниқ эди.

Чиройли кетмоқчи бўлдим. Орадан тўққиз йил ўтган бўлса ҳам, бу инсон саломимга «ваалейкум» деб алик олганини, менга бир югурдак эмас, одам деб муомала қилганини эсимдан чиқармагандим. [REDACTED]нинг олдига келиб, гаплашиб олмоқчи эканимни билдирдим.

— Майли, келсин, — дебди Ботир Раҳматович.

Эртаси куни Парпиевнинг олдига кириб, ўзимнинг бизнесимни бошлаш учун кетмоқчилигимни айтдим.

— Хафа бўлдингми?

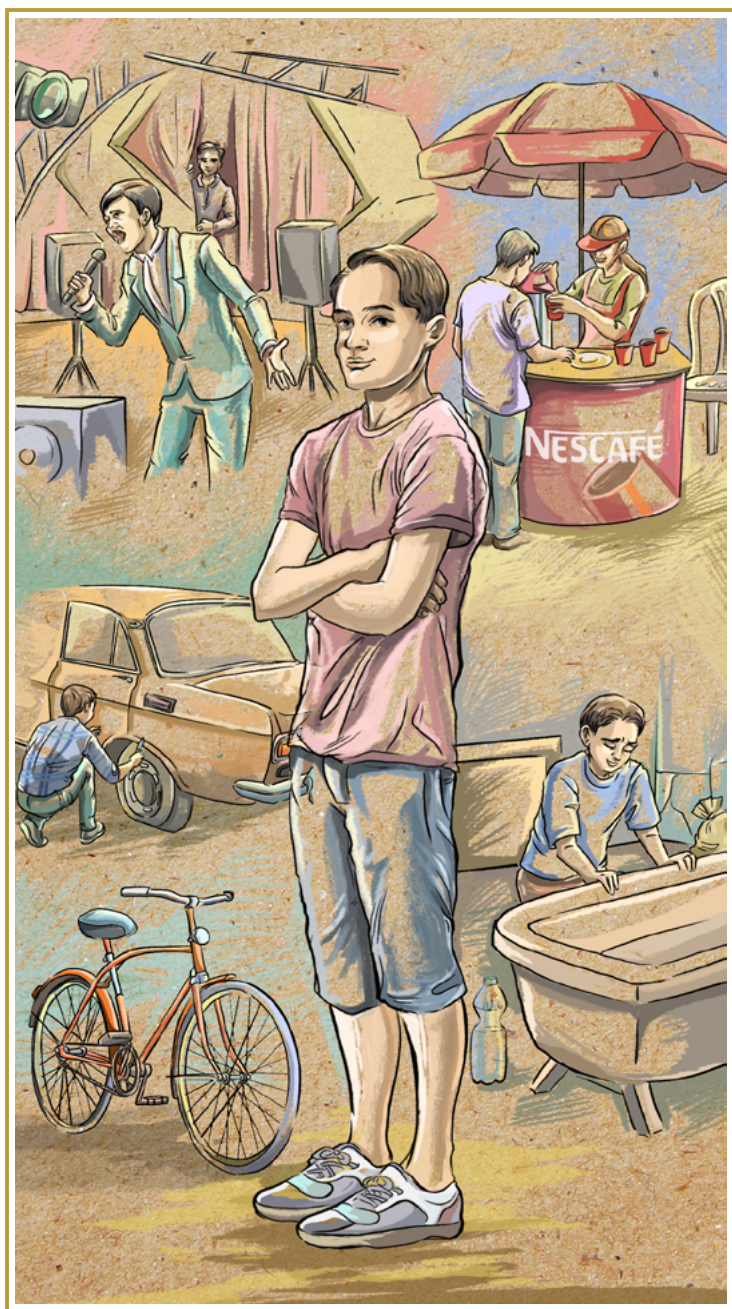
— Йўғ-э, нега унақа дейсиз? Нимага хафа бўлишим керак?

— Хафа бўлибсан... — деди генерал. — Кўриб турибманку. Майли, аризангни ёз. Омадингни берсин.

Мен кетдим, лекин интизомга ўргатгани, берган сабоқлари учун Ботир Раҳматовичдан ҳалигача миннатдорман. У менга доим зарбага тайёр бўлиб, уни қайтаришни, энг асосийси, иложи йўқ нарсанинг ўзи йўқлигини ўргатди. Хоҳласак, ҳамма нарсага эриша оларканмиз. Бундай олганда, у мени ростдан ҳам ўз жиянидек тарбиялади.

Шундай одамнинг «жияни» деган юксак номга доғ туширмадим, деб ўйлайман.

Мен ўз бизнесимни бошлаб, биринчи миллионимни ишлаб топдим. Болалигимдан пул топишга ҳаракат қилардим. Афсус, режаларим доим ҳам ўхшайвермасди.

ШАКАР, ВАННА, ПРЕСС, БАКЛАЖКА

Тўқсонинчи йиллар оиламиз бой бўлмаган, лекин оч ҳам қолмаганмиз. Онам доя, отам автослесарь эди. Болалар тугилаверган, машиналар бузилаверган, ота-онам ишсиз қолмаган. Уларнинг энг катта орзуси фарзандларига яхши таълим бериш бўлган. Шунинг учун ойим ўқишимни олтинчи синфдан ЎзМУ қошидаги гимназияга (кейинчалик академик лицейга айлантирилди) ўтказган. Ҳеч кимга пул-мул бермаган. Ойим пора бериш кераклигини билмасди ҳам.

Пул — ажойиб нарса! У менга доим завқ берган. Ўзи олдиндан бошқаларга ўхшаб фақат ойликка қўниб яшаш ниятим йўқ эди. Катта бўлганимда қўп пул то-

пишимга, хоҳлаган нарсамни сотиб олишимга аниқ ишонганман. Лекин бу кунларни узоқ кутишга сабрим чидамасди. Ҳозирок бойиб кетиб, маҳалламиз ёшлар и ҳавас қиладиган янги «қаҳрамонларимиз» — магазинчилар, чойхона ва макарон фабрикаларининг хўжайинлари, поп-корн сотувчиларга ўхшаб юргим келарди. Ҳаммасининг тагида янги машина, оёғида кроссовка, эғнида замонавий спорт кийими, жинси шим — ҳуллас, бутун дунёда улардан зўри йўқ.

Коммунистик мафкура пучга чиққан пайтлар. Қўни-қўшни орасида фақат бизнес, тез ва осонгина бойиб кетиш йўллари ҳақида гап-сўзлар юрарди. Биз ўн уч яшар ўсмирлар ҳам чўнтагимизда доим пул бўлишини хоҳлардик. Қўп тенгдошларим ўзи ишлаб даромад топар, кимдир оиласига ёрдам берса, яна кимдир кичик орзуларига пул йиғарди.

Мендан ёлланма ишчи чиқмади. Аммаваччамнинг жўхори қаламчалари чиқарадиган цехида бир кун ишлаб қўрдим. Арзимаган пул учун эрталабдан кечгача тер тўкиб меҳнат қилиш менга эмас экан.

Вазифам нимадан иборат эди? Жўхорини олдин «дробилка»га, кейин махсус аппаратга соламиз. Жўхори дони иссиқ ҳаво босими остида пақиллаб ёрилиб, қаламчага айланади. Иш ҳақи тайёр маҳсулотнинг килосига тўланади. Бир уюм жўхори қаламчасини чиқариб, камида ўн килограмм бўлди, деб ўйлайсан. Тор-

тиб кўрсанг, зўрға ярим кило чиқади. Иш куни охирида аммаваччам пул ўрнига қўлимга ўзим тайёрлаган жўхоридан тутқазди. Уйга келиб, «иш ҳақим»ни столга қўйдиму ечинмасдан, ўзимни кроватга таппа ташладим. Эрталабгача қотиб ухлабман. Уйғонганимда аниқ бир қарорга келдим — мен ҳеч қачон ёлланма ишчи бўлмайман!

Гап оғир меҳнатдан қочишда эмас. Менга бировнинг чўнтагини тўлдириш учун белни букиб, эвазига арзимаган чақа топиш ёқмади. Бунақа капитализмни ҳазм қила олмасдим. Биз лицейда ўзимиз поп-корн тайёрлаб сотардик. Ўзимиз учун ишлардик, шунга меҳнати малол келмаган. Қўпи куйган, бемаза попкорнимиз унча яхши кетмасди. Бу тадбиркорлик фаолиятимда биринчи сабоқ бўлган — маҳсулотинг сотилишини хоҳласанг, ишни сифатли қил!

Ўн уч ёшимда қанд қироли бўлишга қарор қилдим. Ўзимга велик олишим керак эди. Велосипеди бор ўртоқларим учишга бермай қўйишди. Ота-онам эса: «Комилжон, великсиз ҳам доим қаёқлардадир сангиб юрасан, велосипед минсанг, сени умуман тополмай қоламиз!» — деб гапни қисқа қилишди.

Бизнес-режа бундай эди: бир қоп шакар сотиб олинади, уни қандга айлантириб, устига пул қўйиб сотилади. Шакар билан қанднинг нархи орасидаги фарқ — соф фойда.

Тайёр шакар цехини ижарага олдим. «Цех» деганда қўз олдингизга нима келди билмадим-у, аммо бу ҳеч ким яшамайдиган ташландиқ бир уй эди. Ундаги бор ускуна — тегирмон, пресс, фанера, ванна, иситкичли фен ва бир ярим литрлик баклажка, холос. Олдин шакар кукунга айлантирилади. Кейин ваннага солиб, устидан бир ярим литр совуқ сув қуйилади. Кукун нам тортиб, қорга ўхшаб ғирчиллаб қолганда, прессдан чиқарилиб, фанер устига ёйилади. Қанд шаклига солиниб, фенда қурилади. Бир кеча-кундузда бир қоп шакар олди-бердига ишлатиладиган, тўй-ҳашамда дастурхонга қўйиладиган ширинликка айланади.

Отам кўп магазинчиларнинг машинасини тузатардилар. Шу танишларидан маҳсулотимни сотиб беришни илтимос қилдилар.

Бу цехда ишчи ҳам, фаррош ҳам, мол етказиб берувчи ҳам, директор ҳам ўзим эдим. Цехни ижарага олишдан олдин дўстларимга шерикчиликни таклиф қилдим, улар қўнишмади. Балки тўғри қилишгандир. Икки ҳафта ўтгач, дўконларда шакар кўринмай қолди, кейин бирдан нархи ошиб кетди. Қанддан тушадиган озгина фойда ҳам йўқ бўлди. Шундай қилиб, биринчи бизнесим синди. Қизиғи шундаки, дўстларим молиявий кризисни олдиндан қўра билгани учун эмас, ишёқмаслиги, ҳаракатсизлиги туфайли ҳамкорликдан бош тортишди. Биз бирга ўсиб катта бўлдик, лекин ҳозир жамиятдаги ўрнимиз орасида осмон билан ерча фарқ бор.

Хамма ҳам бой-бадавлат бўлиши шарт, демоқчи эмасман. Баъзиларга бу нарсa керак эмас, уларнинг ўз орзулари бор. Кимдир врач, кимдир альпинист, учувчи, саёхатчи, журналист ёки ёзувчи бўлишни орзу қилиб, шу мақсади билан яшайди. Ҳозирги ёшлар орасида бундайлар борган сари кўпаймоқда. Пул улар учун ортиқча дахмаза. Лекин бойиб кетаман деган одамга фақат орзу ва билимнинг ўзи камлик қилади. Бунда ишчанлик, меҳнатсеварлик жудаям муҳим. Агар ишга ўзингни тўлиқ бағишлай олмасанг, яхшииси бошлама. Бизнес — дангасалар учун эмас!

Мен эринчоқ эмасдим. Шунчаки, ўша вақтдаги иқтисодий вазиятни деб омадим чопмади ва қанд кироли бўлолмадим. Лекин пул топиш йўлида ҳаракат қилишдан ҳеч қачон тўхтамадим. Менга ишни йўлга қўйиш, пулни назорат қилиш жараёнининг ўзи қизиқ эди. Мабодо ишим юришмай қолса, гайратим янаям ошиб кетарди.

90-йилларни кўрганлар фикримга қўшилади, деб ўйлайман. Мамлакатдаги иқтисодий ва сиёсий вазият жуда қизиқ бўлган. Фойда кўришга интилганларни чайқовчи эмас, тадбиркор деб атай бошлашган, катта пул топиш имкони туғилган эди. Дорихона, бильярдхона, сауна, тижорат дўконлари ёмғирдан кейинги қўзиқориндек урчиб кетди. Ана сенга эркинлик!

*Синфдошим билан маданият саройи биносида,
концертдан кейин.*

Коммунистик мафкуранинг оёғи осмондан бўлиб кетгандан кейин халқни эргаштирадиган ғоянинг ўзи қолмади. Айни пайтда диний экстремизмнинг таъсири кучайиб борди. Соқол қўйганлар кўпайди, Каримов уларга қарши тинимсиз курашарди. Терактлар, портлашлар авж олган таҳликали давр эди. «Мусаффо осмон» ғояси давлат мафкурасига айланди. Урушсиз, тинч яшасак бўлди, олам гулистон! Аммо бу ғоя жуда бўш эди. Унда супер бойларнинг пайдо бўлиши кўзда тутилмаганди. Давлат раҳбарияти бойваччалар жамият осойишталигини бузишидан қўрқарди. Майли, фойда кўрсанг кўр, фақат икки қулоч тижорат дўконидан нарига ўтма! Машина ол, уй сол, топган тиллангни уч литрли банкада сақла, лекин олигарх бўламан деб хаёлингга ҳам келтирма.

Шунинг учун корхона ташкил этиш жуда қийин масала бўлиб, керакли эшиклар керакли одамларгагина очиларди. Кўпчиликни ҳозироқ, жойида даромад топиш йўллари қизиқтирарди. Бугун пул тикасан, эртага фойда кўрасан. Бемалол бир ишни ташлаб, осонгина бошқасини юргиза олишинг керак. Илдизи бақувват, авлоддан авлодга ўтадиган бизнес-империяларни қуриш унча-мунча одамнинг режасига кирмаган. Юртимизда эгаларини супер бой қилган, узок муддатли, росмана муваффақиятли ишлаб чиқариш объектлари деярли йўқлигининг сабаби шунда.

Гимназияда прокурорлар, депутатларнинг болалари билан ўқиганман. Доим атрофдагиларга бировдан кам эмаслигимни исботлашга мажбур эдим. Тўғри, мен у ерга порасиз, ҳеч қандай қўнғироқсиз, ўз билимим билан кирганман. Тўғри, ота-онам оддий одамлар. Лекин менга паст назар билан қарашларига йўл қўймасдим. Гимназия директорининг: «Алламжонов, яхши ўқи. Сени «контракт»да ўқитишга ота-онангнинг барибир қурби етмайди», — деган гапи айниқса ёмон тегиб кетган. Ҳамманинг олдида камситгани учун яп-янги «Москвич»ининг ғилдирагини тешиб, ўчимни олганман.

«Fun boys» гуруҳи концертидан сўнг синфдошларим даврасида.

Синфдошларимнинг менга муносабати ёмон эмас эди. Айниқса, «Fun boys» гуруҳини ташкил қилиб, концерт қўя бошлаганимиздан кейин яна ҳам яқин

бўлиб қолдик. Мен лойиҳа режиссёри эдим. Томошаларимизда устозларнинг устидан ҳам қулардик. Ҳаммасининг эмас, албатта. Бизнингча, яхши ўқита олмайдиган, золим ва порахўр ўқитувчиларни масхара қилардик.

«Икки ярим» лақабли ўқитувчимизни яхши эслайман. Уй вазифасини қанчалик яхши тайёрлаб келмайлик, икки ярим баҳо қўярди. Бунақа баҳонинг ўзи йўқку, ўқувчиларни ерга уриш учун шуни ўйлаб топган. Концертимизда «у» сахнага чиқиб олиб: «Мен физика ўқитувчисиман, исмим Мухтазар, мана қирқ йилдан бери эрга теголмаяпман», — дерди.

Шунақа. Ҳеч кимни аямас эдик. Концертдан кейин директор мени хонасига чақиртириб, бундай «сценарийлар» учун пўстагимни қоқарди. Индамай бошимни эгиб турар, лекин концертларни тўхтатмасдим.

Бошида чипталар текин эди. Кейин ўйлаб қолдим. Биз дастур, ҳар битта сахна, мусиқа устида ётволиб ишлаётган бўлсак, томошабинларга ёқаётган бўлса, нима учун концерт текин бўлиши керак?

Ташкилий ишларга, чипта, афишалар тайёрлашга пул тикиш керак. Ойимнинг олдиларига келдим. Улар: «Адангдан сўраб кўр», — дедилар. Аммо мен отамдан чўчирдим, айниқса, бу пулни нимага ишлатмоқчи эканимни айтишга қўрқдим. Онам менга ҳар

доим ишонганлар. Йиғиб-терган ўн минг сўмларини қўлимга бердилар.

Чипта сотиб ўтиришни ўртоқларимга топширдим. Ҳеч қайсиси пул сўраб ота-онасини безовта қилмади. Бу ташкилотчининг, яъни менинг бош оғриғим эди. Ота-онам мени қўллаб-қувватлади.

Ҳомийлар билан ҳам ўзим келишдим. «Айлин» турк печеньеси мактабимиз ҳисоб рақамига 25 минг ўтказди. Мактаб директори шундан бир ярим минг сўмни овоз кучайтиргич — усилителга деб берди. Қолган пулни кўрмадим. Директор бизни чув туширди.

Яна бир ҳамкоримиз «Радио-пейдж»¹⁹ бўлди. Концертимиз ҳақида текинга эълон беришди. «Нестле» компанияси эса ўзининг зонтларини ўрнатиб, стаканда кофе тарқатди. Яна уч-тўртта ҳомийни кўндириш учун тижорат таклифи билан бутун шаҳарни айланиб чиқдим. Бошқа ҳеч ким рози бўлмади.

Равшан Собиров, Гули Толипованинг менежерларига, бошқа артистларга ҳам қўнғироқ қилиб, концертда чиқиб беришларини сўрадим. «Томсувоқ»қа кўндирдим.

Табийки, мингта чипта сотолмадик, икки юзтаси кетди, холос. Ҳомийларнинг олдида шарманда бўлмаслик учун бўш жойларни меҳмонлар билан тўлдир-

дик. Мехрибонлик уйи директорига илтимос қилиб, тарбияланувчиларини опкелтирдим.

Ҳамма йиғилди. Аммо... бирорта артист йўқ. Қўнғироқ қиламан, ҳеч қайсиси жавоб бермайди. Одамлар қарсак чала бошлади, орадан бир соат ўтди, биттасиям кела қолмайди.

Бир бало қилиб, эндигина танилаётган Даврон Эргашевни топдик, концертни шу бошлаб берди. Омадим чопиб, тадбирни олиб боришга профессионал бошловчи ҳам чиқиб қолди. Кейин Отабек Мадраҳимовга ўхшаб кетадиган бир йиғитни кўрсатишди. Чироқлар ўчирилди, махсус эффектлар ёқилди, йиғитчани сахнага чиқариб юбордик, фонограмма остида «куйлади».

Викторина ўтказилди, «Нестле» кофелари тарқатилди. Хуллас, продюсер деган номимни оқладим.

Фақат кимдир «Нестле» зонтигини ўмариб кетибди. Ойимга қўнғироқ қилиб, шуниям етказишди. Ўрнига ўзларининг соябонларини кўтариб келибдилар. Йўқолган зонт эгалари матоҳлари қанчаям доллар туришини айтишди. Онам долларда олди-берди қилиб юрган бўлсалар ҳам майли экан.

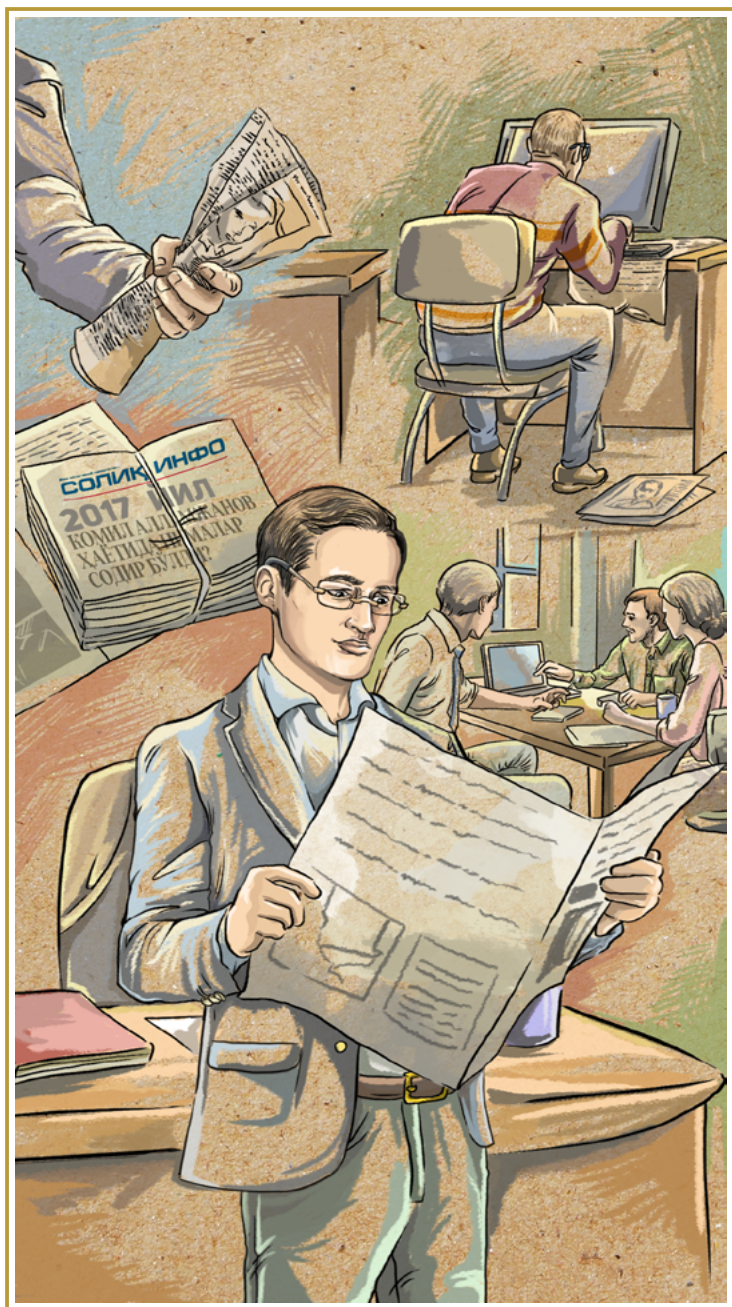
Мен «Нестле» директоридан қарзимиздан кечишини ялиниб сўрадим. Ўшанда нега бизни кечирганини

билмайман. Кўзига жудаям аянчли ва ростгўй кўринган бўлсам керак-да. Концертдан тушган фойдани ўртоғим ва шеригим Сардор билан совуриб юбордик. Энг зўр кўзойнак, кроссовкалар сотиб олиб, ўзимизни худди оммавий тадбирлар директорларидек тута бошладик. Ойимга бўлса олган ўн мингимдан минг сўмгина қайтардим, орттирганим шу бўлди.

Барибир концерт чиройли ўтди. Шу саккиз юз кишилиқ тадбирни ўтказа олганимиз ҳам бир омад, деб ўйлайман. Яратганнинг қўллагани бу. Агар қўшиқчилар келмаганида, билмадим нима бўларди, саҳнага ўзим чиқиб кетармидим...

Бизнинг ёшлигимизда бизнес қилиш бир авантюра, гирт таваккалчилик эди. Ҳозир бўлажак тадбиркорларга аниқ, ҳар томонлама пухта бизнес-режа тузишни, пул билан имкониятларни чамалашни, бозор ва рақобатчилар ишини таҳлил қилишни ўргатишади. У пайтда эса биз ишни олди-орқамизга қарамай бошлаб юборардик. Тайинли бир режанинг ўзи бўлмасди. Худди эшкаксиз қайиққа ўтириб олиб, оқим қайси томонга олиб кетса, манзилимиз шу экан, деб кетаётган саёхатчиларга ўхшардик. Пул топиш учун нима қилиш кераклигини кейинроқ тушуна бошладим. «Солиқ-инфо» лойиҳаси ана шундай пайдо бўлди.

СОЛИҚ-ИНФО

Каримов даврида ҳамма муҳарририни танийдиган, исмини биладиган ягона мустақил сайт «Узметроном» эди. Биз ҳар куни прокси серверлар орқали кириб, Сергей Ежковнинг «Таҳририятга хатлар» деб тақдим этадиган инсайдер янгиликларини ўқирдик. Аммо мен ўшандаёқ бу мақолаларнинг сўз эркинлигига умуман алоқаси йўқлиги, шунчаки ўч олиш қуроли эканлигини тушунганман.

Каримовнинг қабулига кирмоқчи бўлганларга аризири сабаб керак эди. Шунинг учун «Узметроном» хабарларини қоғозга чиқариб, «Матбуотда мана нималар бериляпти...» деган баҳона билан киришарди. «Матбуот» эса кимга буюртма тушса, ўшанинг устидан мағзава ағдарарди. Менинг фамилиям бу сайтнинг доимий «безаги» бўлган. Сергей Александрович қўйган ҳар бир қадамим ҳақида маълумот берарди ва хабарни чи-

ройли бадий тўқималар билан қориштиришни бопларди. Мақолаларини қойилмақом қилиб ёзарди-ю, лекин фактлари анча бўш бўларди. Гапи ишонарли чиқиши учун оз-моз ҳақиқат ҳам аралаштириб қўярди, албатта.

Мени «Парпиевнинг жияни»га чиқарган ва бор ютуқларимни (буни кўпроқ муваффақиятсизлик деган бўлардим) қариндош-уруғчиликка йўйган айнан шу одам бўлади.

У «Солиқ-инфо»га мажбурий обуна уюштирилганини қоралаб мақола ёзган ва тагида шундай изох қолдирган эди: «Юртимизда «Солиқ ва божхона хабарлари» газетаси бор-ку, яна битта газетага нима ҳожат?» Муаллиф фақат бир масалага аниқлик киритишни унутганди. «СБХ» — хусусий нашр. Бу газета ҳам у пайтга келиб, хўжалик ҳисобига ўтган «Правда Востока», «Халқ сўзи», «Постда» ва бошқа барча давлат нашрлари каби мажбурий обуна ҳисобига кун қўрарди. Республиканинг деярли 99% нашри мажбурий обуна орқали тарқатиларди. «Солиқ-инфо» улардан бири эди, холос. Лекин ҳамма «олқишлар» фақат менинг бошимга ёғилди. Ваҳоланки, мен қонунни бузмагандим. Қолган нашрларнинг эгалари бир чеккада мулойимгина бўлиб туришди. Ўша даврда ҳолат бундай эди: цензура кучли, сўз эркинлиги йўқ, газеталар ўқишли эмас, ҳеч ким сотиб олмайди. Лекин барча нашрларнинг ёпилиб кетишига ҳам йўл қўйиб бўл-

майди. Шунинг учун давлат ўзи бош-қош бўлиб, деярли барча газеталарга обунани ташкил қилиб берарди.

Шахсан мен буни нотўғри деб ҳисоблайман. Администрация раҳбари ўринбосари қилиб тайинланишим билан мажбурий обунага чек қўйиш ҳақида буйруқ бердим. Газеталарга рақамли технологиялардан фойдаланиб, дижитал маркетингга ўтишни ва бозор иқтисодиётига мослашишни тақлиф этдим. «Солиқ-инфо»ни ҳам ёндим.

«Солиқ-инфо» ўзи қандай пайдо бўлди? Парпиев бир неча марта «СБХ» газетасининг муассиси Михаил Маркович Перперга газетани тузукроқ чиқариш, сифатли қоғозда, рангларини тиниқ қилиб чоп этиш кераклигини гапирган. Ҳақиқатан, газетанинг қоғози ўта арзон, кўриниши талабга жавоб бермасди. Михаил Маркович ҳар сафар «хўп», деб яна ўз билганини қиларди. ДСҚ раисига ёқмагани учунгина газетанинг таннаرخини оширишдан маъно йўқ, деб ҳисоблар эди.

Перпер раиснинг айтганини қилавермагач, Парпиев навбатдаги хизмат йиғилишида ҳамманинг ичида мендан: «Газета чиқариш қўлингдан келадими? — деб сўради. — Қоғози ҳам, босмаси ҳам сифатли бўлиши, фойдали маълумотлар билан бойитилиши керак.»

Албатта қўлимдан келади! Солиқ қўмитасида бир дунё маълумот бўлса! Бухгалтерлардан доимий са-

воллар келиб турар, солиқ инспекторлари уларнинг ҳар биттасига алоҳида ёзма жавоб беришарди. Бу жавоблар эса ҳамма учун фойдали эди.

Аммо битта муаммо чиқиб қолди. «СБХ»ни барча давлат ташкилотлари бухгалтерлари олишлари шарт эди. Бизнинг газета ҳам ўзини қоплаши учун обунани йўлга қўйишимизга тўғри келар экан.

— Ҳал қиламиз, — деди раис. — Асосийси, газетани яхши, фойдали, сифатли тайёрланг! ДСҚнинг расмий босма нашри бўлади.

Шу жойида бир гап айтай. «Солиқ-инфо»нинг ихтиёрий харидорлари ҳам кўп эди. Газета бухгалтерларга маъқул келди, уларнинг доимий иш қуролига айланди. Улар, яъни «Солиқ-инфо»га ўз хоҳиши билан обуна бўлганлар ҳақида ҳеч ким билмайди. Лекин ДСИнинг²⁰ «обуна бўлиш шарт» деган қўнғироқларидан норозилар ҳамма ёққа шов-шув кўтарди.

Энг биринчи офисимиз ертўлада жойлашганди. Газета чиқариш — мураккаб жараён. Қизиқарли материал тўплашнинг ўзи етарли эмас. Газетани саҳифалаш, чоп этишнинг сир-асрорини ҳам билиш керак.

Биз Россиянинг шу йўналишдаги ҳамма нашрларини ўрганиб чиқдик. Газетани росмана қўлланмага айлантурса бўлар экан, унда интерактив — бухгалтер-

лар билан мулоқот, савол-жавоблар бериб боришимиз шарт, деган хулосага келдик.

«Солиқ-инфо»ни ҳар томонлама «СБХ»дан яхшироқ қилиб чиқаришга ҳаракат қилдик. Семинарлар ўтказиб, муаммоли масалаларни кўтарардик. Вилоятларга ҳам борганмиз. Солиқ соҳасидаги мутахассислар билан бутун мамлакатни айланиб чиққанмиз. Тадбиркорларни йиғардик, улар саволларига профессионал экспертлардан тўла-тўқис жавоб олишарди. Қисқаси, шу ишга жон-жаҳдимиз билан киришиб кетдик.

Биз учун газетанинг жонли бўлиши муҳим эди. Ҳар бир рукни давомли юритишга эришдик ва бу ўзини оқлади. Мавзулар сондан сонга кенгроқ ёритиб берилар, натижада, ўқувчилар давомини кутарди.

Сўровномалар ўтказиб, у ёки бу муаммо бўйича тадбиркор ва бухгалтерларнинг фикрларини ўрганиб чиққанмиз. Ижтимоий тармоқлар пайдо бўлганида, биз улардан биринчилардан бўлиб фойдалана бошладик.

Мақолаларни ўзимизда ишлайдиган солиқ маслаҳатчиларидан ташқари Молия вазирлиги ва Солиқ қўмитаси мутахассислари тайёрлар, газетада журналистлар деярли йўқ эди. Долзарб мавзуларни кўтаришга, тезкор маълумотлар беришга ҳаракат қилардик.

Бугунги кун тили билан айтганда, биз янгиликларни яратаётган эдик.

Дадил айта оламанки, «Солиқ-инфо» туфайли бухгалтерларнинг тушунчаси ўзгара бошлади, касбий ма-лакаси ошди. Газета ДСҚнинг расмий нашри бўлгани учун бухгалтерлар жуда катта маблағларни тежашга, солиқ соҳасида ҳуқуқбузарликнинг олдини олишга, умуман солиқ тизимини оптималлаштиришга ёрдам берадиган эксклюзив ахборотлардан фойдаланиш имконига эга бўлдилар. Айни пайтда мутахассис кон-сультант ёллашга ҳожат қолмади, чунки газетанинг ўзи энг яхши маслаҳатчига айланди.

«Солиқ-инфо» газетаси мажлислар залида.

Бошида газета фақат рус тилида нашр этиларди, кейинроқ ўзбек тилида ҳам чиқара бошладик. Штат қирқ нафар ходимгача катталашди. Офисни Солиқ қўмитаси қошидаги спорт мажмуасига кўчирдик. Тахририятимиз анча оёққа туриб олди.

Гоя ва таклифлар бериб, жамоани йўналтирадиган асосий ташкилотчи мен эдим. Ходимларнинг қоринини тўйдириш, уларни муносиб маош билан таъминлаш ҳам менинг вазифамга кирарди. Жуда аҳил жамоа йиғилди. Байрамлар, тимбилдинглар уюштирар, ҳатто бассейнга бирга борардик. Биз росмана бир оилага айланиб қолган эдик.

Мен яхши раҳбар эдим ва бу менга қимматга тушди. Мени бир меъёрда, хотиржам яшашга қўймайдиган омад чўққисининг навбатдаги поғонаси бўлди бу.

Ходимлар шефнинг туғилган кунига сюрприз тайёрлашибди. «Солиқ-инфо» газетасининг махсус менга аталган сонини биттагина нусхада, лекин худди рос-такам газетага ўхшатиб, махсус қоғозда чиқармоқчи бўлишибди. Типографиядан: «Офсетни бир нусхада босмадан чиқариб бўлмайди, камида минг нусха бўлиши керак», деган жавоб келган. Мингта бўлса, мингтада. Қолганини ўзимизникиларга тарқатамиз, эсдалик бўлиб қолади, унданам ортса, омборда жой кўп... Қўл остимдагилар ўртага пул ташлаб, махсус сонни чоп этишган. Биринчи бетда каттакон суратим, тагида

сарлавҳа: «2017 йил: Комил Алламжонов ҳаётида нималар содир бўлди?» Газета саҳифалари бошидан охиригача ўттиз уч ёшимгача эришган ютуқларим билан тўлдирилган.

Ходимларим бир нарсани инобатга олишмаган экан. Босмахонадан чиққан ҳар бир нашрнинг нусхаси Вазирлар Маҳкамаси, архив, кутубхона ва яна бошқа қатор идораларга тарқатилиши шарт. «Адади 32 миллион нусха» деб ёзилган газетанинг махсус сони ҳам тегишли жойларга етиб борди.

Ўшанда ёмон портладим. «Сюрприз»ни ходимларнинг қўз ўнгида ғижимлаб юзларига улоқтирганимда қай аҳволга тушишганини тасаввур қиляпман. Аллақайси ташкилотдаги «меҳрибонларим» газетани дарров Сергей Ежковга етказишибди (кўчадан сотиб олган ёки тасодифан кўриб қолган бўлиши мумкин эмас). Ўша куниёқ «Ўзметроном»да мақола чиқди. Унда Мустақиллик байрами шарафига материаллар чоп этган «тартиб-интизомли» газеталар рўйхати келтирилганди. Ўз бошлиғини кўкка кўтарган «Солиқ-инфо» эса алоҳида «таҳсин»га лойиқ кўрилибди. Ходимларим Ежковга чиқиб, газетамиз ҳақидаги гапларни олиб ташлашни илтимос қилишибди. Бу шунчаки ҳазил эканини, менга сюрприз қилмоқчи бўлишганини тушунтиришибди. Аммо Сергей Александрович яна вазиятдан фойдаланди. Бўлган воқеаларга муно-

сабатимни шарҳлаб, яна бир мақола чиқарди. Лекин аслида воқеа қандай бўлгани ҳақида оғиз очмади.

Сергей Александрович бутун бир абзацни менинг Гарвардда таълим олганимга бағишлабди. Унинг ёзишича, оддий тил ўргатадиган курсларда ўқиб келиб, Гарвардни битирганман, деб ҳаммага мақтанармишман. Балки мақтангандирман, эслолмайман. Ўзимни бахтли ҳис қилиб кетиб, фахрлангандирман. Бўлса бордир. Таълим билан боғлиқ ҳамма нарсa мен учун доим катта аҳамиятга эга бўлган.

ГАРВАРД РЕЖАДА ЙЎҚ ЭДИ

2013 й.

Ҳа, бу ростдан ҳам хоҳлаган одам пулини тўлаб қўйиб, кириши мумкин бўлган курслар эди. Фақат битта шарт билан — агар яхши ўқимасанг, кўрсатган натижаларинг қониқарсиз бўлса, ўқишдан ҳайдаласан, мамлакатдан чиқиб кетасан, адашмасам, депорт қилишади. Пулинг ҳам қайтарилмайди.

Уй вазифалари жуда мураккаб. Бу сиёсатшунослик курслари бўлгани учун тингловчилардан доим қиёсий таҳлил талаб қилинади. Мақсад шунчаки тил ўргатиш эмас, инглиз тилида қийин мавзуларни ўқитиш эди. Орамизда инглиз тилида бемалол сайрайдиган йигитлар бор, лекин вақти келса, улар ҳам оқсарди.

Тошкентда инглиз тили ўқитадиган ўқув курсларини очиб қўйгандим. Икки мамлакатнинг соатлари ўртасидаги тафовут менга жуда қўл келди. Уйга берилган топшириқларни Тошкентга жўнатардим. Бу ерда вазифаларимни бажарадиган гуруҳ туздик. Тўрт

киши ҳафсала билан инглиз тилида эссе ёзар, кейин гап нима ҳақида эканини сал бўлсаям тушунишим учун унинг таржимасини ҳам юборишарди. Дарсда бериладиган саволларга жавобларни ҳам тайёр ёзиб жўнатишар, яхшилаб ёдлаб олсам бўлгани.

Ҳамма ётволиб ўқирди-ю, мен курснинг энг аълочи талабалари қаторида эдим. Камига курсдошларимга стейк тайёрлаб турардим. Яна уларни Ниагара шаршарасига бориб келишга қўндирдим. Автомобилда ўн соатлик йўл экан. Мен машина ҳайдайман, сизлар йўл бўйи дарс тайёрлайсиз, — дедим.

Манзилга етиб борганимизда ўқийвериш қўзлари тиниб кетган шерикларим шаршарани бирпас томоша қилган бўлишдию яна китобга шўнғиб кетишди. Мен эса бемалол сайр қилишим мумкин, ўзимга шундай имконият яратиш олган эдим.

Ўша менинг «студентлик — олтин даврим» бўлган. Ундан олдин атиги бир йил кундузги бўлимда ўқиб, кейин ўқишни Санъат институти сиртқи бўлимида давом эттирганман. ЎзМУнинг иқтисодиёт факультетида ҳам сиртдан ўқиганман. Биз университетнинг ишлаб туриб ўқийдиганлар учун очилган сиртқи бўлими охириги битирувчилари бўлганмиз. Гарвардга борибгина ўзимни ҳақиқий талабадек ҳис қилдим. Кампуслар, бейжиклар, ёруғ аудиториялар, талабчан ўқитувчилар...

«Ҳа энди-и...» деб ичида энсаси қотганларга айтиб қўя қолай, мен ўн саккиз ёшимдан тинимсиз ишлаганман. Ўзимни бағишлаб, бор вақтимни ишга бериб, бир дунё мажбурият ва улкан масъулиятни бўйнимга олиб, дам олиш нималигини билмай меҳнат қилганман. Арзимаган хатога ҳам ҳаққим йўқ эди. Бекорчиликни ҳеч қанақасига оқлаб бўлмайдиган росмана ҳарбий интизом шароитида шунча йил яшаб... Ва ниҳоят! Мана сенга Америка! Ана озодлик! Жаҳоннинг энг қадимий университетларидан бири, шаҳар ичида шаҳарча. Мен бахтли эдим...

Штатма-штат кезиб, борган жойларимни ўзим учун белгилаб қўярдим. «Беллажио» отели «Вегасдаги йигит базми» фильми суратга олинган хона — done ✓, Нью-Йоркдаги Озодлик ҳайкали тепасида вертолётда учиниш — done ✓, Майами — done ✓.

Нью-Йорк. Озодлик ҳайкали тепасида парвоз қилиш олдидан.

Ҳатто ўзимга ҳамроҳлар «сотиб олдим». Яъни, гуруҳдошларим шерик бўлиш шарти билан менинг ҳисобимдан саёҳат қилишарди. ДСҚда ишлаган вақтим чет элга чиқиш имкони бўлмаган. Бу уммон ортига биринчи сафарим эди. Биз ҳафтасига 7 кун 24 соатдан ишлардик. Озиб-тўзиб кетгандим. Доимий уйқусизликдан кўзларимнинг таги кўкариб қоларди. Худди бош чаноғимнинг ичида кўзим тинмай лўқиллаб оғриётгандек туюлаверарди.

Солиқ қўмитаси даврида ҳаётимда юзага келган бўшлиқни тўлдираётгандек, таҳририятнинг тўрт деворидан чиқолмаган кунларимнинг аламини олаётгандек эдим. Вақтни ўн йил орқага, ўн саккиз ёшлигимга қайтаргим келди. Шунча ишлаб топган пулимнинг бир қисмини ўзимга сарфлашни хоҳладим. Бебош талабалик даврини ўзимга ўзим сотиб олдим.

Бир гапни таъкидламоқчиман: билим — чўққига кўтарилишда энг кучли туртки. Агар ота-онангиз ўзлари учун ҳамма нарсадан воз кечиб, сизнинг билим олишингизга шароит яратиб берган бўлса, ўқишдан бўйин товлаш ғирт нонкўрликдир. Ўз ҳаётини қадрламаслик дегани бу. Аммо шароит кўтармагани, орзуларнинг ушалишига тайёр имкон йўқлиги учунгина келажак мақсадлардан воз кечиш катта хато бўлади. «Дипломсиз, маълумотсиз ҳеч кимсан», дейдиганларга умуман қулоқ солманг! Ниятга етиш учун биринчи ўринда қатъият, сабр-бардош ва ўзингизга

ишонч бўлиши керак. «Ўзингга ишон» ибораси сийқаси чиққандек, ясама туюлиши мумкин. Лекин бусиз орзуга эришиб бўлмайди. Ҳар сафар тушкунликка тушганингизда иккинчи курсда ўқишдан ҳайдалган, институт ва университетда сиртдан ўқиган, шунчаки соҳаси бўйича ишлаб билимини оширган Комил Алламжоновни эслаб қўйинг. Энг ишончли ва текин университет мустақил таълим билан амалиётдир.

Албатта, Гарвардда ўтган кунларим фақат ўйинкулгидан иборат бўлмаган. Тошкентдаги жамоам ўрнимга уй вазифаларни бажараётган пайтда мен университет таълим тизимини ўрганиб, ўзим учун қўп нарска кашф қилдим. Нима учун Гарвардда, ким дарс ўтишидан қатъи назар, битирувчиларнинг билими кучли? Чунки бу даргоҳнинг ўқув методикаси жуда юқори савияда. У ерда ўқиган талаба саводсиз бўлиб қолиши мумкин эмас. Биз бир пайтлар мутлақо эшитмаган ўйин воситасида билим бериш усулини ҳам қўшинг бунга. Дарсни кўр-кўрона, фақат баҳо учун ёдлаб олмасдан, мағзини чақишга ҳам ёрдам берадиган «эмоционал идрок» деган тушунча ҳам бор экан, биз эса бундан мутлақо беҳабар эдик.

Моҳиятни тушуниш — энг муҳим масала. Гилдирак қандай айланишини билсанг, уни ўзинг ихтиро қила оласан. Шунчаки ҳалқа ва симларидан нусха кўчирмасдан, бу механизм қандай қилиб ва нима учун ҳаракатланаётганини ўрганасан. Ўз «гилдирагинг»ни

мукаммаллаштириш йўлида яна қўп сирларни билиб оласан. «Кейин уни яхшироқ пуллаш учун» деган гапни қўшиб қўймасам, Комил Алламжоновлигим қарда қолади?!

У даврда биздаги ўқув методикаларида бунақа нараса қўлланилмаган. Дарсликда нима ёзилган бўлса, шуни тўтига ўхшаб такрорлаб, ёдлаб олинса бўлди — бутун таълим тизимимиз шу пойдеворга қурилганди. Мустақил фикрлаш, таҳлил қилиш йўқ. Тўғри, яхши мутахассислар етишиб чиққан, лекин ҳақиқий истеъдодларни бармоқ билан санаса бўларди. Гарварддаги таълим эса ҳар бир талабани мустақил фикрловчи даҳо даражасига кўтаришга қаратилган.

Болани аналитик фикрлашга ўргатмасак, фақат бировнинг топшириғини яхши бажаришга ярайдиган ўртамиёна ходим бўлиб вояга етади. Ёки дарсликнинг ярмини эсидан чиқариб юборгани учун, шуни ҳам эплолмайди. Бу ҳақиқатни энди-энди тушуниб етязмиз. Ўйин, такрорлаш, қиёслаш орқали билим бериш, мавзу доирасидан чиқиб, кенгроқ мулоҳаза қилишни ўргатиш қанчалик зарур эканини кўряпмиз. Аммо бу услуб ҳозир фақат хусусий, пуллик муассасаларда қўлланилади. Давлат таълим тизимида эса аҳвол ҳалиям ўша-ўша — мазмун эмас, шакл муҳим: давомат, бир хил ташқи кўриниш, намунали хулқ, уй вазифаларни вақтида бажариш...

Ўзига, эртанги кунига ишонган одамлар бўлмаса, бутун мамлакатнинг тараққиёти тўхтайди. Ўн, йигирма йилдан кейин нима бўлишини ўйламайдиган, фақат қорин ғамида, бугуни билан яшаётган жамиятга айланиб қоляпмиз. Аввалгидек фақат оч қолмаслик учун ишлайвераимизми? Тилла идишга қимматбаҳо қизил икра солиб ейилса ҳам, у барибир бир егулик, холос.

Мамлакатдаги тадбиркорларнинг ҳеч бўлмаса бир қисми ўз олдига улкан мақсадларни қўйиши, энг баяланд чўққиларга интилиши керак. Менга «пул ишлаб олиш» таклифлари кўп тушади. У ёқдан олиб, бу ёққа сотиб, ўртадаги фойдани чўнтакка урасан, дейишади. Бу ҳам ўша «еб-ичиш» даражасидаги фикрлаш. Бунақа ишлар мени қизиқтирмай қўйган. Қачондир қизиққанганимни эслолмайман ҳам. Шу жойида мухтарам Сергей Ежков «расво ишлардан тоймайдиган бу болакай ўзини бутун инсониятнинг халоскори деб хаёл қилади», — деган бўларди.

Миямда Катта Гоя бор. Баъзан эски одатга кўра «Узметроном» саҳифаларини оча туриб, умридан ба-рака топкур Ежков шу ҳақда ҳам ёзиб қолармикин, деб ўйлайман. Ўзимча оригинал, тортадиган сарлавҳа-ям ўйлаб топаман. Ўзи Сергей Александрович бунақа нарсаса жуда уста. Унинг мақолалари доим ўқишли бўлган. Айниқса, мен ҳақимда ёзмаганида.

Тўғри, энди мени «болакай» деб атай олмайди, катта бўлиб қолдим. «Парпиевнинг жияни» мавзу-си ҳам эскирган. «Солиқ-инфо» ёпилди. «Турон-24»²¹ ҳам. «Автотест репорт» лойиҳаси ҳаракатдан тўхта-тилди, мудроқ ҳолатда ҳозир. Лекин Сергей Алексан-дрович барибир шов-шувли сарлавҳага баҳона топади, бунга ишонаман. Майли, ҳаммамизни ўша кунларга етказсин. Дарвоқе, мен ўзимни ҳалиям бутун «инсо-ниятнинг халоскори» деб ҳисоблайман..

АВТОТЕСТ РЕПОРТ

«Автотест» лойиҳасидан мақсад айнан одамлар ҳаётини асраш бўлган. Ундан яхшигина даромад ҳам топишим керак эди. Бу икки мақсад бир-бирига зид деб ўйламайман. Катта даромад олинмади, тўғрироғи, ҳамма топганим карьера лойиҳамга сарфланиб кетди, у ерда эса пул иккинчи даражали бўлиб қолди.

2011–2012 йй.

Ўзи бу гоё тўсатдан пайдо бўлди. Ўша пайтлари 2009 йилдан «БЭМ» лойиҳасига раҳбарлик қилган Нодира Воҳидова билан бирга ишлардик. Бир куни олдимга келиб: «Бир лойиҳага ортиқча эллик миллион топилмайдими?» — деб сўраб қолди.

Таклиф йўл ҳаракати қоидаларини ўрганишга ва эслаб қолишга ёрдам берувчи анимация билан боғлиқ экан. Маблағ ажратиш ҳақида топшириқ бердим ушунга. Бўйи эсимдан чиқиб кетди. Кейинроқ, харажатларни текшира туриб, бу масалага яна дуч келганимда Ноди-

ра ишдан бўшаган, лойиҳа амалга ошмай қолиб кетган экан. Лекин гоя менга жуда ёқди. Айниқса, Гарвардда ўқиб келганимдан кейин. Одамларга жиддий нарсани ўйин тарзида ўргатишнинг зўр имконияти эди бу.

Вазиятни ўрганишга киришдик. Автомактабларда йўл ҳаракати қоидаларини ҳалиям дафтарга ёздиришаркан. Эллик йилдан бери бирорта ўзгариш киритилмаган эски усул — дарсга дафтар кўтариб келиб, қўлланмадан қондани кўчириб оласан, ички ёнув двигателининг расмини чизасан...

Биз кўпгина тест саволларидан тузилган ранг-баранг анимацион дастур ишлаб чиқдик. Уни «ГАИ»-га олиб бориб, тугмачали аппаратларнинг ўрнига компьютерга шуни ўрнатайлик, деган таклиф бердим. Чунки бу усул имтиҳон топширувчининг Йўл ҳаракати қоидаларини қай даражада билишини аниқ кўрсатиб берарди. Дастурни текинга таклиф қилганим учун «ГАИ»дагилар рози бўлишди. Ўзи тугмачали тизим ҳам маънан, ҳам техник жиҳатдан азбаройи эскирганидан, уни ишлатиш уят ҳам бўлиб қолганди. Хуллас, «ГАИ»дагилар компьютерлар сотиб олиб, биз ишлаб чиққан дастурни ўрнатишди. Дастурни «Авто-тест» деб номладик. Гувоҳнома бериш учун бутун республикада имтиҳонлар шу бўйича олинadиган бўлди.

Мен эса автомактабларга бориб, дискларимизни тавсия қила бошладим. Ҳаммаси аниқ ва тушунарли.

«ГАИ» энди мана шу дастур бўйича имтиҳон олади. Унинг калити эса бизда. Ўқувчилар имтиҳондан муаммосиз ўтсин десангиз, дискларимизни сотиб олинг — маркетинг жиҳатидан ҳаммаси пухта ўйланган эди.

Лекин режам ўхшамади. Ишонасизми, автомактаблар дискларимизни олишмади. Мен билан ҳеч ким гаплашиб ҳам ўтирмади. Сабаби, Ўзбекистондаги автомактабларнинг мақсади ўқувчиларга автомобилни тўғри ва яхши ҳайдашни ўргатиш эмас, пул ишлаш экан, холос. Гувоҳнома фақат пул бериб олинарди. Машинани зўр ҳайдайдиганни ҳам, қондани сув қилиб ичиб юборганни ҳам барибир имтиҳонда йиқитишарди.

Пул топишнинг турли йўллари билганим, пулни яхши кўрганим билан, шу қадар жиддий масалага бунақа муносабатдан хафа бўлиб кетдим. Миллионлаб одамларнинг хавфсизлиги-ку бу ахир! Менинг ҳам идеалистлигим тутиб кетди.

Кимлигимни билишмайди-да ҳали. Мен автомактабларнинг калькуляциясини ўрганиб чиқдим. Қарасам, ҳар битта автомактабда харажатларнинг 20 фоизи тарқатма материалга сарфланиши керак экан. Тарқатма материалнинг эса ўзи йўқ. Арзимаган пул турадиган «Йўл ҳаракати қоидалари» китобчаси ва ўқувчи ўзи билан кўтариб келадиган дафтардан фойдаланилади, холос. 1989 йилдан бери бирорта ўқув қўллан-

маси тайёрланмаган, ҳеч қайси мактаб янги методика ишлаб чиқмаган, ўқувчилар дарсда қатнашмасаям бўлаверади. Машина ҳайдаш учун 52 соатлик машгулот белгиланган бўлса-да, амалда нари борса, шунинг учдан бирича вақт ажратилади. Яна бензин пулиниям ўқувчилар ўзлари тўлашади. Охирида бутун гуруҳ «ГАИ»га пул йиғиб бериб, ҳамма гувоҳнома олади.

Ўзим собиқ солиқчи эмасманми, ҳамма маълумотларни таҳлил қилиб, автомактаблар давлатга жуда катта миқдорда солиқ тўламай келаётганини аниқладим. Қўлимдаги ҳужжат-далил билан иккинчи ҳужумга ўтдим.

Автомактабларни ташкил қилиб, уларнинг фаолиятини мувофиқлаштирувчи ваколатли орган Вазирлар Маҳкамаси бўлгани учун олдин ўша вақтдаги Бош Вазир ўринбосари Адҳам Илҳомович Икромов билан учрашишга эришдим.

Биз дастуриимизни тақдим қилиб, мақсадимизни тунунтирдик. Лойиҳа Икромовга маъқул келди. Айниқса, ўзимизда қилингани, йўллардаги фалокатларни кескин камайтиришга ёрдам берадиган миллий маҳсулот эканлиги ёқди. Муаммо билан бирга унинг ечимини ҳам келтирсанг, гоёга ҳамма қизиқади.

Икромов шу масалада мажлис ўтказди ва Вазирлар Маҳкамаси республикадаги барча автомактаблар

«Автотест» дастури бўйича ўқитиши керак, деган қарорга келди.

Демак, ҳар битта дискимиз учун пул тўланадиган бўлди. Мен учун бу тасаввур қилиб бўлмайдиган даражада катта пул эди.

Бундан ортиқ яна нима керак? Биз бу ғоянинг орқасидан яхшигина пул топдик, бундан буён ҳам тинчгина, ҳеч қандай бошоғриксиз ўша дискларимизни сотиб юраверсак бўларди. Лекин мен бир ишқал чиқармасдан ўтира олармидим?! Хуллас, инновацион автомактаб очишни ўйлаб қолдим. Ҳақиқий автомактаб қанақа бўлишини бир кўрсатиб қўяй дебман-да. Ишлаб топган «тасаввур қилиб бўлмайдиган даражада катта» пулимизни ана шу лойиҳага тикдик.

Автомактаб очиш фикри Сирдарёга балиқ овига борганимизда келиб қолганди. Ярим кечаси, гулхан атрофида маза қилиб суҳбатлашиб ўтиргандик. «Автотест» ҳақида гап очилиб қолди.

— Қанийди автомактаб ҳам очсак. Ҳеч кимнинг хаёлига келмаган зўр мактаб бўлса, — дедим ўзимча орзуга берилиб.

— Э, ким ҳам рухсат берарди бунга... — деди Ҳусан Ибрагимович²² мени шаштимдан қайтариб.

Гап шундаки, Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 31 декабрдаги қарорига кўра, 2011 йил 1 январдан хусусий автомактаблар фаолияти тақиқлаб қўйилган эди. Хусан аканинг ишончсизлик билдиргани менга бироз тегиб кетди ва... ичимга олов ёқди. Ўзим хоҳлагандек, орзумдаги автомактабни тезроқ очгим келиб кетди. Ишга киришишга қатъий қарор қилдим.

Хайдовчилар тайёрлаш бозоридаги вазиятни ўргана бошладик. Кўпчилик қонун бўйича бу билан фақат давлат ташкилотлари шуғуллана олади деб ҳисоблайди. Ваҳоланки, қарорда ушбу ҳуқуқ мудофаага ёрдам берувчи «Ватанпарвар», шунингдек, «Тошшаҳартрансхизмат», «ТрансКАСБ» ва Ўзбекистон автоҳаваскорлари кўнгилли жамиятига ҳам берилган экан. Қарорда ҳамма хусусий мактаблар ёпилиши белгиланган, аммо аслида ундай бўлмади. Улар расман шу ташкилотларнинг «қаноти остига» кириб ишлайверган ва таълимга умуман сарф-харажат қилмасдан, мўмайгина даромадни олишда давом этган.

2015 й.

«Автотест»ни очиш ҳақидаги Вазирлар Маҳкамаси қарорини чиқартиришга бир неча ой кетди. Лекин лойиҳа бунга арзирди, ростдан зўр автомактаб бўлди. Тизим тўлиқ автоматлаштирилди, энг тажрибали мутахассислар жалб қилинди, ҳар битта синфда тасвир ва овозни ёзиб оладиган камералар ўрнатилди. Ўқувчиларимиз худди машина ҳайдашга эмас, ракетада учишга шайланаётгандек махсус симуляторларда

шуғулланарди. Ўқитувчиларни тайёрлайдиган, мониторингдан ўтказиб турадиган алоҳида гуруҳ ҳам ташкил қилдик.

Мактабимизга автомобиль ҳайдашни ўрганишга ҳам, ўргатишга ҳам хотин-қизлар оқиб кела бошладди. Чунки бу ер улар учун қулай ва хавфсиз, муҳими, ҳеч ким эркак-аёлга ажратмайди. Инструктор аёллар эса расман ишлаш имкониятига эга бўлди. Яна қулай шароитда, замонавий машиналарда, аниқ келишув билан, ҳеч қандай алдам-қалдамсиз.

Мактаб бизга деярли фойда келтирмасди, харажати даромадидан ошарди. Чиқим билан кирим тенглашса, шунга ҳам хурсанд бўлардик. Лекин бу менинг карьерамга хизмат қиладиган лойиҳа эди. Шунинг учун дисклардан тушган бор пул мана шу мактабга кетганига умуман ачинмадим. «Автотест» мисолида юртимизда юқори савияда таълим бериладиган ҳар қандай мактабни ташкил қилиш мумкинлигини кўрсатдик. Ана шундай моделни синовдан ўтказдик.

«Биз гувоҳномани порасиз оламиз» деган норасмий шиоримиз ҳам пайдо бўлди. Мактабимизни «Ўқувчилари дарсларни 99 фоиз ўзлаштирадиган, битирувчилари гувоҳномани ҳеч қандай муаммосиз оладиган», деб овоза қила бошладик. Бу ҳаммагаям ёқмаганини айтмасам ҳам бўлар-а?..

Лекин лойиҳанинг орқасидан имкон қадар кўпроқ пул топиш ниятидан барибир воз кечмадик. Қонунчиликда автомактаблар ҳар йили юридик шахсларнинг малакасини ошириши кераклиги ҳақида модда бор экан. Биз буни аниқладик. Лекин Вазирлар Маҳкамасининг ушбу қарорини бажариш механизми ишлаб чиқилмаган. Бу моддага ҳеч ким ҳеч қачон амал қилмаган. Тўғри-да, ҳамма ҳайдовчиларимиз ўзини «ас» деб билади-ку. Унда йўллардаги шунча автофалокатлар қаредан келиб чиқяпти, деган табиий савол туғилади...

У пайтда [REDACTED]
[REDACTED] Бир амаллаб унинг қабулига кирдим.

— Бутун республикада бизникига ўхшаш инновацион автомактаблар тармоғини ташкил қилсак, яхши бўларди. Машина ҳайдашнинг назариясини ҳам, амалиётини ҳам қойил қилиб ўқитадиган ва ҳар йили ҳайдовчилар малакасини оширишни зиммасига оладиган эксклюзив мактаб бўлади.

[REDACTED] ни ишонтиришга, қўндиришга ҳаракат қилдим. Мен шунчаки ўзимга карт-бланш сўрамаяпман-ку, инфратузилмага пул тикияпман, демак, ҳайдовчилик сифатини оширишни йўлга қўйишда давлатга ёрдам бермоқчиман. Ҳайдовчиларнинг кўпи машинани тўғри бошқаришни билмайди, чунки гувоҳнома-

ни пулга сотиб олган. Бизда йўл ҳаракатининг ҳамма иштирокчилари — интизомли ҳайдовчиларнинг ҳам, пиёдаларнинг ҳам жони хатар остида.

Мен бу вазиятни қандай қилиб тартибга солишни биламан, бу соҳада тажрибам, дастурим, стратегиям бор, давлатга ёрдам беришга тайёрман. Шу лойиҳага бор пулимни тиккандан кейин фойда ҳам кўрсам, бунинг нимаси ёмон?

Бирор чет мамлакатда бўлганида, давлат билан хусусий тадбиркор ҳамкорлигини ҳамма маъқуллаган бўларди, деб ўйлайман. Лекин бизда ундай эмас. Бирдан ҳамма бош кўтариб қолди: Нега «Автотест»га мумкин-у, қолганларга мумкин эмас экан?! Малака оширишга икки йилда нақ бир ҳафта ажратишининг нима кераги бор?!

Энг қизиғи, ҳаммаям норози бўлмади. Кўпчилик ҳайдовчилар бир ҳафталик курсларга жон деб қатнади. Бу талабалик даврига қайтишдек гап эди. Баъзилар ўқишни ўзига хос таътил деб қабул қилди. Ўйин, танлов-викториналарга ҳар қандай ёшдаги одам қизиқади. Симуляторда машина ҳайдаб кўриш, компьютернинг тугмачаларини чиқиллатиб босиб, ўзини синаб кўришнинг ҳам гашти бор. Тўлови ҳам унча қиммат эмас. Асосийси, ўша пайтда ҳам, ҳозиргача ҳам мактабимизда бериладиган билимга ҳеч ким эътироз билдира олмади, таълим сифати ҳақиқатан юқори даражада.

Методикамиз ноёб, ўқув қўлланмаларимиз замонавий. Лекин кўпчилик мени монополист деб эълон қилиб, босим ўтказгани туфайли бу ишни йиғиштириб қўя қолдим. Хўп, натижада нима бўлди? Йўлларда ўлим ҳолатлари ниҳоятда кўп, коррупция гуркираб ётибди, автомактабда ёлчителиб ўқимаган битирувчи ҳам гувоҳномани бемалол сотиб олиши мумкин.

ЙҚХББ маълумотларига кўра, 2019 йилнинг ўзида 8 588 та авария содир бўлган, бунда 2 096 нафар одам ўлган, 7 943 киши жароҳат олган. Вафот этганларнинг 193 нафари, жароҳатланганларнинг 1047 нафари ёш болалар. Йўлларимизда кунига беш нафар одам ҳалок бўлади. Бу — ўртача бир оила йўқ дегани. Тўғри, йўллардаги хавфсизлик кўп сабабларга — йўлнинг текислиги, йўл чизиқлари, инфратузилмага, машина ҳайдаш маданиятига боғлиқ. Лекин ҳайдовчиликка ўқитишнинг сифати биринчи ўринда туради. ЙҚХББ таҳлили йўллардаги фалокатларнинг 80 фоизи одамлар йўл ҳаракати қоидабини билмаслигидан содир бўлишини кўрсатади.

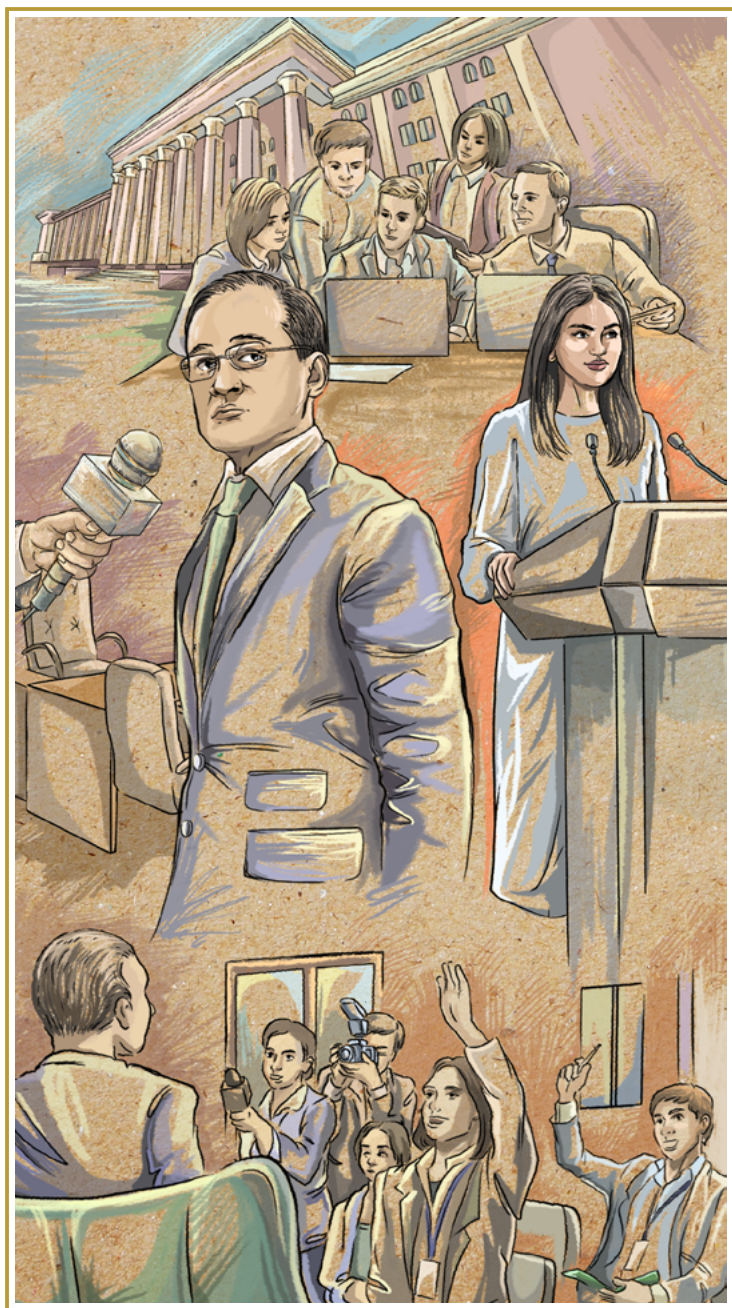
Хўш, охир-оқибатда ким ютди? Бутун жамият ютқизгани аниқ. Бу соҳада кўзланган прогрессга нуқта қўйилди. Шуниси ачинарли.

Шу лойиҳани деб мен ёмонотлиқ бўлдим, гап-сўзлар шаънимга жиддий таъсир қилди. Нега бу аҳволга тушганимни кўп ўйладим. Яхшилик қиламан десанг-у,

сени ҳеч ким тушунмаса. Хатти-ҳаракатларингни шунақа оёғини осмондан қилиб қўрсатишадик, ёвузликнингга ўзинг ҳам ишониб кетасан. «Ватанга фойданг тегсин, аммо ўзинг фойда кўришни хаёлингга келтирма», — деган нуқтаи назар жудаям нотўғри. Бунақада давлат билан хусусий сектор ҳеч қачон ҳамкорликда ишлай олмайди.

Бошимга тушган воқеалардан келиб чиқсак, Ўзбекистонда сўз эркинлигига қарши чиқадиганлардан биринчиси мен бўлишим керак эди. Лекин сўз эркинлиги эълон қилинганида амалда айнан биз Саида Мирзиёева билан Президент демократик ислохотларининг бош ижрочилари қаторида бўлдик.

АОКА. ОАВдаги ЎЗГАРИШЛАР

2018–2019 йй.

ЎзМАА ҳеч қачон журналистларни ҳимоя қилмаган. У жазоловчи орган эди. У ерга фақат: «Лицензиянгизни олиб қўямиз», — деб пўписа қилиш учунгина чақиртиришарди. Баҳайбат устунли бу иморатдан кўпчилик нарироқ юрар, у ерда ҳеч қандай тадбир ўтказилмас, бино ичида бўлишнинг ўзи ёқимсиз эди.

Бинони таъмирлатганимдан кейин журналист ва блогерларни биринчи учрашувга таклиф қилдим. Роса ҳаяжон босди, мен йиғилганларга муҳим янгиликни — ЎзМАА ўзгарганини, энди ҳаммаси бошқача бўлишини айтиб қўйишим керак эди.

Ишонишармикин?

Учрашув иккинчи қаватдаги кичикроқ мажлислар залида бўлиб ўтди.

— Журналистларнинг Агентлик ҳал қилиши мумкин бўлган қандай муаммолари бор? — деб дангал сўрадим. Бошида худди ҳаммаси жойида, дегандек индамай ўтиришди. Тўғрироғи, улар муаммоларни барибир ҳеч ким ҳал қилиб беролмайди, деб ҳисоблашгани учун менинг гапим номига айтилгандек туюлди, шекилли.

Лекин кейин гап очилиб кетди.

Али Қаҳҳоров²³ ўзини қандай таништиргани эсимда қолган: «Менинг исмим Али. Мен инфлюэнсерман...» Анча кулишгандик.

Вақт ўтиб, журналистлар менинг амалдор эмаслигимни, ҳўжакўрсинга ишламаётганимни тушуниб етишди. Лекин бошидан ишонч билдиришди дея олмаيمان. Каримов давридаги бироз енгиллик берилган кунлар кўпчиликнинг эсида эди. Тўрт йилгина давом этган бу даврдан кейин матбуот олдингидан ҳам баттар сиқувга олинган.

Биз ўша сиқувни юмшата бошладик.

Жуда кўп сайтларни блокдан чиқаришга эришдик, жумладан, «Ўзметрoном»ни ҳам. «Озoдлик»дан бошқа ҳаммаси бемалол очиладиган бўлди. «Озoдлик Радио-си»нинг вице-президенти ва бош муҳаррири Ненад

Пежич Тошкентга келганда учрашиб, гаплашиб олдик. Мен ўз позициямни очиқ-ойдин айтдим: «Биз билан ишламоқчи бўлсангиз, одоб доирасидан чиқманг ва давлатимиз қонунларига риоя қилинг. Балки бошқа мамлакатларда сизнинг иш услубингизга эътироз билдиришмас, уларнинг қонунлари шунга йўл қўяр, лекин бизда ундай эмас».

«Озодлик Радиоси» ҳам «Ўзметроном»га ўхшаб, қасдма-қасдига ишлайди. Яъни журналистлари материал тўплаб, маълумот-далил қандай бўлишидан қатъи назар, ўзларига ўша вақтда керак бўлган оҳангда тақдим қилишади.

Биз уларнинг материал йиғиш усулларида ҳам норози эдик: кўпинча ўзларини ҳокимият ва ҳуқуқ идоралари вакиллари деб таништиришарди. Одамлар ҳам уларга ишониб, Иттифоқ давридан қолган эски одатга кўра ҳисобот беришга тушарди. «Озодлик» ходимлари телефонда дуч келган ташкилот номидан чиқишлари, айтилган гапнинг маъносини бошқа тарафга буришлари, жавобларни умуман ўзгартириб юборишлари ҳам мумкин.

Мен буни очиқдан очиқ бузғунчилик деб ҳисоблайман. «Ёлгоннинг умри қисқа», — деб бекорга айтишмайди. Тўғри, негатив хабарга қизиқиш доим кучли бўлган, бу усул одамларни кўпроқ жалб қилади. Лекин

шунинг учун ҳам улар ҳамкасбларининг ишончини йўқотишди. «Озодлик»ни ёқлаганлар қаттиқ панд еб, кулгига қолиши мумкин эди.

Кўпчилик «Озодлик» берган маълумотлардан фойдаланса ҳам, қайта текшириб оларди. Мухаррирларнинг айтишича, вазиятни ўзлари ўрганганларида бутунлай бошқа нарса келиб чиқар экан. Кўпинча ёзишга арзийдиган гапнинг ўзи йўқлиги маълум бўларди.

«Озодлик» Ўзбекистонда мухбирлик пунктини очиб беришимизни сўради. «Бўпти. Журналистингизни аккредитациядан ўтказамиз, лекин бир шарт билан: материал тайёрлашда худди ўзимизнинг нашрларга ўхшаб маълумотни албатта қайта текширишадди», — деган жавобни бердик. Биз уларни ҳокимиятдан тортиб, вазирликларгача исталган идора билан боғлашга тайёр эдик.

Улар рози бўлишди. Аммо... кейин йўқолиб қолишди, шу билан музокаралар ҳам тўхтади. «Озодлик» радиоси эса яна ўша-ўша олдингидек, аккредитациясиз, ахборотни ошириб-тошириб, қўшиб-чатиб ишлайверди.

Мен Европада хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти (ЕХХТ)нинг ОАВ эркинлиги масалалари бўйича вакили Арлем Дезирга²⁴ хат ёздим. Хатга илова қилинган 60 бетлик рўйхатда «Озодлик» томонидан қо-

нунларимиз бузилган ҳолатлар кўрсатилди. Қуйидаги саволларни қўндаланг қўйдим: «Фаолият олиб борилаётган давлатнинг қонунларига ва журналист этикасига риоя қилиш керак, — деган фикрга қўшиласизми? Давлат ўзининг манфаатларини, жумладан, ахборот майдонида ҳам ҳимоя қилишга ҳақли, — деб ҳисоблайсизми? Ўзбекистонда барча ОАВ ҳуқуқий меъёр чегарасидан чиқмай ишласа-ю, «Озодлик» қонунга бўйсунмаслиги адолатданми? Ҳар қандай давлат фахш, зўравонлик, наркотиклар, терроризмни тарғиб қилувчи ва ёлғон-фейк хабарларни чеклаши, уларни ноқонуний деб қабул қилиши зарур, — деб ҳисоблайсизми?»

Сўз эркинлиги деганда қўнгилга келган ишни қилишни, оғизга нима келса гапиришни тушунсак, ахборотга тааллуқли қонунчиликнинг нима кераги бор?

У фикрларимга қўшилди. Ваҳоланки, олдин: «Булар «Озодлик»нинг овозини бўғяпти» — деб ҳисобларди. Лекин мен ахборот соҳасига кеча кириб келганим йўқ. Қаерда Сўз эркинлиги тугаб, шахсий манфаатлар бошланишини жуда яхши биламан.

Сиқувни юмшатиш осон бўлмади.

Юқорида АОКА²⁵ Вазирлар Маҳкамаси тасарруфидан чиқарилиб, Президент Администрациясига бўйсундирилганини айтдим. [Redacted text]

[REDACTED]

Қандайлигини билмадим-у, лекин Президент чеклов билан боғлиқ бу ўйинларни сезибдилар, шекилли. Чунки битта қарор билан фитналардан ҳимоя қилиб қўйдилар. АОКА директорининг ўринбосари этиб қизлари Саидани тайинладилар. Ўшанда бу қарор менга қанот берди.

Саида Шавкатовнани ўзи тушунмайдиган соҳага тўсатдан тушиб қолди, деб ўйлаш нотўғри. У олдиндан Президентнинг ОАВ масалалари бўйича норасмий маслаҳатчиси бўлиб келган, Ўзбекистоннинг имижига оид жаҳон матбуотидаги ҳамма материалларни кузатиб, таҳлил қиларди. Саиданинг хотираси ўта кучли, инглиз тилини мукаммал билади.

Икки кун ухламадим. Бу жуда оғир масъулият эди. Лекин, шу билан бирга: «Албатта омадим келади, Худо менга ёрдам беради», — деб доим ишонган ичимдаги ўша бебош Комил Алламжонов хурсандлигидан еттинчи осмонда учди.

Саида билан матбуот котиби бўлиб ишлаб юрган вақтимдан бери дўст эдик, муносабатимиз жуда яхши,

бир-биримизнинг ишончимизни қозонгандик. Президентнинг янги Матбуот хизмати очиқ иш юрита бошлаганини, анча халқчил бўлиб қолганини кўпчилик сезди. Бунда Саиданинг ҳам катта ҳиссаси бор. Ўринбосар қилиб тайинланишидан олдин ҳам АОКА бўйича шунчаки, дўстона ёрдам бериб турарди. У жуда самимий, раҳмдил инсон, ажойиб она ва рафиқа, ота-онасининг сўзини икки қилмайдиган қиз. Бир сўз билан айтганда, отасининг муносиб фарзанди.

Ўша кунлари ҳамма нашрларда Бош вазир ўринбосари Зоир Мирзаевнинг буйруғи билан ариқда тиззасигача сувда турганлар сурати тарқаб кетди.

Ўзбекистонда ҳоким ёки вазир бўлиш жуда қийин. Вилоят ёки бирор соҳа у ёқда турсин, кичик бир туманни бошқариш ҳам осон эмас. Бир пайтлар бу вазифаларда меҳнат қилган Президент ҳолатни ичидан билади. Мирзаев ишдан олиниб, чекка бир туманга ҳоким қилиб қўйилди. Унинг қўл остида ишлаб юрганлар энди унга раҳбар бўлиб қолди. Бу жуда оғир, аммо адолатли сабоқ эди.

Қизиғи шундаки, кўпчилик ҳокимларнинг фикрлашида ўзгариш рўй берди. Улар ҳар бир қадамлари матбуот нишони остидалигини, журналистларга босим ўтказиш хавfli эканини аста-секин тушуна бошладилар. Ундан кўра ҳамкорлик қилиш маъқуллигини

тан олдилар. Зоир Мирзаев бир йил ичида яна Президентнинг ишончини қозониб, вилоятга ҳоким бўлиб қайтди. Билишимча, энди у қашқадарёлик журналистларнинг энг яқин дўсти бўлиб қолган. Интервью берганда ҳам, камерага ҳам керакли ва прогрессив гапларни айтяпти. Ҳар қалай, Қашқадарё бўйича ОАВдан шикоятлар тушмай қўйди.

АОКА бир йилда ЎзМАА бутун фаолияти давомида қилмаган ишларни амалга оширди. Айни пайтда халқаро жамоатчиликнинг Ўзбекистон ҳақидаги мулоҳазаларини диққат билан кузатиб бордик, «...гача» ва «...дан кейин»ги рақамларни таққосладик. Хорижий нашрларда республикаимизга нисбатан негатив фикрлар салкам икки барабар камайиб, борган сари кўпроқ ижобий муносабат кўзга ташлана бошлади. Биз ва ҳар битта шундай шарҳни кичик бир ғалабадек нишонлардик. Ахборот қамрови жуда кенг эди, икки юз мингдан ортиқ материални таҳлил қилдик. Юртимиз ҳақида ҳатто Нигерия ва ЖАРда ёзишди. Бутун Европада, Австралия, Япония, кутилмаганда, Вьетнамда ҳам Ўзбекистонга бағишланган жуда кўп мақолалар чоп этилди. Лекин табиийки, биз ҳақимизда энг кўп ёзадиган давлат Россия эди. Янги йўналишимиз, очиқлигимиз, мулоқотга ва танқидга тайёрлигимиз кўпчиликда қизиқиш уйғотди. Ҳар қандай қарашни оғринмай қабул қилишга тайёр бўлсанг, салбий фикрлар анча камаяр экан.

Мухими, бу ўзгаришларга мамлакат ичидаги одамлар қандай муносабат билдираётгани эди. Аҳолига ислохотлар ҳақида тўлиқ ахборот етказиш учун биринчи навбатда вазирлик ва бошқа муассасаларда матбуот котиблари институтини янгитдан ташкил қилиш зарурати туғилди. Илгари аҳвол қандай эди?

Матбуот хизмати энг кераксиз бўлим ҳисобланарди. Унинг вазифаси ўртамиёна юритилаётган сайтга ҳисобот учун ора-чора қандайдир янгиликлар қўйиб туриш эди, холос. Одатда матбуот хизматининг штати бошқа бўлимларда ортиқчалик қилган ходимлар ҳисобига тўлдириларди. Ташкилотда матбуот котибининг ҳеч қандай ҳақ-ҳуқуқи йўқ эди.

Вазиятни ўрганганимизда, матбуот хизмати ходимларининг қўлидан тайинли иш келмаслиги, улар жамоатчилик билан долзарб ва жиддий мавзуларда мулоқот қила олмаслиги маълум бўлди. Уларга буни ҳеч ким ўргатмаган, қолаверса, ўргатадиган ва ўрганадиган тайинли одамнинг ўзи йўқ экан. Раҳбарлар баъзан ижтимоий тармоқлардаги материаллар ва постларга ўзлари жавоб беришга уринарди. Лекин буни ҳамма ҳам эплалмайди. Натижада обрў-эътибор баттар тушиб кетади. Катта-кичик раҳбарлар умр бўйи бир чеккада, панада бўлишга мослашиб қолган. Ислохот Каримов амалдорларни ОАВда ўзлари ҳақида ортиқча маълумот бермасликка ўргатиб қўйган эди. Жамоатчилик ҳеч қайси сиёсатчини, бирор вазирни тани-

масди, сиёсий маконда ахборот вакууми — бўшлик ҳукмронлик қилган. Шунинг учун самарали ишлайдиган матбуот хизматлари ва ОАВга эҳтиёж ҳам йўқ эди.

Матбуот котиблари институтини қайта ташкил қилиш осон бўлмади. Негалигини тушунтираман. Тизим худди ариққа ағдарилиб, ҳамма ғилдираги синиб кетган аравага ўхшар, биз эса уни тортиб чиқаришга ҳаракат қилардик. Бу жуда қийин иш эди. Бошида ҳафсаламиз пир бўлиб, тушкунликка тушган пайтимиз ҳам бўлди. Ҳамма ҳаракатимиз бефойдадек кўринар, ташкилот раҳбарлари эса бизнинг тиршиб-тирмашаётганимизни бепарво кузатишарди. Ижтимоий тармоқларда ва блогосферада боплаб пўстаклари қоқилмагунча, улар жамоатчилик билан алоқани йўлга қўйиш қанчалик муҳимлигини тушуниб етишмади. Журналистлар амалдорларнинг лавозимидан кўрқмай, саволларига жавоб талаб қила бошлади, олдинлари овоза қилиш хавфли деб ҳисобланган хабарлар эфирга узатиладиган бўлди.

Биз матбуот хизматларига оид Президент фармони лойиҳасини тайёрладик. Унга кўра матбуот котиби ташкилот раҳбарининг ўринбосарига тенглаштирилди. Яъни вазирликнинг матбуот котиби — вазир ўринбосари, ҳокимиятники ҳоким ўринбосари билан тенг мақомда бўлди. Бош вазирнинг матбуот котиби — Бош вазир ўринбосари даражасида. Бу ҳужжат қабул қилинган, АОКА барча вазирлик ва идоралар учун 400

нафар матбуот котибларини танлаб олиб, аттестациядан ўтказди.

Мамлакатда ўзининг сўзига, ўрнига эга профессионал матбуот котибларини юзага чиқариш йўлида қўйилган биринчи қадам эди бу. Албатта, улар осмондан тушиб қолгани йўқ. Саиданинг зиммасига ишнинг энг қийин қисми тушди: матбуот котиблари малакасини ошириш бўйича алоҳида лойиҳа ишлаб чиқиш керак эди. Матбуот котиби ким ўзи, ахборот қандай таҳлил қилинади, қандай тақдим этилади, ижтимоий тармоқларда ишни қандай олиб бориш керак? Шу каби саволларга жавоб берадиган, ҳаммасини нолдан бошлаб ўргатадиган мактаб ташкил этилди. Баъзилар ҳатто компьютердан фойдаланишни ҳам билмас экан. Солиқ қўмитасида ишлаган пайтимда матбуот хизматлари учун тайёрлаган стратегиям роса фойда берди. Бу ҳужжатлар ўшандан бери вақти-соатини кутиб ётган эди.

Натижада кўп ташкилотлар ижтимоий тармоқларда ўзининг саҳифаларини очди, матбуот котибларининг исм-шарифини билиб олди, кўрганда танийдиган бўлди. Матбуот котиблари жамоатчилик билан ишлайдиган шахсларга айланди, бу лавозимнинг нуфузи анча ошди.

У ёки бу материални олиб ташлаш ҳақидаги талабларга ҳам айнан ўша пайтда нуқта қўйилди.

Мухаррирлар «Фалон хабарни ўчириб ташла!» деган дағдағаларга қатъий «Йўқ!» жавобини бера бошлагач, ҳар хил вазирлик ва идоралардан қўнғироқлар секин-аста камайиб, охири тинчиди. Мабодо мақолани олиб ташлашга мажбур қилишса ҳам, ўрнига чиқиб келадиган «404»²⁶ белгиси ундан баттар шов-шувга, муҳокамага сабаб бўларди. Жонли эфирдаги мулоқотга амалдорларнинг кўникиши осон бўлмади. Асосийси, эски услубда ишлайдиган раҳбарларнинг обрўи туша бошлади.

Бизда шу пайтгача қандай бўлган? Кўпчилик амалдорлар худди мансабини нариги дунёга олиб кетадигандек тутади ўзини. Бундай такаббурлик Президент томонидан доимий танқид қилинади. Раҳбарлар қўл остидагиларнинг сўзсиз итоат қилишига, бошида ёнғоқ чақилса ҳам, миқ этмай чидашига ўрганиб қолган. Энди уларнинг бошидан тожлари уча бошлади. Манаман деган амалдорлар ҳам оддий одам экан, ижтимоий тармоқларда юз-хотир қилиб ўтирмай уларни танқид қилиш, ОАВда улар ҳақида мақола ёзиш мумкин экан. Отасининг исмини қўшмай, яъни ортиқча мулозаматсиз қуруқ исм-фамилияси билан тилга олинса ҳам, осмон узилиб ерга тушмас экан. Жиддий айтяпман, кўпчилик бундан шокка тушиб қолди. Бир умр чираниб юқорига интилганлар эришган ҳурмат-этиборлари, ҳукмронликларининг жуда мўрт, омонатлигига ишонч ҳосил қилишди. ОАВдаги танқидий мақолани деб, исталган пайтда амалдан

айрилиши, лавозими пасайтирилиши ёки бошқа ишга ўтказиб юборилиши ҳеч гап эмаслигини тушунишди.

Шунингдек, республика тарихида биринчи марта АОКАда муҳим ижтимоий воқеа-ҳодисаларга бағишланган доимий матбуот анжуманлари ўтказиш форматини ишлаб чиқдик. Уларга масъул шахслар таклиф қилинар, йиғилган журналистлар саволларини беришарди. Ҳар сафар ўртага кутилмаган, ноқулай саволлар ташланарди. Журналистлар ўзларининг тўртинчи ҳокимият эканига жуда тез кўникди. Устига устак, Агентлик уларнинг ҳақ-ҳуқуқлари ва профессионал фаолиятлари ҳимояланишига кафолат берганди.

Лекин АОКА ҳам ҳамма нарсага қодир ташкилот эмас. Журналистларга буни доим эслатиб турардим. Менга нисбатан жуда қаттиқ босим ўтказишга ҳаракатлар бўлар, танқид кимга қаратилмасин, ҳамма бунинг тепасида Алламжонов турибди, деб ўйларди.

Болалигимда кўчада биров йиғлаб қолса, ойим: «Кооомишил!!!» деб бутун маҳаллани бошларига кўтарардилар, чунки зумраша ўғиллари яна нимадир ишқал чиқарганини ёки кимнидир хаффа қилганини аниқ билардилар.

АЙБДОР — АЛЛАМЖОНОВ

2018 йилда «Турон-24» ахборот агентлиги лойиҳасига киришдим. Бу ишга шахсий маблағ тикилди. Ундан олдин ЎзА билан ҳамкорлик қилишга уриниб кўрдим, лекин ўхшамади. Алмисокдан қолган бесўнақай тарғибот машинасини эпақага келтиргандан кўра янгисини яратиш осонроқ экан.

Мен «Турон-24»га журналистика юлдузларини йигдим. Дилшод Саиджонов бош муҳаррир бўлди. Ҳар бир ходим соҳанинг профессионали эди. Қўшимча равишда яна ўқитдик. Вазифаларни аниқ тақсимладик. Бирор журналист қўшимча даромад ҳақида ўйламаслиги учун каттагина маош тайинладик.

Президентнинг матбуот котиби бўлиб ишлаётган пайтим эди. Тан олиш керак, лойиҳадан асосий мақсад давлат раҳбарининг сиёсати ва ислохотларини илгари суриш бўлди. Гояларни амалга ошириш учун чўнтакда олиб юриладиган оддий ОАВ эмас, росма-

на кучли ресурсга зарурат туғилди. Бу бутун Марказий Осиё бўйича янгиликларни, яъни информацион «хомашё»ни сотиб, даромад ишлайдиган тўлақонли ахборот агентлиги лойиҳаси эди.

Қўшни давлатларда ҳам «Турон-24»нинг мухбирлик пунктларини очмоқчи бўлдик. Янгиликлар кечаю кундуз, ҳафтасига етти кун, узлуксиз оқиб келиши режалаштирилганди. Бунга обдон тайёргарлик кўрилди. Марказий Осиёдаги барча йирик вазирликларнинг матбуот хизматлари билан алоқалар ўрнатдик. Нима ҳам дердим, ҳақиқатда йирик лойиҳа эди. «Турон» номининг ўзи ҳам бир пайтлар қатор шарқ халқларини бирлаштириб турган Туронзаминнинг қадимги сарҳадларига ишора. Яна бир тарафдан, шу лойиҳа билан аслида қандай ишлаш кераклигини кўрсатмоқчи бўлдим.

Ҳақиқат йўқ

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

*Бу воқеаларни ҳаттиб
Беринчиси маърифати келмади ҳали...*

Хуллас, «Турон-24» уч ойгина ишлади. Тухмат-
га, [REDACTED]
[REDACTED] тайёр эмасдим. Шунинг учун лойиҳани вақт-соа-
ти келгунча тўхтатиб турадиган бўлдик. Агар ишлаб

турганида, ҳозир Марказий Осиё давлатларидаги етакчи ахборот агентликларидан бири бўларди.

Бирданига қандайдир тутуриқсиз баҳона билан Ўзбекистонда Фейсбук блоклаб қўйилди. Жамоатчиликка муаммо ижтимоий тармоқнинг ўзида, деган бемаъни ваз кўрсатилди. Лекин кўпчилик фойдаланувчилар ўзимизнинг томон блоклаганини яхши тушуниб турарди. Бутун дунёда Фейсбукка кириш бемалол-у, бизда ва Хитойда ишламасмиш. Ҳар ҳолда, Хитой Фейсбукка қаршилигини яширмайди.

Ўзларича, ижтимоий тармоқлардаги танқидларни шу тарзда йўқ қилмоқчи бўлдилар. Одамлар ўз фикрини очиқ билдирадиган майдонни эскича усулда ёпиб қўйсақ, ҳаммаёқ аввалгидек тинчиб қолади, деб ўйлашди, шекилли. Фуқароларнинг ўсиб бораётган фаоллиги, ошқора шикоятлари, видеолавҳалар, фотосуратлар, жамиятдаги ҳолатларга бефарқ бўлмаган гуруҳ ва жамоалар кўпаяётганидан хавотирга тушишди. Ваҳоланки, дунё ўзгарди, ҳар тарафи ойнаванд хонанинг эшигини ёпиб қўйишдан маъно йўқ.

Энг ёмони шуки, олдинлари VPN деган нарсанинг номиниям эшитмаганлар энди у орқали интернетга кирадиган бўлишди. Ҳатто менинг ойим ҳам VPN ишлатишни ўрганиб олдилар. Илгари анча тажрибали фойдаланувчиларгина анонимайзерлар орқали ёпиқ сайтларга кирарди, энди эса бутун мамлакат

VPN ўрнатиб олиб, барибир Фейсбукда ўтирадиган бўлди. Қарабсизки, биз ахборот майдонимизни бузди, деб блоклаб қўйган порносайтларга, наркотик сотадиган, терроризмни тарғиб қилувчи сайтларга ҳам бемалол йўл очилди.

_____ мени қоралашда давом этаверди. Мени кимларнингдир «кармони», «Солиқ-инфо»нинг орқасидан триллионлаб пул ишлаб олди, деган гапларни ҳам олиб кира бошлади. Раҳбарият исбот талаб қилар, исбот эса йўқ эди. Улар ўзлари ёзган маълумотдаги рақамларга «адашиб» иккита ноль қўшиб қўйишибди. Текширувлар менинг бизнес фаолиятим тўлиқ ҳужжатлаштирилгани, назоратчилар учун очиқлиги ва ишончли архивда сақланишини кўрсатди. Мавриди келганда, давлат идораларида ишлаган вақтим орттирган ажойиб сабоғимни эслаб ўтмоқчиман.

Бир куни ДСК топшириги билан тайёрланган лавҳада маълум корхонани кўрсатмаслигимни сўраб, эвазига яхшигина пора — «Нексия» таклиф қилишди. У пайтда ҳали йигирмагаям кирмагандим, ҳолатимни тасаввур қилаверинг. Яхшиям миям ишлаб, раиснинг олдига кириб, ҳаммасини айтиб берибман. Ҳозир эсласам, гирт болалик қилган эканман. Пора олсаммикин, деб генералга маслаҳат солибман-а!

— Олавер, Комил, — деди у. — Бемалол олавер.

Маза қилиб янги машина миначан. Лекин қамоқда ўтиришга ҳам тайёр бўл.

— Ҳеч ким билмайди-ку!

— Албатта, сенга пора берган одам тўғри органга ёки телевидениега бориб, бу гапни айтмайди. Лекин кечқурун уйда ўтириб, хотинига гапирди. «Солиқ қўмитасининг матбуот хизматида мараз одамлар ишлар экан, камчиликларимни қўрсатмасликлари учун пора беришга тўғри келди», — дейди. Хотини эрталаб қўшнисига дардини дастурхон қилади. Қўшниси яна кимгадир айтади. Бир ҳафта деганда пора олганини бутун маҳалла билади. Орасида бу хабарни ён дафтарчасига ёзиб қўядиган одам албатта чиқади. Шу билан бирор куни тугиласан. Ўзини хурмат қилсанг, ҳеч қачон ноқонуний ишга қўл урмас.

Шу-шу ҳамма молиявий ишларни доим ҳужжатлаштирадиган бўлганман, ҳар бир тийиннинг қасрдан келгани ҳақида бир парча қоғоз туради. Бу одаimgа доим амал қиламан. Собиқ солиқчи сифатида сизга ҳам шунини тавсия қиламан. Эртага нима бўлишини ҳеч ким билмайди.

Нега? Нима учун? Шундай обрў-этиборли одамлар бировга зиёни етказган матбуот котибининг тагига сув қуйиб нима қилишади? Ўзимга бу саволни кўп бердим. Менинг вазифам — Президент қилаётган ишларнинг солномасини юритиш эди. Ишимни профессионал даражада, виждонан бажараётган эдим. Матбуот

хизмати ўзининг янги қиёфасига эга бўлди. Одамлар биринчи марта Президентнинг қандай ишлаётганини, узоқ-яқин давлатлар билан алоқаларни қай тарзда йўлга қўяётганини кузата бошлашди, ўзгаришларни хурсандчилик билан қабул қилишди.

Мен ҳам омма олдида чиқишлар қилиб, ўз номимдан постлар ёза бошладим. Матбуот котиблари ҳамма жойда шундай фаолият олиб боради, давлат раҳбарининг у ёки бу масаладаги қарашларини жамоатчиликка етказди. Менинг атрофимдагилар эса ўз-ўзини пиар қиляпти, деб айб қўйишди.

Бу лавозимга ўзи қандай келиб қолганимни эслаб ўтиш лозим деб ўйлайман.

У пайтга келиб, анчагина катта бизнесмен бўлиб қолган, энди ҳеч қачон давлат ишида ишламайман деб, ўз-ўзимга сўз бергандим. «Автотест» можароси ҳам ўша кунлари авж ола бошлаган, мен яна интернет «қаҳрамони»га айланишни ҳечам истамасдим.

Тоққа чиққандик. Бирдан қўнғироқ бўлиб қолди.

— Ассалому алайкум, қаердасиз?

— Тоғда...

— Майли, бугунча дам олинг, эртадан ишга чиқасиз. Табриклаймиз, сиз Президентнинг матбуот котиби бўлдингиз.

Айтиб ўтиш керак, Асаджон Ходжаев лавозимидан кетганидан кейин матбуот хизмати бир неча ой давомида раҳбарсиз ишлаган эди.

Шокка тушиб қолдим.

Ундан олдин бўлган бир воқеани қисқача айтиб берай. 2000-йилларнинг боши, ФВВда ишлардим. Тасодифан Шерзод Қудратхўжа билан учрашиб қолдик. Қандай танишганимиз эсимда йўқ. У мени ўзи ўтирадиган Президент матбуот хизмати хонасига таклиф қилди. Бу бинога киришингиз билан ҳаяжон босади. Рухсатнома олиб, автоматчилар ёнида ити билан қўриқлаб турган учта постдан ўтиб, «олий даргоҳ»га кирдим.

У кабинетида савлат тўкиб ўтирарди. Кўзим тушган биринчи нарсаси стол устидаги Роберт Гриннинг «Ҳокимиятнинг 48 қонуни» китоби бўлди. «Роса крутой эканми!» — деган ҳаёл ўтди.

Шерзод ака ўзининг гувоҳномасини кўрсатиб, шундай деди:

— Қара, шахсан Ислон Абдуғаниевич қўл қўйган. Мен Президент аппарати тарихида энг ёш бош консультантман. Тушуняпсанми ўзи? Манави телефонга қара, бу ПГ²⁷! Энг юқори лавозимдагиларнинг телефони, ундан фақат биринчи раҳбарлар фойдаланади. Қолганлар «вертушка»да гаплашади.

У гўшакни кўтариб, менинг олдимда Конституцион суд раиси Бўритош Мустафоев билан боғланди. Сиполик билан Мустафоевга нималарнидир гапириб, қандайдир масалани муҳокама қилди. Кейин гўшакни қўйиб, бўйинбоғининг ёрликчасини кўрсатди. Адашмасам, қандайдир итальянча бренднинг номи ёзилганди. Кейин сўради:

— Сенинг галстугинг қанақа?

Меники Ипподромдан²⁸ сотиб олинганди. Хитойча ажи-бужи ёзувли бу бўйинбоғни онам олиб берган.

Шерзод Қудратхўжа ростдан ҳам Президент аппаратининг энг ёш ходими эди, У пайтда ҳали ўттизгаям кирмаганди. Ўша кунги воқеалар менда жуда катта таассурот қолдирди. Ўз олдимга: «Унинг рекордини янгилайман, Президент аппаратининг энг ёш бош консультанти бўламан» — деган мақсадни қўйдим.

Ниятимга етолмадим. У вақтга келиб, бу тизимда таниш-билиши ёки ҳомийси йўқлар (худди менга ўхшаб) кўтарила олмаслигини тушуниб, давлат ишидан умуман қўнглим қолганди.

Ҳозир ҳаммасини тушунтириб бераман. «Ўзметроном»ни деб, одамларда мени кимдир «кўтаряпти» деган нотўғри фикр шаклланиб қолганди. Аслида мени ҳеч ким, ҳеч қачон ва ҳеч қаёққа кўтармаган,

менда карьера деган нарсанинг ўзи бўлмаган. Мен бир умр в.б — «вазифасини бажарувчи» мақомида ишлаганман, расмий лавозимга тайинланган эмасман. Биринчи марта «в.б.» деган қўшимчасиз эгаллаган катта лавозимим — Президентнинг матбуот котиблиги бўлди. Ҳамма атрофимдагилар идораларнинг катта-катта мансабларига лойиқ қўриларди, мен эса — йўқ. Нуқул кимнингдир «вазифасини бажарувчи» бўлардим, яъни беш кишининг ўрнига ишлаб, шунда ҳам баъзан меҳнатимга раҳмат эшитмасдим.

Карьера ҳақида гапирмаса ҳам бўлади!

23 ёшимда йигирма кун ичида бир ўзим, бирор-та ёрдамчисиз, нолдан «Солиқлар тарихи музейи»ни очдим. Ўзбекистон ташкил қилинган пайтдан бошлаб солиқ-фискал идораларининг кўп йиллик тарихига алоқадор ҳамма экспонатларни, ҳужжатларни тўпладим. Ухламай, емай-ичмай, ёлғиз ўзим ҳаммасини пухта қилиб, қисқа муддатда тайёрлашга ҳаракат қилдим. Музейнинг очилишига юқори мансабли амалдорлар, каттаконлар келди, анча томоша қилишди, ҳаммага ёқди.

Ўзимизнинг ДСҚ раҳбариятидан айримлар эса тирноқ остидан кир қидириб, майда-чуйда камчилик топиб, танқид қила бошлашди: «У ерини тўғри-лаб қўй, бу ерини тузатиб ол...» Тўғрилайдиган тайинли нарсанинг ўзи йўқ эди-ю, гапни кўпайтирмадим: «Хўп, тузатиб қўяман». Лекин битта гапни бешинчи марта қайтаришганидан кейин: «Тўғри-

лаб қўяман дедим-ку!» — деб кескинроқ жавоб бердим.

Буларга тегиб кетганини кўрсангиз... Худди мен юзига тарсаки тортиб юборгандек. Қарабсизки, МХХ кураторлари Солиқ қўмитаси раисидан рухсат олиб, мен билан «тарбиявий суҳбат» ўтказишди, алоҳида хонага опкирволиб, дўқ-пўписи қилиб, анча пўстагимни қоқишди.

Ўшанда генералнинг олдига кириб: «Мен нима ёмон иш қилдим? Нега менга бундай муомала қилишади? Шу тизим учун бир ўзим бутун бошли музей ташкил қилдим, бир дунё архивларни титиб чикдим, чиройли қилиб тақдимотини ўтказдим. Булар бўлса раҳмат айтиш ўрнига бошимни қотиришяпти» — дедим. Кўрқадиган жойим йўқлигини, ҳаммаси ҳиқилдоғимга келганини айтдим. Тўғрисиям-да, йўқ жойдан ҳаётимни барбод қилиш кимга керак ўзи?

Шунда Раис мени тинч қўйиш ҳақида команда берди. Бор-йўқ карьерам шу — «ишқилиб мени тинч қўйишса бўлди».

... Президент Администрацияси раҳбари шахсан ўзи қўнғироқ қилганди. «Табриклаймиз, сиз Президентнинг матбуот котиби бўлдингиз!»

Фантастиканинг ўзи-я?! Ўзбекистонда катта лавозимга одатда айнан шундай — кутилмаганда тайинлашади. Амалдан кетишинг эса ўзингга боғлиқ

эмас — фақат ишдан олишса, лавозимингни туширишса ёки кўтаришсагина кетишинг мумкин. Ё вафот этсанг, ёки қамалсанг, тавба қилдим, Худо сақласин!

Шубҳасиз, бу мен учун катта шараф эди, лекин атрофдагилар учун бу лавозимга тайинланишим қутилмаган воқеа бўлди. Чунки ҳамма мени бизнесмен деб билар, саккиз йил давомида учта жиддий ташкилотнинг матбуот хизматида ишлаганим ҳеч кимнинг эсида йўқ эди.

Тайинланган кунимнинг эртасига, 2017 йилнинг 2 декабрида Сергей Ежковнинг сайтида «Қанча торта оларкин?» сарлавҳаси остида заҳархандали мақола чиқди. Мен қузгача ишладим. Вазифамни виждонан бажардим деб ўйлайман. Муҳими, Президент томонидан айтилган — инсон қадр-қиммати ҳақидаги, протоколдан тушиб қоладиган, лекин жонли, самимий ва одамлар қўнглига яқин гапларни халққа етказдик.

Мен жуда садоқатли одамман. Менга холис муносабатда бўлганларнинг ёнида охиригача туриб бераман. Холис — яхши деган маънода эмас. Қандай муносабатга лойиқ бўлсам, шундай дегани. Ҳаракатим, профессионал салоҳиятим, қобилиятимга бериладиган баҳо ҳақида гапиряпман. Ўзим ҳам ҳар доим атрофимдаги мақтовга лойиқ инсонларни эътироф қилишга, руҳини кўтаришга ҳаракат қиламан. Хурмат ва ишонч сенга шунақа қанот берадики, тоғни талқон қилиш-

га тайёр бўласан. Буни ўзимнинг бошимдан кўп ўтказганман. Аксинча, саломингга ҳатто алик олинмаслиги сени ер билан яксон қилиб юбориши мумкин.

Тўғри, кимдир ўзини юзага чиқариш ва шахсий манфаати йўлида узоқ вақт фитналар уюштириши, бировларга чоҳ қазиши мумкин. Лекин бир умр эмас. Буни қайтар дунё дейдилар. [REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED] Фейсбук яна очилди.

АОКА енгил нафас ола бошлади.

«Адолат!» — АОКАнинг янги шиори шу бўлди. Яқин-яқингача журналистларнинг ҳақ-хуқуқлари қоғоздаги қуруқ гап эди. «Журналистнинг фаолиятига тўсқинлик қилиш ҳақида» модда борлиги ҳеч кимнинг эсига ҳам келмасди. Лекин тухмат ҳақидаги моддани ҳамма билар, салга шуни рўқач қиладиган бўлишди. Биз вазиятни ўзгартира бошладик.

Журналист ва блогерлар ўз-ўзини чеклаш — ички цензурадан, қўрқув ва ахвол доим шундайлигича қолади, деган фикрдан зўрға қутулишди. Ҳали янги шароитда яшашга мослашмай туриб, хатоларга ҳам йўл қўйишди. Аммо биз танқидга қарши курашнинг конституцияга зид усуллари ва таҳдидни эскилик сарқити сифатида йўқ қиламиз, деган фикрда қатъий турдик.

Мақоладан норозимисан? Марҳамат, судга бер.

Ислом Каримов даврида ОАВга тааллуқли зарурий қонунлар ишлаб чиқилган, аммо журналистларнинг ҳар бир қадами қаттиқ назорат остида эди. Ўзбекистонда журналистлар ҳеч қачон Европа ёки Америкадаги каби эркин ижод қилмаган. Судьялар ўзлари ҳукм чиқараётган масалаларни яхши ўрганмаганлиги, тушунмаслиги вазиятни яна ҳам чигаллаштирар эди. ОАВ нима, блог, Фейсбукдаги аккаунт, Telegram-канал нима? Мақола тагида қолдирилган изоҳлар учун ким жавоб беради?

Журналистлар учун энг оғир жазо озодликдан маҳрум қилиш назарда тутилган «Тухмат» ва «Ҳақорат» моддалари эди.

Ҳар қандай хабарни тухматга чиқариш мумкин. Шунинг учун биз: «Эҳтиёт бўлинг, шундай ёзингки, аниқ факт эмас, шахсий мулоҳазангиз қилиб кўрсатинг, ҳамма ҳужжатларни, шикоятларни текширинг, исбот топинг, юридик томондан сизга эътироз билдириб бўлмайдиган қилиб ёзинг» — деб блогер ва журналистларни доим огоҳлантирардик.

Албатта, журналистлар қонунни бузса, тилимиз қисик бўлиб қоларди. Ҳақорат ёки миш-мишни аниқ маълумот сифатида тарқатишса, нима ҳам қила ола-

миз? Бундай ҳаракат учун маъмурий жавобгарлик бор эди, агар ҳолат такрорланса, жиноий иш очиларди.

Тўғри, ҳеч қайси ОАВ бир кун барибир фош бўладиган ёлғонни қасддан тарқатмайди. Бунақа иш услуби фақат «Озодлик»ка хос. Журналистлар ҳам хато қилади, баъзан ўзлариям алданиб қолишади ёки шошилишда охиригача текширилмаган хабарни оммага чиқариб юборишлари мумкин. Бунинг учун Жиноят кодексининг 139 ва 140²⁹- моддалари (туҳмат ва ҳақорат учун) бўйича уч йилгача қамоқ жазоси кўзда тутилган. Қонунчилигимиздаги бундай моддаларнинг ҳеч қандай фойдаси йўқ, бизни халқаро майдонда шарманда қилади, холос. Асосийси, амалда уларни ҳақиқий қонунбузарларга нисбатан қўллаш қийин, чунки давлатимизга туҳмат-бўхтон тошларини отаётганларнинг аксарияти чегара ортида паноҳ топиб, яхшилаб ўрнашиб олган.

Биз Ўзбекистон Парламентига ЖКнинг ушбу моддаларидан озодликдан маҳрум этиш жазосини олиб ташлаш ҳақидаги таклифни киритдик.

Жарима солиш бўлса — бемалол, лекин озодликдан маҳрум этиш билан таҳдид қилиш нотўғри. Қонунчиликдаги шу бандларни қайта кўриб чиқиш тўғрисида Президент Қарори эълон қилинди. 2020 йил декабрь ойида тегишли Қонун қабул қилинди. Буни бутун дунё олқишлади.

Хамма нарса шаффоф ва очиқ бўлиши керак, бизга ОАВ ва ижтимоий тармоқлар тизимини яхши тушунадиган малакали судьялар зарур. Шунда журналистлар ҳам қонунни камроқ бузади, текширилмаган маълумотни чиқаришдан олдин яхшилаб ўйлаб кўради.

Муаммонинг долзарблигини тушунган ҳолда, АОКАда биринчи марта судьялар билан йиғилиш ўтказдик. Кўп масалаларни муҳокама қилдик. Олий суд раиси ҳам судьялар бугунги воқеликни тўғри тушунишидан манфаатдор эди. Лекин қонунлар ҳам шунга мувофиқ янгиланиши, улардаги тушунча ва терминлар батафсил изоҳланган бўлиши керак.

Айни пайтда, блогер ва журналистга нисбатан қилинган ҳар бир хатти-ҳаракатни жаҳон ҳамжамияти жуда синчковлик билан кузатиб боришини эсдан чиқармаслик керак. Журналистга алоқадор ҳар қандай вазиятни биринчи навбатда сўз эркинлигига боғлашади. Нафосат Оллошукурова воқеасида худди шундай ҳолат бўлди.

2019 йилнинг сентябрида Шабнам таҳаллуси остида ёзадиган блогер Нафосат Оллошукурова майда безориликда ва рухсат этилмаган кўча юришларини уюштирганликда айбланиб, қамоққа олинди. Кейинроқ ўз жонига қасд қилишга мойил, деган гумон билан руҳий касалликлар клиникасига жойлаштирилди.

Ҳа, конунчилигимизда совет давридан қолган, ўз жонига қасд қилишга мойил одамни мажбурий даволатиш билан боғлиқ модда ҳалиям бор экан. Мен бунинг яхши-ёмонлигини баҳоламай қўя қолай, буни мутахассислар ҳал қилиши керак. Баъзан бу модда ўсмирларнинг, кексаларнинг ҳаётини сақлаб қолади.

Ўшанда хоразмлик амалдорларни «жазоловчи психиатрия» усулларини қўллаганликда айбланди. Ростдан ҳам, яқин ўтмишимизда ҳукуматга маъқул келмай қолган одамни бемалол жиннихонага тикиб қўйиш мумкин эди, асосан диссидентларни шундай қилишарди. Лекин Нафосатнинг вазияти бошқача эди.

Воқеа бундай бўлган: журналист Маҳмуд Ражабов тақиқланган адабиётлар контрабандасида айбланди, иши судга оширилди. У шов-шув кўтариб, ҳуқуқни ҳимоя қилувчи халқаро ташкилотларнинг эътиборини тортиш билан вазиятдан чиқмоқчи бўлган. Шунда Нафосат иккаласи Хоразмдан Тошкентга «юриш» қилиш режасини тузган ва ИИВ вазири қабулига пиёда йўлга тушишган.

Бу ахволда улар узоққа бормаслиги аниқ эди. Оёғига шиппак, эгнига футболка кийган бир неча кишилик гуруҳнинг мақсади фақат ўзига эътибор қаратиш бўлган. Йўл ҳаракатига ҳалақит бермай кетишаётганда, биров тўхтатмаган. Ҳуқуқни ҳимоя қилиш идоралари томонидан ҳам уларга нисбатан ҳеч қандай ҳа-

ракат бўлмаётганини кўриб, йўлни бутунлай энлаб, машиналар ўтишига халақит беришган. Вазиятни Нафосатнинг ўзи видеога олган.

Шунда вилоят ИИБ бошлиғи келиб, норозилик билдираётганларни юришдан қайтаришга кўндирмоқчи бўлган. Лекин уларга айнан шов-шув керак эди. Натижада уларни маъмурий қамоққа олишган. Нафосат билан Маҳмудга қўшилиб кетаётганлар қўйиб юборилган, бу иккови эса майда безорилик ва хизмат бурчини бажараётган ҳуқуқ идоралари вакилларига қаршилиқ кўрсатгани учун бўлинмага олиб кетилган.

Маҳмуд Ражабов ўн кунлик маъмурий қамоқ муддатини тинчгина ўтаб, озодликка чиқди. Нафосат эса камерада жазавага тушиб, ўзини ўлдириш билан таҳдид қилган. Шунга ўхшаш ҳолатни олдин ҳам Тошкентда, Фейсбукдаги жонли эфирда шиша бўлаги билан томирини кесишга уриниб намойиш қилган.

Вилоят ИИБ ходимлари уни қамоқхонада ушлаб туриш хавфли деб ҳисоблаб, санитарларни чақиртиришади. Нафосат ана шундай қилиб психиатрия клиникасига тушиб қолган.

Ҳозир бу ҳақда ёзиш осон, лекин у пайтда вазиятни тушунтириш жуда қийин эди. Нафосат ростдан ҳам даволаниши керакми, йўқми ёки блогернинг овозини

ўчириш учун атайин уюштирилганмикин бу, уни ақлдан озганга чиқаришяптимикин, деб анча суриштирдим.

Хуқуқни ҳимоя қилувчи ташкилотлар бизни сиқувга ола бошлади. Улар учун блогер билан учрашув ташкил қилинди. Комиссия таркибига мутахассислар киритилди. Улар докторларнинг хатти-ҳаракатида жиноят аломатларини топмадилар. Мана ўша вақтдаги материаллардан парча: «Тиббиёт ходимлари томонидан Нафосат Оллошукурованинг касаллик тарихи ўрганилиши натижасида «қўйилган диагноз касалликларнинг халқаро классификацияси КХК-10 мезонларига тўғри келиши ва даволаш клиник симптоматикага мувофиқ тайинланганлиги» аниқланди».

Нафосат клиникадан чиқиб, қилган ишидан афсусда эканини камерага қараб гапирганида ҳаммаси ўз ўрнига тушди. Икки фарзанднинг онаси бўлган бу аёл инглиз тили ўқитувчиси бўлишидан ташқари, ҳуқуқ ҳимоячиси сифатида грантлар бўйича ишлар экан. У ҳар бир қадамини олдиндан ўйлаб қўйгани аниқ. Кўпчилик ҳамкасблардан фарқли ўларок, мен уни ақлдан озган деб ҳисобламайман. Ўшандаёқ унинг нияти «тазйиққа учраб», чет элдан сиёсий бошпана сўраш бўлса керак, деган фикр хаёлимдан ўтганди. Шундай бўлди ҳам. Нафосат «сиёсий сабаблар туфайли» мамлакатдан чиқиб кетди.

Афсуски, ҳалол, виждонли журналистларга росмана босим ўтказиш ҳолатлари ҳам кўп учрарди. Айниқса, вилоятларда аҳвол чатоқ эди. «Бу сизга Тошкент эмас, — дейишарди вилоятлик журналистлар, — бу ердаги амалдорлар ҳеч кимдан ва ҳеч нимадан қўрқмайди». Журналистларга таҳдид қилиб, калтаклашар, судга беришар, судлар ниҳоятда қисқа муддатда ишни кўриб, ноҳақ ҳукм чиқарар эди. Шўрлик журналистларнинг бўйнига ақлга сиғмайдиган даражада катта жарималар илиб қўйиларди. Ҳар сафар шунақа вазият бўлиб қолганда, кечаси билан ухламай чиқардик.

Мансабдорлар журналистлар билан апоқ-чапоқ бўлиб кетмаса ҳам, ҳеч бўлмаса уларни ҳурмат қилиши керак. Аммо амал курсисида ўтирганларга шу оддий ҳақиқатнинг етиб бориши жуда қийин эди. Қаламкаш ватанпарвар бўлади, у ҳеч қачон ёзишдан тўхтамайди. Жадиждарни эсланг, бошига қилич келиб турган пайтда ҳам ёзаверган. Тарих эса ҳамма нарсани жой-жойига қўяди.

Ёзадиган одамни ҳеч қандай тўсиқ тўхтатиб қололмайди. Исмини яшириб, ҳар хил таҳаллуслар остида аккаунт, Telegram-каналлар очиб, барибир фикрини оммага тарқатади. Буни интернет деб қўйибди. Газетага ўхшаб ҳар битта саҳифани юқоридан тасдиқлатиш йўқ, бу ерда ҳамма ўзига ўзи медиамагнат. Хўп, оқибатда нимага эришамиз? Ёзадиганларни тутиб ҳам, жазолаб ҳам бўлмайди. Жавобгарлик бўлмаган-

дан кейин ўч олиш, фитна чиқаришлар қўпайиб кетиши мумкин.

Ҳақиқий журналист ёки блогер аноним ниқоб остида яширинишни хоҳламайди. Ҳамма ҳам ўзининг номини оммалаштиришга, имижини кўтаришга интилади. Одамларга обрўларини оширишга имкон бериб, улар билан хотиржам ҳамкорлик қилиш керак. Журналист хатога йўл қўйса, далил-фактлар келтириб, адашганини исботлаш, ёзганларини изоҳлаб, иккинчи томон фикрини бериш лозим. Лекин бунинг учун одамнинг ўзи ҳалол, ростгўй бўлиши керак. Шундагина натижа чиқади. Бизда эса ўғрилик қилаётган, қонунни бузаётган, пора олаётганлар қолиб, шу муаммоларни овоза қилган, ёритган, муҳокама қилган ОАВ айбдор бўлиб қоларди.

Табийки, амалдорлар айнан мени энг катта айбдорга чиқариб қўйишди. «Бу маҳмадона ўзини пиар қиляпти», дейишди. Кимлар учундир журналист ва блогерларга ўзини яхши кўрсатиб, уларни яширинча бошқарадиган, душманларидан ўч олиш учун фойдаланадиган популист ҳам бўлдим. Феъл-атвори бутунлай бошқа-бошқа бу одамларни бўйсундиришнинг умуман иложи йўқлигини эса ҳеч ким тушунмасди. У-бу илтимос қилсангиз, бажаришади деб юз фоиз ишонч билан айтолмайсиз. Бирор тадбир ёки воқеани ёритиб бер десангиз, агар ўзларига қизиқ бўлмаса, умуман жавоб бермай қўя қолишади. Қайсидир муам-

мони кўтарма, деб мажбур қилиш ҳақида-ку гап-сўз бўлиши мумкин эмас.

Муассис сифатида ҳатто битта ОАВни бошқариш ҳам қийин. Журналист — ижод одами. Шунинг учун ўзингиз очган нашрда ҳам баъзан гапингизни ўтказишингиз қийин бўлади, қонун бўйича муассис нашириёт сиёсатига аралашмаслиги керак-да. Тўғри, бу қонунга олдин ҳам риоя қилинмаган, ҳозир ҳам деярли ҳеч ким риоя қилмайди, нашириёт ишига ҳамма аралашади. Фақат бизда эмас, бошқа жойда ҳам аҳвол шу. Лекин жуда кўп нарса, энг асосийси, нашрнинг ёпилиб кетмаслиги айнан муассисга боғлиқ.

Масалан, Шерзод Шерматов АКТ вазири бўлган пайтда унинг раҳбарлиги остида «Хабаруз» янгиликлари чиқиш турган. Маориф вазирлигига ўтгач, «Минбаруз» деган яна битта янгиликлар сайтини очмоқчи бўлди. Таълим вазирлигининг янгиликлар порталини юритиши ғалати, аслида. Шерматов ўқувчиларнинг ота-оналари билан мулоқотда бўлиш учун унга икки томонлама алоқа кераклигини айтди. Мулоқот-ку тушунарли, лекин янгиликларнинг бунга нима дахли бор? Хуллас, вазирлик бундай форматни тортиб кетолмади, сайт ҳалигача «таъмирда». Умуман олганда, бу сайтнинг куни битди.

Кейин даъвоси жуда баланд «Фақат тўғри янгиликлар!» шиори билан «Тўғри.уз» сайти пайдо бўлди.

Унинг ёрқин ва қисқагина тарихи ҳамманинг эсида қолган бўлса керак. Тошкент ҳокими Жаҳонгир Артиқходжаев ташаббуси билан очилган бу сайтга катта пул тикилди, Туркиядан мутахассислар олиб келинди, кўпгина журналистлар ишга олинди. Ўшанда мен Жаҳонгир Обидовичдан ўз нашрини нима мақсадда очганини дангал сўрадим.

— Мен ўзимни ҳимоялашим керак! — деди у.

— Бутун бошли янгиликлар сайтидан кўра, тўлақонли матбуот хизматини ташкил қилганингиз маъқул, — деб маслаҳат бердим ўшанда.

Қандай қилиб ўзини ҳимояламоқчи бўлганини ҳалигача тушунмайман. Бундай мавқедаги амалдорнинг қўл остида ОАВ бўлмаслиги керак, одамлар унга ишонмайди. Шаҳар билан боғлиқ ҳар қандай негатив хабарнинг учи ҳокимга бориб тақалади. Агар сайт танқидга кўз юмса, уни ким ўқийди? Ўзини ҳурмат қилган журналист шаҳарда шунча муаммо туриб, ҳокимни мактайвермайди. Бу лойиҳанинг узоққа бормаслиги аниқ эди.

Сайтнинг кимга қарашли эканини яширишнинг иложи йўқ, шуни ҳисобга олиб, фикрларимни Артиқходжаевга очиқ айтдим. Сайт ишга тушгач, ана шу зиддиятларнинг ҳаммасига дуч келди. Бир дунё пул сарфланган лойиҳа уч ой деганда тугатилди. Ҳоким битта қарор билан сайтни ёпгани баъзи журналист-

лар учун кутилмаган иш бўлди. Қўпчилик бунга сиёсий ўйинлар сабаб деган ҳаёлга борди. Аслида сабаб жуда оддий — ҳар ким қўлидан келадиган иш билан шуғуллангани маъқул. Нимани қойилмақом қилса, кучини, вақтини, маблағини шунга қаратиши керак.

Лекин ҳозир шаҳар ҳокимининг матбуот гуруҳи республикадаги энг кучли матбуот хизматларидан бўлиб қолди. Шаҳар янгиликларини ҳоким истагандек тақдим этиш учун шунинг ўзи етарли. Матбуот хизмати ютуқларни ёритиб борса, бунга ҳеч ким эътироз билдирмайди. Унинг ходимлари иш услубини тўғри белгилаб олишган, саволларга, танқидга тезкорлик билан жавоб беришяпти.

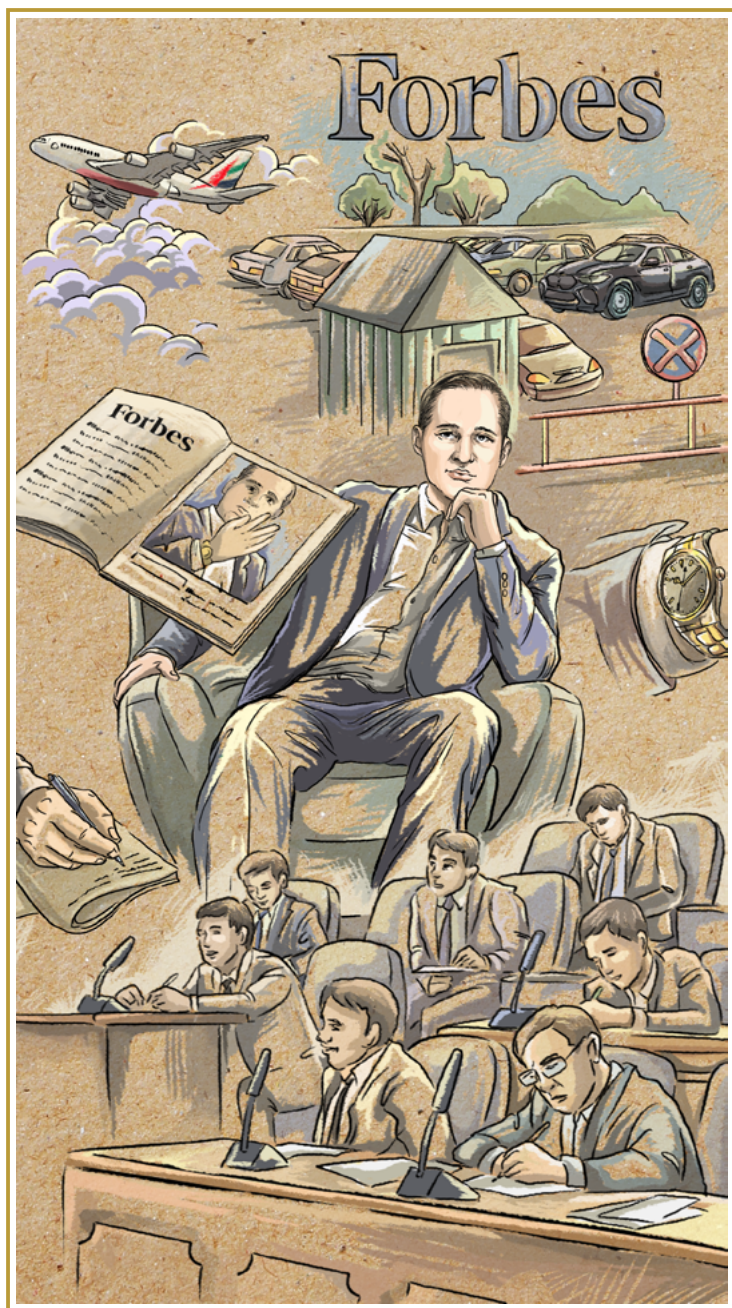
Мен сиёсий пиарга умуман қарши эмасман, фақат у бировнинг ҳисобига бўлмаслиги керак. Одамлар шунча йил деганда ниҳоят амалдорларни юз-қўзидан, исми шарифидан танийдиган бўлиб қолишди, бундан хурсандман. Ўз ўрнида амалдорлар баъзи чиқишларга изоҳ ёзиб, интервьюлар бера бошлагани ҳам қувонарли ҳол. Бизда ҳам сиёсат оммавий, очиқ-ошкора шаклга ўтяпти. Ваҳоланки, узок йиллар сиёсатчи ва бизнесменлар маҳаллий журналистларнинг ҳам, бегоналарнинг ҳам қўзига қўринмасликка ҳаракат қиларди.

2014 йилда «Форбс»га интервью берганимда атрофимдагиларнинг қўпчилиги бошини чангаллаб қол-

ганди. Нега? Нима учун? Йўқ жойдан бало орттирмоқ-
чимисан?

Бу нарса менинг хаёлимга ҳам келмаган эди.

МЕН «ФОРБС» РЎЙХАТИГА ҚАНДАЙ КИРДИМ?

Пул билан.

2014 й.

Йигирма тўртга кирганимда мен қирқ ёшгача номим учун ишлашим керак, кейин эса номим мен учун ишлайди, деган мақсад билан яшай бошладим.

«Форбс» журнали саҳифаларида чиқиш орзум эди. Шу фикр миямга ўрнашиб қолди. «Форбс»нинг русча нашри билан ёзишмаларни бошладик. Унчалик қийин ҳам, қиммат ҳам эмас, web-версиясига беш минг доллар атрофида кетаркан. Менга маъқул келди.

Интервью бердим. Лойиҳаларим ҳақида гапирдим. «Солиқ-инфо» республикада бу форматдаги биринчи газета эканлигини қайта-қайта такрорладим.

Орадан бир неча кун ўтиб, мен берган интервью-ли саҳифа очилмай қолди. Унинг ўрнига 404 белгиси чиқди. «Форбс»нинг русча нашрига ёлғон гапирганим, бу солиқчилар учун чиққан биринчи газета эмаслиги ҳақида шикоятлар тушибди, шунга мақола олиб ташланибди. Пулим қулоғини ушлаб кетди. Лекин негадир хайрон бўлмадим. Ўзи менга омад доим шунақа қилиб келади.

Майли, дедим. Унда «Форбс»нинг босма версиясига киришамиз, шунда ҳеч ким ҳеч нимани ўчириб ташлай олмайди. Америкадаги таҳририят билан гаплашамиз. Журнал миллионлаб тиражда чиқади, уни бутун дунё ўқийди. Ялтироқ қоғозда уч саҳифа... Лекин нархиям шунга яраша, отнинг калласи экан.

Шу пулни бошқа фойдалироқ нарсага сарфласам ҳам бўларди ўзи. Лекин у пайтда «Форбс»да чиқсам, мен учун ҳамма эшиклар очилади, деб ўйлар эканман. Хаёлимда гўёки ҳамма мени таниб қолади, ҳамкорлик қилайлик десам, қучоқ очиб рози бўлади. Ахир мен дуч келган одам эмасман, нақ «Форбс»да чиққанман! «Форбс»да чиқиш учун бекорга ҳаракат қилишмайди-ку, бу нақ бахт калитининг ўзи деб ўйлабман.

Ҳеч бир асоссиз, далилсиз шундай хулосага келганман. «Автотест»ни пиар қилайлик, ким билсин, балки шу баҳона халқаро бозорга чиқиб кетармиз, дебман.

Энди ўйлаб қарасам, ҳаммасини тўғри қилган эканман. Ҳозир бу коммуникатив имкониятларни кенгайтириш деб номланади. Олдин сен ўзинг ҳақингда гапирасан, кейин одамлар сен ҳақингда гапира бошлайди, сенга ишонч билан қарашади, чунки уларга етказмоқчи бўлган гапларингни ўқиган бўлишади. Бу воқеалар ижтимоий тармоқ пайдо бўлишидан олдин юз берди. Бугун эса ўз-ўзини танитиш имконияти юз баравар осон бўлиб қолган.

У пайтда эса қўлимизда фақат «Форбс» бор эди. Мақола чиқди, пулим совурилди-кетди. Пулни қимматбаҳо «иномарка» олиш, дангиллама уйнинг тепасига учинчи қаватни кўтариш ўрнига қандайдир бир мақолани, қоғозни сотиб олишга сарфлаш ўзбекчиликка умуман тўғри келмайдиган иш эди. «Мен «Форбс»да чиқдим! Қойилми?», — деб ўйлардим дўппи кийиб тушган расмимга қараб.

Дўстим билан Emirates Airlines компаниясининг икки қаватли А-380 самолётида, бизнес-классда дабдаба билан АҚШга учиб келдик. Энг қиммат Мерседесни ижарага олдик, энг қиммат меҳмонхонага жойлашдик. Қимматбаҳо костюм-шим, соат, туфлиларда олигархмисан олигарх бўлиб олдик.

— Сардор, кўринишим қалай?

— Гап йўқ!

— Сеникигаям гап йўқ. Кетту!

Нашриётга дадил кириб бориб, савлат тўкиб курсиларга ясланиб олдик. Интервью беряпмиз. Буларнинг ҳаммасини ташқаридан кузатаётгандекман. «Халётда омадим келди» деган фильмни томоша қиялпман гўё, бош ролда — ўзим. Эришиб бўлмас довон забт этилди. Мен «Форбс»даман!

Нашриётнинг биноси эскигина экан. Атрофда нуроний қариялар, ҳамма хотиржам ишини қилиб юрибди, ҳеч қандай дабдаба, ортиқча югур-югур йўқ. Кибр-ҳаво билан келганимизни кўриб, биз ҳақимизда қандай истеҳзо билан ўйлаганларини тасаввур қиялпман. Кейин бизни тушликка таклиф қилишди.

Журнални икки кун қўлимдан қўймай юрдим, мақоламга қараб, ўзим мазза қиламан. Бу мен учун ҳақиқий бахт эди.

Кўпчилик танишларим журнални кўриб, фақат бир гапни айтишди: «Энди эҳтиёт бўл». Чунки «Мерседес» олишга пули борлар ҳам ими-жимида «Нексия» миниб юрадиган замон эди. Дўстларим интервьюни ўқиб, жим бўлиб кетишди. Деярли қўнғироқ бўлмади. Биз ҳамкорлик таклифлари бунчалик кам бўлишини кутмагандик. Фақат стартапга пул сўраб келишди.

Лекин барибир, «Форбс»даги мақола имкониятлар эшигини салгина очди. Америкадан тўғри Араб Амирликларига учдик. Мақсадимиз обрў-эътибор

ли одамлар билан танишиш эди. Илтимос қилиб учрашув белгилайсан, анча кутасан, олдига борасан, у одам телефонда гаплашиб бўлишини яна кутасан — у сенинг ўзбекистонлик эканингни билади, шунинг учун унинг эътиборини тортишинг қийин. Сен эса лойиҳаларингни тақдим эта бошлайсан, гап орасида бир оғиз: «Мана, «Форбс»да ҳам бу ҳақда ёзишган», — деб қистириб қўясан.

Шу пайт бирданига муносабат кескин ўзгаради. Чунки журнал муқовасида «Дунёнинг энг бадавлат икки юз одами» деган ёзув бор. Ичида сен ҳақингда мақола чиққан. Мана бу бошқа гап! Қўп дўстлар орттирдик. Орасида ўзбекистонликлар ҳам бор эди, баъзилари бизни «ухлатиб» кетди.

Ўшанда биринчи марта қандай қилиб одамнинг кўзини шамғалат қилиб чув тушириш мумкинлигини кўрдим. «Ҳамкоринг»нинг билагида юз минг долларлик соат, ҳашаматли уйи, машиналари бор, ярим миллион долларлик кабинетда ўтиради. Бир ой ўтмай шартта қамалиб кетади. Сен эса омади чопмаган инвестор бўлиб, тиккан инвестицияларинг билан хайрлашиб қолаверасан. Бу мен учун зўр сабоқ бўлди.

Саида Шавкатовна ҳам мени «Форбс» орқали таниган. У Каримов даврида Ўзбекистон фуқароси бўла туриб, бутун дунёга салкам олигархман деб жар солишга журъат қилган ўзбек йигити ҳақидаги мақо-

лани қизиқиш билан ўқиганда биз ҳали таниш эмас эдик. Ваҳоланки, у пайтлари ҳамма бойлар ортиқча кўзга ташланмасликка, ҳукумат тепасидагиларнинг жиғига тегмасликка ҳаракат қиларди. «Буни қаранглар, олигархмиш-а...», — деди Саида танишганимизда. Мақоланинг тепасида кичкина қилиб, «proto» деб ёзиб қўйилганига ҳеч ким эътибор бермайдиди.

Лекин ўшанда энди қайси йўлдан кетишимни ўзим учун аниқ белгилаб олгандим. Ким бўлмоқчиман — амалдорми ёки тадбиркорми? Ҳисобимда етарлича пул бўла туриб, ўзимни қашшоқ кўрсатишни хоҳлармидим? Йўқ, хоҳламас эканман.

ДСҚда Аббос Ҳамидович Латипов билан яқин бўлиб қолдик. У мени шогирди деб ҳисоблар, менга ўзи тўғри деб билган ҳаёт қонуниятларини ўргатарди. Яхши тингловчи бўлганман, шекилли. Латиповнинг ҳаёт қонунлари оддий эди — ҳамма нараса сотилади ва сотиб олинади, ҳаммани сотиб олиш мумкин, чўнтагингда пулинг бўлса, ҳар қандай аёл орқангдан эргашиб кетади; ҳамма алдоқчи, ҳаммага ўзининг жони ширин, ҳеч кимга ишонма. Сийсатга тупур, бу дунёда фақат пул муҳим. У менга ям ишонмасди, вақти-вақти билан текшириб турарди.

Мен унинг гапларини бир умрга эслаб қолдим. Тўғрироғи, жуда муҳим бир ҳақиқатни тушуниб етдим: ўзинг нимани ёзсанг ва қабул қилсанг, сен

учун ҳаёт қонуниятҳои шу экан. Универсал қоида йўқ, ўзингга маъқулини ёзасан ва шу қоида ишлайди. Агар мен: «Ҳамманиям сотиб олиб бўлмайди, ҳамма аёллар ҳам пул учун орқамдан эргашиб кетавермайди, буни аниқ биламан» — десам, демак, ҳар қандай одамнинг пулга сотилишини менинг ўзим хоҳламайман. Бойликка, пулга учмайдиган, самимий муносабатни биринчи ўринга қўядиган аёллар бор бўлсин, дейман. Одамларга ишонгим келади, шунинг учун менинг ҳаётий қонуниятимда «ҳеч кимга ишонма» деган гап йўқ. Тўғри, бу билан адашишдан ҳимояланиб қолмайман, баъзан хато қилишим мумкин. Лекин ҳеч кимга ишонмасанг, ҳамма алдай бошлайди.

Аббос Ҳамидович яхши одам эди, роса қизиқчи киши эди. Мажлисларда ҳамма ён дафтарчасини олиб, раҳбариятнинг оғзидан чиққанини ёзиб олишга ҳаракат қиларди. Аббос Ҳамидович ҳам жиддий қиёфада, ҳафсала билан ёзиб ўтирарди. Кейин мени кабинетига чақириб олиб, ёзганларини ўқиб берар эди.

«Хўш... Гадоев бошлаб Мусаевни «подстава» қилди. Ўзи сувдан қуруқ чиқиб кетмоқчи ... Ҳамма айбонави ...ларнинг ўзларида. Парпиев буни тушуниб, энасини кўрсатди. Вой ярамас ...лар! Бақрайиб туриб алдашини қара, ифлос ...! Шартта туриб, ҳаммаси ёлғон, гапни опқочяпти, сиз ...лар бўлсангиз ишониб ўтирибсиз, десанг-да, э майли ...»

Парпиев гап орасида унга ҳам ташлаб қоларди: «Хой, Латипов!» Аббос Ҳамидович ўрнидан туриб, мутлақо жиддий қиёфада «Хўп бўлади, хўп бўлади, Ботир Раҳматович...» дер, кейин жойига ўтириб, яна дафтарига ёзишда давом этарди: «Барибир мени турғизди-я ...! Нима деб жавоб беришни билмадим ...» Шу жойида нуқталар ўрнига ўзингиз билган ҳар қандай сўкиш иборасини қўйсангиз, унинг нима деб ёзганини тушунасиш. Аббос Ҳамидовичнинг уч соатлик мажлис давомида ёзган кулиги, уят сўзларга тўла конспектини ўқиганимда, кулавериб, думалаб қолардим. Асосийси, ёзганларида ҳамма нарса аниқ-тиниқ кўринарди, худди расмий шахснинг эгнидан формасини ечиб, қип-яланғоч турғизиб қўйсангиз, оддий фикрлайдиган оддий одамга айланиб қоладигандек.

Кейин орамизга совуқчилик тушди. У бир жиянини таништириб: «Шуни одам қилиб бер, у-бу нарса ўргатарсан», — деб менга қўшиб қўйди. Хурсанд бўлдим, ўзимни устоздек ҳис қилиб, йигитчани ёнимда олиб юрдим. Мен кунимни ўзим кўрардим, ҳеч кимдан ҳеч нима сўрамас, ундирмас эдим. Жиян эса тоғасига қаерга боришимнию нима еб, нима кийишимни, кимлар билан қаерда ўтиришимни — ҳамма гапни етказиб турар экан, камига қўшиб-чатиб ҳам қўяркан. Негадир Аббос Ҳамидовичнинг менга муносабати ёмон томонга ўзгара бошлади. Охири бир куни портлади. «Мен сенга шунчалик шароит яратиб бердим, отанг қилма-

ган яхшиликларни қилганман!», — деб дўқ уриб кетди. Яна сўкиниб, ҳам ўзимнинг, ҳам ота-онамнинг шаънига анча хунук гапларни айтди. Ўша пайтда қўлимда тўппонча бўлганида, менимча, уни отиб ташлаган бўлардим. Чунки мен учун муқаддас бўлган ота-онамга тил теккизди, иззат-нафсимни оёқости қилди. Лекин бу ҳақоратларни ичимга ютдим, жавобини кейинга қолдирдим.

Шундан кейин менинг BMW X6 машинамни олиб қўймоқчи бўлди. У пайтда ҳали давлат ташкилотида ишлардим, шунинг учун бу машинамни минмас эдим. X6 олишни бир умр орзу қилганман, сурати компьютеримнинг мониторида турарди, кўчада дуч келсам, орқасидан ҳавас билан қараб қолардим. Хуллас, ўша орзум рўёбга чиқиб, худди шунақасини сотиб олгандим.

Жанжалдан кейин орадан бир мунча вақт ўтиб, менга ГАИдан қўнғироқ қилишди. Машинамнинг рақами ва фамилиямни айтиб, жарима майдончасига олиб келишимни талаб қилишди. Қаердадир тезликни оширганмишман.

— Адашмаяпсизми? Машинам гаражда турибди-ку, — дедим.

Улар эса ақллилик қилмасдан BMWни майдончага олиб бориб қўйишни қўпол оҳангда буюришди. Майли, кўндим. Машинам нега ҳибсга олинганини

аниқлаш учун ўзиям бир ой югурдим. У кабинетдан бу кабинетга роса сарсон қилишди. Бир амаллаб машинамни олиб чиқдим — танишларни ишга солишга тўғри келди. Бунақа зўравонликни кўриб, улар ҳам хайрон бўлишди. Бу ишнинг орқасида ким турганини ўшанда билдим. Аббос Ҳамидович ўзича режа тузган экан: «Алламжоновнинг машинасини жарима майдончасига қўйиб қўямиз, кейин давлат хизматчисининг бунчалик қиммат машинаси бўлиши мумкин эмас, деб қўрқитамиз. Қараб-сизки, машинасини номимизга ўтказиб беради».

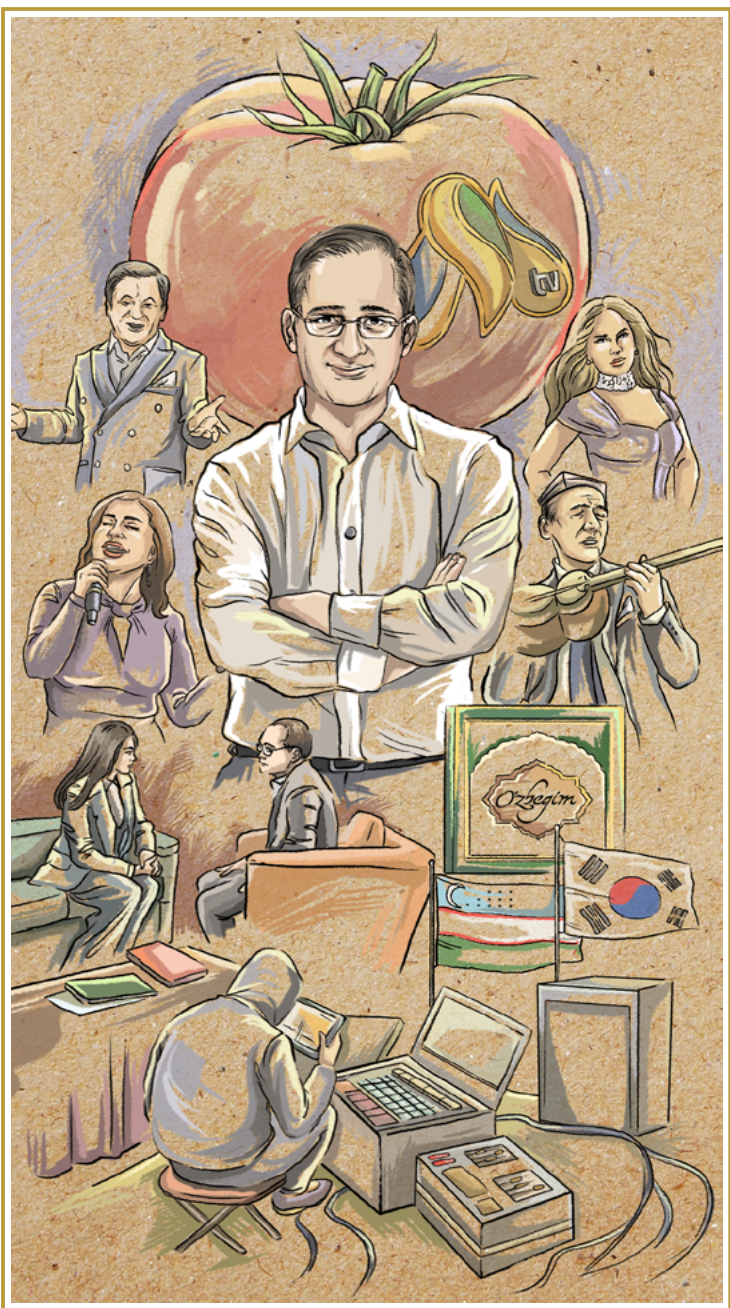
У пайтда ҳамма шунақа вазиятда эди. Ойликка тузукроқ кун кўриб бўлмасди. Ё пора олишга, ё бирознинг номига бизнес очишга тўғри келарди. Ҳозир у, амалдорларга катта ойлик тўлашади, ўйнаб-кулиб яшаса бўлади.

Бу ҳам мен учун яна битта сабоқ бўлди: одам ажратишни ўргандим. Ёнингда юриб, дўстингман дейдиганларнинг аслида кимлигини кўра билиш керак экан. Бу воқеа сабр косамни тўлдирди. Давлат хизматчиси бўлишни, BMWни гаражда чанг бостириб, ўзим кўзбўямачиликка «Нексия»да юришни хоҳламас эканман, бунга ишончим комил бўлди. Барибир пора олмайман. Ўша пайтдаги сиёсий тизимда эса давлат хизматида юриб, умрингни сарфлаган ишнинг эртами-кечми ҳеч кимга керак бўлмай қоларди. Шундай экан, бу омонат курсининг менга нима кераги бор? Ахийри бир кун энг юксак чўққига — давлат берадиган уй билан

машинага эришиш учунми?! Ўша уйни ҳам, машина-
ни ҳам ҳозирок, ўзимнинг пулимга олишга қурбим
етса, бунинг нима зарурати бор?

Ҳаётимда бурилиш ясаган қарорга туртки бўлгани
учун Аббос Ҳамидовичга раҳмат.

МИЛЛИЙ ТВ

Мен доим «шахсий МТРК» эгаси бўлишни хоҳлардим. Ўзимнинг телеканалим бўлса-ю, ҳеч ким мени рухсатномасиз эшик олдида саргайиб туришга мажбур қилмаса, сомсага югуртирмаса, деб орзу қилардим. Аммо Гулнора Каримованинг даврида бунинг иложи бўлмаган, хусусий телеканални фақат юқорига ўта яқин одамларгина очиши мумкин эди. Ўзимнинг матбуот хизматим доирасида Солиқ қўмитаси учун алоҳида канал очишга ҳаракат қилганман, лекин ўхшамаган. Ваҳоланки, солиқ хизмати аҳолига доимий равишда ахборот етказиб туриш учун ўз ресурсига эга бўлиши мумкин эди. Тўғри, солиқ шунчаки баҳона эди, аслида мен ўзимнинг телеканалим бўлишини хоҳлардим-у, режам амалга ошмади.

Гулнора ўз мавқеи билан бирга Марказ ТВ телеканалидан ҳам айрилди. Мамлакатда юзага келган сиё-

сий вазият раҳбариятни медиа соҳасига янгича ёндашишга мажбур қилди. Халқимиз экранда ўзимизнинг телевидениедан бошқа ҳамма нарсани томоша қиларди. Одамлар Россия ва Туркия сериаллари билан яшар эди. Энг ёмони — бошқа давлатларнинг янгиликларини кузатарди. Ўзимизникини кўриш бефойда бўлганидан кейин шу-да. Хуллас, бир неча телевидениечи: Фирдавс Абдухолиқов, Шухрат Аҳмедов, Равшан Жўраев ва мени чақиртириб, хусусий телеканаллар учун концепт тайёрлашни таклиф қилишди.

Миллий ТВнинг номи «Помидор» бўлиши мумкин эди. Телеканални шу ном билан жудаям рўйхатдан ўтказгим келганди. Ғайриоддий «Помидор» қулоғимиз ўрганган одатий номлардан мутлақо ажралиб туриши аниқ эди. Лекин менга: «Э, қанақа помидор? Тузукроқ ном топсанг-чи» — дейишди. Шундай қилиб, Миллий ТВ пайдо бўлди, унинг концепти миллийликни тарғиб қилишга қаратилди. Мақомлар, миллий мусиқа, пазандалик, дўппилар, урф-одатлар, анъаналаримиз — Ўзбекистондаги бор яхши нарсаларни, нутилаёзган кадриятларни жамлашга қарор қилдик. Лекин олдимга қўйган энг асосий мақсадим ҳозир уйда эмас, мусофирликда юрган уч миллион юртдошимиз — меҳнат мигрантларининг йўқолиб кетишига йўл қўймаслик, уларни ўзимизга тортиш эди.

Қор маликаси ҳақидаги эртақ эсингиздами?

У Кайни ўз юртига олиб кетганида бола ҳамма нарсани унутиб, бегона одамга айланиб қолади, юраги музлайди. Лекин опаси Герда уни топиб, қалбини эри-тади, оилага қайтаради. Миллий ТВ кўпчилик ва-тандошларимиз учун ана шу «Герда» бўлди, Ўзбекис-тон деган Ватанинг бор, оиланг, бола-чақанг бор, йў-лингга кўз тиккан она-юртинг бор, бизни унутма, деб эслатиб турадиган ҳамсуҳбат, жон-жигар бўлди.

Лицензия олинди. Лекин кадрлар йиғишга жуда қийналдик. Марказ ТВдан кейин ҳеч ким хусусий те-леканалда ишлашни хоҳламас эди. Ўз вақтида улар МТРКдаги энг зўр мутахассисларни танлаб олиш-ганди. Канал ёпилгандан кейин яна давлат телевиде-ниесига қайтганлар энди иссиқ ўрнини йўқотгилари келмасди. Мен уларни: «Ҳеч бўлмаса ярим ставкада ишлаб тулинг», — деб кўндиришга ҳаракат қилган-ман. Рози бўлганлар: «Бу ерда ишлаётганимни ҳеч ким билмасин», — деб илтимос қилишди. МТРК тизими-да ёзилмаган бир қонун бўларди: бошқа ёққа ўтиб кет-ганлар ишга қайтиб олинмайди. Қатагон қўркуви пул топиш истагидан ҳам кучли эди.

Канални расман 1 сентябрда очишни мўлжал қил-дик. Август ойидан синов режимида ишга тушиб, эфирга мақомлар ва мумтоз мусиқани қўйиб турдик. Менга бу самовий мусиқа жудаям ёқади. Айни ўша

пайтда, кутилмаганда, Каримов вафот этиб қолди. Биз расмий эфирни мотам муסיқасидан бошладик. Кўнглим сал хижил бўлди.

Анча вақт тақиқда бўлган Юлдуз Усмонова³⁰ Миллий ТВ туфайли эфирга қайтди. Кўп йиллик тақиқлардан кейин Обид Асомов³¹ экранга чиқарилди. Жуда узоқ йиллардан бери телевидениеда кўринмаётган Шерали Жўраев³² ва ўн беш йил давомида эфирда исми ҳам тилга олинмаган Озода Нурсаидова³³ экранга қайтдилар.

Янги Президент билан тақиқлар даври ҳам тугади. «Бўлди, етар шунча тақиқ. Ҳамма ёқ тақиқ бўлиб кетди», — деган гапларини яхши эслайман.

Бу гап амалда тасдиғини топди. Президентнинг янги сиёсати ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида демократик ўзгаришлар даврини бошлаб берди. Тақиқлар кўп ҳолларда мутлақо асоссиз бўлиб, у ёки бу сабабга кўра кимгадир маъқул келмаганларга қарши қурол вазифасини ўтар эди. Бундай ҳолатларга чек қўйилди. Фикрлар хилма-хиллиги юзага келди, одамлар ўз қарашларини эркин намоён қилиши мумкин бўлиб қолди. Энг асосийси, ижодий ривожланиш майдони пайдо бўлди. Жумладан, цензура ҳақида гап кетар экан, Президент чеклов ва тақиқлар билан муаммони ҳал қилиб бўлмаслигини таъкидлади.

Шавкат Миромонович маданият вакиллари билан учрашувларда халқ онгининг шаклланишида ижодкор зиёлиларнинг ўрнига ҳар сафар алоҳида эътибор қаратади.

Обид Асомовнинг «айби» «Кривое зеркало»да³⁴ чиқиб, аввалги раҳбариятнинг фикрича, ўзбекларнинг устидан кулгани эди. У телевидениеда ўн йил кўринмади. Менинг олдимга келганида ҳам ҳали тақиқ остида эди.

— Ҳечқиси йўқ, ҳозирча кадр ортида ишлаб туринг. Телевидениеда чиқишингиз учун лицензия олишга ҳаракат қиламиз, — дедим.

Эшитишимча, Юлдуз Усмонова Туркменистондаги концертида бир оғиз: «Қанийди, бизда ҳам сиздек раҳбар бўлса» — деган гапи учун «чўққидан учириб юборилган» эмиш. Бу гап қанчалик ростлигини билмайман. Айтган бўлса ҳам, Туркманбошига дипломатик мулозамат қилгани тушунарли. Лекин у замонда бундан юмшоқроқ гап учун ҳам балога қолиб кетиш мумкин эди.

Ҳар бир артистга эфир керак. Эфир улар учун ҳаводек зарур, шу орқали танилишади, халқнинг эътирофини қозонишади. Эфирсиз улар ҳеч ким бўлмай қолади, халққа кўринмайдиган, фақат тўйма-тўй юрадиган отарчига айланиб қолишади. Эфирга чиқиш-

ни тақиқлаб қўйиш — улар учун оғир жазо. Обид Аъзамович қайси даҳшатли айби учун бунчалик каттиқ жазоланганини ақлимга сиғдиrolмайман. Мабоддо ҳақиқий жинойтга қўл урганида ҳам, аллақачон қамоқдан чиққан бўларди.

Бу тақиқ Обид акага жуда оғир ботган. У ҳеч қачон миллатини ҳақорат қилмаганини ўзи биларди, шунинг учун ҳам бундай айблов унга ёмон зарба бўлган. Ахир бу анъанавий аския бўлса, одам ўзининг камчиликлари устидан қулиши азалдан бор-ку, бунинг учун лицензиядан маҳрум қилиб бўларканми?!

Артистлар худди ёш боладек, кўнгли нозик бўлади, ҳар қандай ноҳақликни юракка яқин олади. Айниқса, бошқа ҳамкасбларини тантаналарга чақириб туришса, мукофотлар беришса-ю, уларни унутиб юборишса, тушқунликка тушиб қолишади. Санъаткорлар шунақа таъсирчан. Биз Обид Асомов билан тез-тез учрашиб, шунчаки гаплашиб ўтирардик. Бу одамнинг суҳбатини олиб, мазза қилардим, дунёқараши кенг, ақлли инсон эди, раҳматли.

Ўзларига алоҳида кабинет қилиб бердим. Биз Обид Асомовга эфир учун лицензия берилиши кераклигини исботлай олдик. Обид ака телеэкранларга Миллий ТВ эфири орқали қайтди. Ўша куни ҳақиқий байрам бўлиб кетди! Шундан кейин уни қолган телеканалларга ҳам таклиф қила бошлашди. Мабодо бошқа жойда

экслюзив чиқиш қилиб қолса, бироз хафа ҳам бўлардим, бошида. Кейин: «Майли, кўнгли нимани истаса, шуни қилсин, бу буюк комик шундай эътирофга лойиқ» — деб қўйдим.

Бу инсон вафот этганида қаттиқ куйиндим. Таскин берадигани шуки, ҳаётининг охирги йиллари оқлашиб қолди, эфирга қайтди, ҳазил-мутойиба қилиб, яна миллионлаб томошабинларнинг кайфиятини кўтарди. Рози-ризалик билан кетди, руҳи шод деб умид қиламан.

Артист — барибир артист-да, уларга оддий ходимдек қараб бўлмайди. Юлдуз Усмонова ҳам биринчи марта Миллий ТВ орқали эфирга қайтди, кейин эса мен унинг учун ёмонга чиқдим, орқамдан ҳар хил бўлмағур гапларни гапириб ташлади. Ҳалигача кечирим сўрайди. Сабаби Озода Нурсаидовада, уни ёмон кўрганида экан.

Лекин ҳаммадан кўра Шерали Жўраевнинг тақиқдан чиқишини хоҳлагандим. Унинг қўшиқларини жуда яхши кўраман. Бир сафар Самарқанддан Тошкентга келгунча «Ўзбегим»³⁵ қўшиғини ўн беш мартача эшитиб келганман. «Ўзбегим» китобига шу туртки бўлган. Шерали Жўраев ҳеч қанақа айб қилмаган, ҳеч қаерда хатога йўл қўймаган, ҳеч кимни хафа қилмаган. Фақат жуда машҳур эди ва шуниси билан режим учун хавфли бўлиб қолган. У концертларида томоша-

бин билан мулоқот қилар, жиддий, азалий мавзуларни кўтарар, одамларнинг унга меҳр-мухаббати жуда кучли эди. Қишлоқларга тўйга борса, одамлар машинасини бир неча метргача кўтариб кетарди, шунчалик яхши кўришарди. Бир сафар узоқ қишлоқда концерт берганида томошабинлар сахна олдидаги майдонга сиғмай, ўша атрофдаги уйларнинг томларигача чиқиб кетишган. Уйлардан бирининг томи оғирликни кўтаролмай, босиб қолган экан. Шерали Жўраев ўшанда топган ҳамма пулини томни тузатиб олсин деб, уйнинг эгасига берган.

Айтмоқчиманки, ярқ этган сиёсатчилари йўқ, борлари ҳам панада юриб, сиёсий қарабини билдирмайдиган, ҳамма биргина шахснинг соясида юрадиган (акс ҳолда унга рақобатчи бўлиб қолиши мумкин) давлатда аҳвол шундай бўлиши табиий — санъаткорлар ҳам сиёсий кучга айланиб, мухлисларидан иборат улкан армияга эга бўла олади. Шерали Жўраевдан шунинг учун чўчишган ва секингина эфирдан узоқлаштиришган.

Унинг қайтиши эсда қоларли воқеа бўлди. Ўйлайманки, бу ишимизни юртимиздаги миллионлаб мухлислар катта совға сифатида қабул қилишди.

Лекин Президентимизнинг хорижга қилган расмий сафари биринчи марта Миллий ТВ жамоаси томонидан жонли эфирга узатилгани Телеканал тарихидаги энг катта ютуқлардандир.

Мен бошқа давлатлардаги Президент матбуот хизматларининг ишини доим кузатиб бораман. Қўп жойда камерага сохта табассум қилиб турган президентлар қиёфа-ниқобларидан аллақачон воз кечишган. Расмий протоколда ҳам инсонийликка, самимийликка доим жой топилган. Каримов даврида биз буни йилда бир марта — Наврўзда, Президент табассум билан байрам томошаларига чапак чалиб ўтирганида кўрардик. Қолган ҳамма тадбирлар расмийчилик билан, совуккина ўтарди.

Мен матбуот хизматимиз Президентни борица кўрсатишини хоҳлардим. Шавкат Миромонович жуда истарали, одамгарчилиги кучли инсон, юзма-юз кўришсангиз, дарров ёқтириб қоласиз. Сухбатдошни диққат билан тинглаб, кутилмаган саволлар берадилар. Бу инсондан сунъий образ яшашнинг ҳожати йўқ, борица кўрсатишнинг ўзи етарли. Бўрттириш ҳам, ниманидир яшириш ҳам керак эмас. Даврнинг ўзи буни талаб этаётганди: сиёсат одамларга тушунарли, яқин бўлиши керак.

2017 й.

Билишимча, у пайтда Президентнинг матбуот котиби лавозимига Шерзод Қудратхўжа номзоди кўрилатган экан. Эшитиб, хурсанд бўлдим. Шерзод ака жуда тажрибали журналист. Ўзбекистон ҳамда яқин ва узоқ хориж давлатлари ўртасида дўстона алоқалар ўрнатилаётган пайт, ўша кунлари ҳам Президент

расмий сафар билан Жанубий Кореяга бориши режалаштирилганди. Хусусий телеканалга ва бу соҳада тажрибага эга бўлганим учун ташрифни ёритишда ёрдам беришимни сўрашди. Мен жон деб рози бўлдим.

Бутун жамоамни тўпладим, Шухрат Жалилов, Хусан Салиховни жалб қилдим, керакли техник ускуналар, монтаж столларини, салкам бутун телеканални олиб, Сеулга учдик. Иш учун алоҳида хонани банд қилиб, корейлик телевидениечилар билан музокарага киришдик. Эфирни Тошкентга тўғридан тўғри узатиб туриш учун сунъий йўлдошни ижарага олдик. Кореянинг олий даражадаги давлат тадбирларини трансляция қилиш ҳуқуқига эга энг зўр телеканалдан ижарага ПТС³⁶ олиб турдик. Унга қўшиб, бутун жамоасини ёлладик.

Бу биз учун шунчаки топшириқ эмас, ҳақиқий драйв — ҳиссиётларни жунбушга келтирадиган воқеа бўлди! Шу пайтгача ОАВга расмий учрашувлардан тузукроқ сурат ҳам берилмас, биз эса биринчи марта хорижга ташрифни тўғридан тўғри эфирга узатмоқчимиз!

Саида Шавкатовна ҳам Кореяга келди. Мен Саида билан Шерзод акага жонли эфирга чиқмоқчи эканимизни айтдим. Шу пайт Шерзод акага Тошкентдан

қўнғироқ бўлди: «Йўқ! Ҳеч қандай жонли эфирга рухсат йўқ!» — бу гап эътирозга ўрин қолдирилмайдиган оҳангда айтилди.

Бошимдан бир челақ муздек сув ағдарилгандек ҳис қилдим ўзимни. Нима учун жонли эфирни тақиқлашди экан деб, ўтириб ўйлай бошладим. Ҳойнаҳой, бутун дунёга шарманда бўлмайлик, деб чўчишган. Бундай ишларда тажрибамиз йўқ-ку, нимадир ўхшамай қолишидан хавотир олишяпти. Саидага учрашдим:

— Бизни эплай олмайди булар, деб ўйлашяпти, шунинг учун рухсат тегмаган. Бунақа юқори даражадаги халқаро трансляция биринчи марта бўлади-да. Лекин буни қилишимиз шарт, ишонинг! Хўп, нима муаммо чиқиши мумкин? Эфир кореялик суперпрофессионаллар қўлида бўлса, мендан бошқа бирорта ўзбек йўқ у ерда, қиладиган ишим ҳам фақат команда бериш, холос. Агар шу ишни ҳозир қилмасак, ҳеч қачон қилолмаймиз, тушуняпсизми? Зарурат туғилса ҳам! Чунки ҳеч қайсимизнинг тажрибамиз бўлмайди. Уриниб кўришимиз шарт! Қўлимиздан нималар келишини кўрсатишимиз керак!

— Билиб бўлмайди-да... — иккиланиб қолди Саида. Унғаям осонмас эди. Лекин давлат раҳбари матбуот хизматининг янги поғонага чиқиши учун қулай фурсат келганини тушуниб турарди.

— Келинг, ҳаракат қилиб кўрайлик, — дедим мен. — Агар эплолмасам, мени Мустақиллик майдонига олиб чиқиб, отиб ташлашса ҳам майли. Қамалиб кетишга ҳам розиман. Менга барибир.

Жонли эфир ғояси миямда тинимсиз айланар, уни уддалашимизга азбаройи ишончим комиллигидан Саидани ҳам кўндирдим. Бу ҳақиқий авантюра эди, чунки ҳеч кимни огоҳлантирмадик. Бир қарорга келдик: жонли эфирга чиқамиз, у ёғи нима бўлса бўлди. Мен нима қилаётганимни жуда яхши тушуниб турардим — Тошкентдан бўлган буйруққа қарши бораётган эдим. Яна қайси бир туман миқёсидаги Наврўз тадбирида эмас, ҳукуматлараро учрашувда! Халқаро протоколга қай даражада қатъий риоя қилиниши, энг майда нарса ҳам муҳим эканини ҳисобга олсак, бу ҳазилакам қарор эмас эди.

Жонли эфир тақиқланганидан ҳеч кимнинг хабари йўқ, шунинг учун МТРКдагилар тайёр турганди.

Балки билишгандир ҳам, аммо шармандам чиқишини томоша қиладиган вақт келди, деб ўйлаган бўлишлари мумкин. Ўзи мени ҳеч қачон ёқтиришмасди, шунинг учун: «Бу ўзбошимча Алламжоновнинг расво-си чиқса, ўзидан кўрсин, аралашиб нима қиламиз?» — дейишгандир.

Хуллас, тантанали маросим бошланди. Ҳаммаси шунақа чиройли ўтдики... Отлар туёқларини қарсиллатиб гижинглаган, байроқлар ҳилпираган, тантанали мусиқа янграган... Манзарамисан манзара! Делегациямиз аъзолари савлат тўкиб турибди, ҳаммаларини яққол кўрсатдик. Икки давлат Президентлари қўл бериб саломлашдилар. Бу воқеа ўша заҳоти Ўзбекистонда ҳам намоёиш этилди. Мен ҳам сурагга тушиб қолган эканман: бошимга капюшонимни илиб, асбоб-ускуналар орасида букчайиб олиб ўтирибман — кун совуқ эди. Қўлимда телефонли планшет, кадрни кузатяпман. Аниқ эсимда, ўтирган жойимда: «Э Худойим, ишқилиб ҳаммаси яхши ўтсин, Ўзинг ёрдам бер, шарманда қилма...», — деб тинмай дуо қилганман.

Ҳаммаси зўр бўлди! Жонли эфир бошлаганимизни кўриб, кореяликлар ҳам маросимни тўғридан тўғри кўрсатишди. Ҳаммаси кутганимиздан ҳам силлиқ ўтди: бирорта камера бир марта ҳам ўйнаб кетмади, ўз ишига талабчан кореяликлар шунақа ракурсларни танлашибдики, тасвирлар қойилмақом чиқди ўзиям. Корея билан Ўзбекистон бу ташрифни бир пайтда, биргаликда томоша қилди. Ўзбекистон тарихида ҳали бунақаси бўлмаганди.

Табийки, Президент қароргоҳга қайтгач, шу заҳоти оила аъзолари, яқинлари қўнғироқ қилиб, ҳаммаси жуда зўр ўтганини айтиб, табриклашибди.

Президент ҳам материални кўриб: «Яшанглар! Жуда яхши ишлабсизлар! Уддасидан чиқибсиз!» — дедилар.

Мен ҳақ бўлиб чиқдим.

Эртасига тадбиркорлар учрашувини ҳам жонли эфирда кўрсатдик. Хуллас, ҳаммаси яхши кетди.

Сафардан қайтдик. Кутилмаганда матбуот котиби қилиб мени тайинлашмоқчи эканлигини эшитиб қолдим. Йўғ-э, бўлиши мумкин эмас! Аллақачон давлат хизматидан кетган одамман, менга бунинг кераги йўқ, юрибман эркин қуш бўлиб, нима қиламан буни? Мен ҳатто оперштабнинг мажлисларига ҳам кирмасдим. Шерзод ака бор-ку, зарур нимадир гап бўлса, ўзи айтарди. Менинг ишим ёрдам бериш, холос. Ҳазиллашяпсизми? ДСҚдан кейин бошқа ҳеч қачон давлат ишида ишламайман деб ўз-ўзимга сўз берганман ва шу қароримда қатъий туришга аҳд қилганман. Корейда ҳам керакли тасвирларни олиб бўлиб, расмиятчиликка алоқаси йўқ эркин одамлардай, шаҳар айланиб юрдик. Хоҳласам ишга келаман, хоҳламасам — келмайман. Биров гинг демайди. Менга яна нима керак?

Қолаверса, Шерзод аканинг олдида ҳам ноқулай эди, худди ҳаммасини атайлаб уюштиргандай бўлиб қоламан-ку. Балки Шерзод ака ҳалиям шунақа деб ўйлаб юргандир.

Уч марта рад жавобини бердим, кадр ортида ёрдамлашиб туришимни айтдим. Лекин ҳадеб йўқ деявериш ҳам нотўғри эди. Бу ёғига нима ишлар бўлгани ўзингизга маълум. Тогда ётибман, кўрада кабоб пишириб. Бир маҳал Зайнилобиддин Низомиддинов қўнғироқ қияпти: «Табриклайман, энди сиз Президентнинг матбуот котибисиз...»

Худди ўша кунлари «Автотест» билан «Анҳоруз» онлайн ОАВ ўртасида жанг бўлаётган эди. Лола Исломованинг чиқарган мақоласи менга қаттиқ тегиб кетганди. Мен фирибгар эканман, монополист эканман, давлатни ўмарибман, Вазирлар Маҳкамасини ҳам «сотиб олган» эмишман. Ваҳоланки, Вазирлар Маҳкамаси бирорта лойиҳани осонликча қабул қилмайди. Йигирмадан ортиқ вазирлик бор, лойиҳани ҳар биттасига юбориб, тасдиқлатиш керак, ҳамма вазирларнинг «оғзини мойлаш» у ёқда турсин, битталаб олдига кириб чиқишнинг иложи йўқ. Бу диплом ҳимоясидан ҳам қийин. Ҳар битта идора лойиҳа қанчалик мақсадга мувофиқлиги, қай даражада фойда келтиришини ўзининг йўналиши бўйича синчиклаб ўрганиб чиқади. Чунки эртага бир гап бўлса, улар жавоб беришади. Хоҳлаган вазирлик шартта рад қилиши мумкин. Ўша пайтда мен «Анҳор» билан курашга астойдил бел боғлагандим. Юристарим мақолани таҳлил қилиб, фуқаролик кодексининг бир неча моддаси бузилганини аниқладилар. Лолани идораларга чақиртира бошлади.

Хуллас, матбуот котиби этиб тайинландим. Президентнинг матбуот котиби олдинлари ОАВга ҳам норасмий кураторлик қиларди. Чунки ЎзМААдан амалда ҳеч қандай фойда йўқ эди. Мен матбуот котиби сифатида мустақил хусусий нашрни йўқотишга уринаётгандек бўлиб қолдим. Шундоқ ҳам қўпчилик гўримга гишт қалаб юрган вақтлар. Лекин бизнес билан шуғулланган пайтларим бировларнинг мен ҳақимда нима деб ўйлашига, гап-сўзига умуман парво қилмасдим. Аммо Президентнинг имижига жавоб берадиган, бунчалик масъулиятли лавозимда ўтирган мансабдор ҳар бир қадамини ўйлаб босиши керак. Камига Сергей Ежков янги матбуот котиби сўз эркинлигини бўғаетгани ҳақида бирпасда мақола чиқариб юборди.

«Анхор» билан боғлиқ ҳамма режаларимга нуқта қўйдим. Ўртамиздаги душманлик кейинчалик дўстона муносабатларга айланишини, Лола Исломова бир кун келиб Масс-медиа фонди хузуридаги Жамоатчилик кенгашининг раиси бўлишини ким ҳам ўйлабди дейсиз?!

МАТБУОТ КОТИБИ

2017 й.

Президент Матбуот хизматига келганимда, у ердаги ҳаммани бўшатиб, жамоани янгидан тузишни маслаҳат беришди. Лекин мен ундай қилмадим. Бор ходимларни тўплаб, ҳар бирига разм солдим.

Тўғри, бу тизимга яна одамлар қўшилди, лекин улар янги лавозимларни эгалладилар. Матбуот хизматининг асосий ходимлари жойида қолди.

Ўшанда бир нарсани тушуниб етдим — иш силжимаётган бўлса, бунда оддий ходимларнинг деярли айби йўқ. Уларни хира тортган юлдузга ўхшатиш мумкин. Ходимлар онгини қўрқув-хавотирдан, «меннинг ғояларим ҳеч кимга керакмас», «сиз — хўжайин, мен нодонман», «фикрим барибир ҳеч кимни қизиқтирмайди» деган қарашлардан тозалаш лозим.

Одамларимиз жуда истеъдодли. Кадрлар етишмаслиги эса ўтирган ўрнини йўқотишдан қўриб, энг ақлли ва ижодкор ходимларни сўндирадиган раҳбарларнинг нуқсони. Ваҳоланки, одамларга кўп нарсаси керак эмас, ишини кенг қамровда кўра олиш имконини бериб, қўллаб-қувватлаб турсангиз, ҳимоя қилсангиз бўлгани. Ким қандай вазифани бажаришини, нимага жавобгарлигини аниқ белгилаб қўйинг, таклифларини муҳокама қилинг. Тамом.

Президент матбуот хизматида ҳозир ҳам бизнинг жамоамиз йўлга қўйган модель инерцияси бўйича иш кетяпти. Ҳамма ўша пайтдагидек ишлаяпти, фақат мен кетдим, холос.

Лавозимдан кетишимга Самарқандда юз берган шов-шувли фожиаси тўртки бўлди. Ёш ўқитувчи Диана Еникеевани юк машинаси уриб кетди. У Президентнинг келишига йўлнинг чеккасини супуриб тозалаётган ўқитувчилардан бири эди. Эски касалимиз — катта раҳбарнинг келишига, хўжақўрсинга ҳаракат қилиш жамоатчилиқни портлатиб юборди. Президент жойлардаги вазиятга ясама ҳашаматларга қараб баҳо бермаслигини шунча гапирса ҳам, кўпчилик амалдорлар олдинги одати бўйича раҳбариятнинг келишига ҳудудларни тозалаш, гул экиш, меҳмонлар кўзи тушадиган деворларни бўйашда давом этарди. Улар буни оддий ҳол деб ҳисоблашар, ахир меҳмон келса, уйимизни ҳам тозалаб қўямиз-ку, дейишарди. Лекин

Президент меҳмон эмас, номига бўялган девор билан алдаб бўлмайди уни.

Энг ҳимоясиз қатлам — бюджетдан ойлик оладиган ходимларни ҳашарга ҳайдаш одатини йўқотиш керак эди. Ўша заҳоти бу фожиада Президентни айблаган «жонкуярлар» пайдо бўлди. Мен мурожаат билан чиқишга қарор қилдим. Одамларни кўча тозалашга ҳайдаб олиб чиқиш ўтган замондан қолган сарқитлиги, буни тўхтатиш кераклиги ҳақида гапириб, видео тайёрладим. Матбуот котиби сифатида давлат раҳбарининг нуқтаи назарини ифодалаш менинг вазифам-ку.

Бу воқеадан кейин Вазирлар Маҳкамасида йиғилиш ўтказилди. Айнан шу масалалар кўтарилиб, ҳамма бўғиндаги раҳбарлар орасида муҳокама қилинди. Айрим вилоят ва туманларда ҳақиқатни бежаб кўрсатишга қарши кураш бошланди. Махсус қарор қабул қилиниб, кўчаларни ободонлаштириш ишларига одамларни жалб қилиш тақиқлаб қўйилди.

Вазиятга жаҳон ҳамжамияти алоҳида муносабат билдирди. Улар буни Ўзбекистон Президентининг ғарб услубида ишлай бошлаган матбуот хизмати фаолиятида янги давр деб баҳолашди. Табиийки, бу мени яна ҳам илҳомлантириб юборди. Биз баъзи воқеалар ҳақида ҳатто олдиндан хабар бериб, Президентнинг қаерга, нима учун бораётгани, қайси масалалар муҳо-

кама қилинишини гапирадиган бўлдик. Тўғри, халқаро миқёсда бу оддий ҳолат бўлиши мумкин. Лекин бизда олдинлари бундай ишланмас, бу биз учун янгилик эди.

Биз давлат раҳбарининг фаолиятини, ҳар бир қадамини ҳаққоний кўрсатишни йўлга қўйдик. Президент нима ишлар билан шуғулланиши ҳақида одамларда тасаввур пайдо бўлди. Халқ унинг ҳашаматли кабинетга кириб олиб, буйруқ бериб ўтирадиган инсон эмаслигини билди. Тинимсиз бутун мамлакатни айланиб, йиғилишлар ўтказадиган, чет элларга сафар қилиб, олий даражадаги музокаралар олиб борадиган, муҳим битимлар имзолайдиган юрт раҳбарини кўрди. Ўзбекистон қисқа муддат ичида ҳамма қўшнилар билан муносабатларни яхшилаб олди, тўхтаб қолган кўпгина лойиҳаларни қайта ишга туширди. Йўллар, чегаралар очилди, бизнес алоқалар тикланди. Буларнинг ҳаммаси — ҳақиқий дипломатия. Биз эса барчасини халққа кўрсатиб борардик.

Президент кечаю кундуз тиним билмай ишларди. Бундай тезкор ҳаётни ҳатто тасаввур қилиш қийин. Уйга бирров бориб келишга ҳам вақтимиз йўқ, ҳали у вилоятга, ҳали бу вилоятга сафарга чиқиб кетамиз, материалларни ҳам йўл-йўлакай монтаж қиламиз. Машинадан самолётга, самолётдан машинага ўтириб, бутун республикани айланиб чиқамиз. Зафарга эришиш йўлида юриш эмас, югуриш керак, дейишади.

Акс ҳолда, бир жойда туриб қоласан. Бизнинг вазиятда эса мамлакатимиз жарликка оғиб кетмаслиги учун Президент елдек учишига тўғри келарди.

Таълимдан тортиб, қишлоқ хўжалигигача, барча соҳаларда муаммолар етарли, ҳаммасини бошқатдан тиклаб чиқиш керак эди.

Президентимизга қолган «мерос»нинг юки оғир эди. Шунга қарамай, Раҳбаримиз ҳеч бир иккиланишсиз сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ҳаётдаги барча ижобий ўзгаришларга кенг йўл очди. Мамлакат тараққиётининг ҳаракатлар стратегияси ишлаб чиқилди. Қайси йўлдан кетишимиз, нималарга эришишимиз кераклиги аниқ белгиланди.

Баъзи ҳолларда қайта тиклаш ҳам эмас, бутунлай бузиб ташлаб, янгидан қуришга тўғри келади. Жамиятда коррупция ўта чуқур илдиз отиб кетган ва биз бундан хижолат ҳам қилмай қўйгандик. Халқаро рейтингларнинг энг пастки қаторларига тушиб кетганимиз ҳам бор гап. Пора деганда қандайдир уятли иш, мажбурликдан қўл уриладиган жиноятни эмас, удда-

буронликни, осон яшаш йўлини тушунадиган бўлиб қолдик. «Ҳамма ёқни сотиб олганман, ҳамма жойда таниш-билишим бор», — дейдиганлар омади чопган одамларга айланди. Мана энди жамиятимиз коррупциянинг қанчалик даҳшатли нарса эканини тушуниб етпти. Коррупция айнан кимларгадир тааллуқли бўлмайди, у бутун жамиятни емиради.

Конвертацияга қачон рухсат бериларкин деб кутганларимиз, унинг очилишига умуман ишонмай қўйган пайтларимизни эслайман. Ҳатто бинойидек обрў-эътиборли одамлар иқтисодиётнинг таназзули яқинлиги ҳақида гапирар, бизнинг мамлакатда эркин конвертацияга рухсат бериб бўлмайди, деган хулосага келганди. Қанийди ҳозир ўшаларнинг кўзига бир қарасам, дейман. Конвертация худди замбаракдан отилган ўқдек бизни олдинга суриб юборди. Тадбиркорлар учун лицензиялар камайтирилди, бюрократик чиғириқлар узила бошлади, солиқ ислохотларига киришилди. «Конвертацияни очинглар, тинчгина ишлашга қўйиб беришсин, халақит қилишмасин» — кўпчилик тадбиркорлардан шу гапни эшитардик. Текширувлар тақиқлаб қўйилди. Назоратчи органларнинг битмас-туганмас рейдлари тўхтатилиб, коррупция ўпқонининг оғзи ёпилди.

Коррупция энг урчиб кетган соҳа — паспорт ва фуқаролик тизимида ҳам ислохотлар бошланди. Ўзбекистонга 1995 йилгача кўчиб келган, солиқ тўла-

са-да, омонат ҳақ-ҳуқуқлар асосида яшаб келаётган инсонларга фуқаролик берила бошланди. Мамлакатдан ташқарига чиқиш учун олинадиган бемаъни стикерлар йўқ қилинди. Кап-катта аёллар эри ёки отасининг розилиги билангина четга чиқиши мумкин бўлгани-чи, эсингиздами? Аёл киши ўттиз беш ёшга тўлмагунича исталган жойга бориш ҳуқуқига эга эмас эди!

Одамлар орзиқиб қутган муҳим ўзгариш — пенсия тизимининг ислоҳотига ҳам навбат келди. Бутун умр меҳнат қилиб, пенсия бадалини тўлаб келган одамнинг пенсия ёшида ҳам ишлашга имкони ёки эҳтиёжи бўлса-ю, бунинг учун пенсиясининг ярми ушлаб қолинса?! Қайси мантиққа тўғри келади бу? Адолат қарор топди, ишдан узилмаган пенсионерлар энди пулини тўлиқ оладиган бўлди.

Мажбурий ва болалар меҳнатига қарши кампания бошланди. Бир асрлик «анъана»миз — дарсларнинг ноябрь ойигача тўхтаб қолишига чек қўйилди. Аввал мактаб ўқувчилари, кейинроқ талабалар пахтага юборилмайдиган бўлди. Вақт ўтиб, ҳар йили мажбуран пахта теримига чиқариладиган бошқалар ҳам бу ташвишдан қутулди. Тўғри, жараён қийин кечди, орқага кетишлар, жанжал-тўполонлар бўлди, лекин шу иш охирига етказилди. Очиги, Пахта Жаноби олийлари ҳукмронлигини ҳеч қачон енга олмасак керак, деб ўйлардим.

Сиёсий сабаблар билан қамалганлар озод қилина бошланди. Ниҳоят, Жасликдаги³⁷ қамоқхона ёпиладиган бўлди. Виждон эркинлиги энди декларациядаги қуруқ гап эмас эди. Аҳолисининг 90 фоизи мусулмонлардан иборат юртимизда Ислом дини норасмий равишда тақиқлаб келинганлиги — ақлга сиғмайдиган ҳолат! Давлат аста-секин, лекин изчиллик билан диндорларни тинч қўя бошлади. Ҳозир пойтахтда Ислом цивилизацияси маркази қуриляпти. Чет эллик «даъват»чилар дин ниқоби остида интернет сарҳадларини мурасасиз чиқишларга тўлдирган бир даврда Ўрта Осиёда кенг тарқалган, бошқа дин ва ақидаларга бағрикенг Исломни ҳимоялаш йўлида катта қадам қўйилди.

Айтаман деса, гап кўп... Ҳар бир соҳада ҳаёт ўзгара бошлади, баъзан биров кескин, кутилмаган тарзда. Аммо, энг асосийси — ҳар бир инсонга ўйлаш, фикрлаш, сўзлаш, баралла хитоб қилиш озодлигини бериш эди. Одамлар ўзлари кўникиб, мослашиб кетган ожизлик ботқоғидан, умидсизлик сиртмоғидан қутулиб, Ўзбекистонни чирмаб олаётган бошбошдоқликка қарши курашиши зарур эди. Биз ўзининг ўтмишидан, муаммоларидан қўрқмайдиган кучли жамиятга айлана бошладик.

Ўша пайтда мамлакатимиз олдида турган вазифалар жуда кўп эди, ҳозир ҳам шундай.

[REDACTED]

[REDACTED]

Мана энди анча дийдам қотиб, ҳиссиётларимни бошқара оладиган бўлиб қолдим. Депрессияга тушмасдан, самарали ишлашнинг йўлини билиб олдим — вазифангни пухта, тўғри, ҳалол ва сифатли қилиб бажар, бўлди. У ёғига натижага қараб, хулоса чиқарилади. Хато қилишдан қўрқмайдиган бўлдим. Ҳамма ҳам адашади, муҳими, хатоларни вақтида тузата билиш.

У пайтда эса кучим етмай қолаётганини сездим — бу биз учун мутлақо янги тажриба эди. Жудаям уйқум келар, лекин умуман ухлай олмасдим. Аввал руҳиятим, кейин бутун организм тўкилиб туша бошлади. «Ёш бўла туриб, ўзимдан салкам икки барабар катта инсоннинг ортидан етолмасам-а?» — деган фикргина мени ҳаракатга ундарди. Кейин бу ҳам ёрдам бермай қўйди. Чунки «сарой»нинг бошқа ўзига яраша кўз

илғамас қийинчиликлари ва нозик муаммолари ҳам бор эди, албатта.

Танаффус қилмасам бўлмасди.

Ишдан бўшаш ҳақида икки марта ариза ёздим. Иккинчисига — ишдан соғлигим туфайли кетаётганим кўрсатилган аризага қўл қўйишди. Эсимда, ўшанда Миллий ТВдаги офисимга келиб, бир ярим ой ҳеч қачққа чиқмай, Президентга ваъда қилинган китоб — «Мақом»ни ёзиб тугатдим.

Мақом оддий куй-қўшиқ эмас. Бу Аллоҳга муножот, У Зотга шеърий, мусиқий роз айтишдир. Мен мақомни жудаям яхши кўраман. Мақом — қалбимнинг оҳанги. Қарангки, ўша кунлари китоб устида ишлар эканман, тинмай Худога муножот қилдим.

Айни пайтда «Ҳаётдан нима хоҳлайман ўзи?» деган саволга жавоб топишга уриндим. Тинчгина, имкон қадар тўқчиликда, ўзимни ўйлаб яшашними ёки юртим учун қўлдан келганча нимадир қилишними? Бу мен учун жуда муҳим масала эди. Бу — ҳамма учун муҳим масала. Ҳар ким ўз йўлини ўзи танлайди.

Китоб тайёр бўлгач: «Бу Сизнинг топширигингиз эди, илтимос, қабул қилинг» — деб, Президент-

га юбордим. Ниҳоятда ҳурмат қиладиган инсонларим жонини фидо қилиб ишлаётганини бир чеккадан шунчаки томоша қилиб туролмаслигимни ўша пайтда тушуниб етдим.

Офисда «чилла» ўтирган кунларимнинг бирида ҳовлида кабоб пиширадиган бўлдик. Сихланган кабобларни кўрага териб, тепасида қараб турсам, бир парча гўшт чўғ устига тушиб кетди. Расмга олиб, «Оловлар ичида ёнаётган ягона кабоб» ёзуви билан Фейсбукка қўйдим, шу гўштга ўхшаб, жизганак бўлиб кетмасликка ҳаракат қиляпман, деган маънода. Ўша постим роса машҳур бўлиб кетди, жуда кўп лайк ва комментлар йиғди. Одамлар нима демоқчи эканимни тушунмаган бўлиши мумкин, лекин кўпчилик яхши гаплар ёзиб, кўнглимни кўтарди.

Кейин ЎзМААга раҳбарлик қилишни таклиф этишди. Шу ерда бир муҳим нарсасага эътиборингизни қаратмоқчиман — Ўзбекистон Президенти томонидан Сўз Эркинлигининг эълон қилиниши демократик давлатларнинг кўзи учун ўйланган қуруқ расмиятчилик эмас. Бу онгли равишда қўйилган муҳим стратегик қадам бўлиб, унинг ёрдамида коррупцияни енга бошлаш мумкин эди. Халқ атрофимизни ўраб турган гиж-гиж муаммолар ҳақида ошхонада пичирлашиб ўтирмай, баралла гапиришни ўрганиши керак эди. Бундай шаффофлик ими-жимида давлатни ўмариб, раҳбарнинг ташрифи олдидан «ҳаммаси жойида,

олам — гулистон» тарзида иш юритишга ўрганганларнинг оёғига болта урди ва мамлакатни олга ҳаракатлантириб юборди. Конвертация юрт иқтисодиёти учун қанчалик инқилобий қарор бўлса, бу ҳам муҳимликда ундан қолишмайдиган қадам эди. Президент суткасига 25 соат ишлаган тақдирда ҳам, ҳамма мансабдорларни шахсан назорат қилишнинг иложи йўқлигини жуда яхши билган, деб ўйлайман. Шунинг учун Сўз Эркинлиги Президент олдида мақсад қилиб қўйган барча ислохотларни амалга оширишда улкан «прожектор» бўлди.

Сўз эркинлиги билан бирга унинг ножўя оқибатлари — фейклар, ёлгонлар ва ахборот ҳужумлари пайдо бўлди. Лекин булар ҳам керак эди — шу баҳона биз ҳар хил найрангларга қарши иммунитет ҳосил қила бошладик. Ҳақиқат билан кимларнингдир шахсий манфатларини фарқлашни ўргандик. Ҳалиям ўрганиямиз.

Хуллас, ЎзМААга раҳбар этиб тайинландим. У ерга борганимда менга қарши ёзилган уйдирма буюртма постларни айнан шу идоранинг бир неча ходими ўтириб тўқиганидан хабар топдим. Энди улар менинг қўл остимда эди! Ассалому алайкум!

ЯНГИЧА ДЕМОКРАТИЯ

Президент Каримов ҳукмронлиги даврининг охирларида мамлакат мафкуравий хизматлари ўта муҳим бир нарсани — бургага қўшиб кўрпани ҳам куйдириб юборганини тушуниб етди. Улар Республикада сўз эркинлигини чеклайвериб, ўзлари билмаган ҳолда, жамиятимизнинг бошқа давлатлар сиёсий жараёнлари билан яшашига шароит яратиб қўйганди. Ўзимизда ҳаққоний янгиликлар берилмаслигининг оқибати эди бу.

АОКАни бошқаришга киришар эканман, агентлик қандай ишлаши кераклиги ҳақида аниқ тасаввурим бор эди.

Аслида Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги моҳиятига кўра, мамлакатда Ташқи ишлар вазирлиги, Сенат ва Парламентдан кейинги энг асосий мафкуравий орган бўлиши керак. Чунки булар-

нинг ҳаммаси — катта сиёсат, АОКА эса ахборот ва мафкуравий масалалар бўйича бош жавобгардир.

Бу тарғибот машинаси ҳам, жазоловчи орган ҳам эмас, балки аниқ ташхислар қўядиган клиника, шунингдек, мамлакатни ташқи ахборот ҳужумларидан ҳимояловчи бош орган саналади. Ахборот хавфсизлигини таъминлаш учун тўлақонли ахборот муҳитини яратиш керак. Бу муҳитни эса маҳаллий ОАВ ва блогерлар ташкил қилиши лозим. Уларни қўллаб-қувватлабгина, мамлакат ичида хориждан қаратилган фикрларнинг таъсирини камаййтиришга эришардик. Ўзимизникилар ички вазиятни яхшироқ билади, муаммоларни кўзи билан кўради, суриштирувлар ўтказади, шу ҳудудда яшайди, халқ билан битта тилда гаплашади. Бир қарашда улар худди ваҳима тарқатаётгандек, вазиятни кескинлаштираётгандек кўринар, лекин аслида ундай эмас. Уларнинг овози шу пайтгача одамларга ахборот тарқатган ҳамма нашрлардан баландроқ жарангламоқда. Улар ҳаққонийроқ, қизиқарлироқ, тезкор маълумот тарқатади, воқеликни таниб бўлмайдиган даражада ўзгартирмайди, бежаб ташламайди. Улар билан баҳслашиш, раддия бериш, мунозара қилиш ҳам мумкин. «Озодлик Радиоси» ёки бошқа аноним каналлар билан баҳслашиб кўринг-чи?

Энг қизиги, Массмедиа фондига яқиндагина «об-ҳавони белгилаб» юрганлар ёрдам сўраб мурожаат қилишибди — аудиторияни йўқотишаётганмиш. Биз бир

пайтлар олдимизга айнан шуни мақсад қилиб қўйгандик. Энди ҳаққоний янгиликлар пойгасида спортчилар кўпайиб қолди, марҳамат, эпласангиз, рақобатлашинг.

АОКА ичида таҳлилий, экспертлар ва мониторинг бўлимлари ташкил қилинди. Мониторинг маркази одамларнинг фикрини ўрганиб, уларни ташвишлантираётган энг оғриқли нуқталарни аниқлар эди. Аҳолининг кайфиятини, ислохотлардан розилик даражасини таҳлил қиларди.

ОАВ — бу сигнализация. Сигнализацияга қарши курашиш хато, ёнгинни ўчириш керак.

Хабарларда қайси вазирлик ёки идора тилга олинса, тегишли ташкилотга дарҳол маълумот юбориларди. Бизнинг вазифамиз барча раҳбарлар учун шаффоф ахборот муҳитини таъминлаш эди. Мониторинг вазиятни ўрганиб, таҳлилий бўлим бунга қандай муносабат билдириш бўйича таклиф берарди. Ҳар бир орган бир дунё маълумот йиғар, улардан жамиятга манфатли қарорлар қабул қилишда фойдаланиларди. Аниқ ташхис қўйиш — муаммонинг ярми ҳал қилинди дегани.

Айни пайтда матбуот котиблари жамоасини шакллантириш устида ҳам иш кетаётганди. Матбуот котиблари кўп нарсани — у ёки бу мавзунини қандай ёри-

тишни, нимани айтса бўлади-ю, нима ҳақида гапириш мумкин эмаслигини, раҳбарнинг фикрини тушунмовчилик ёки мужмалликсиз қандай етказишни билиши, тушуниши ва бажара олиши керак эди. Биз олдимизга уларни ҳақиқий спичрайтерларга айлантириш вазифасини қўйдик.

Раҳбарият концепциясига кўра, барча қарорлар аҳолининг истак-хоҳишини инобатга олиб қабул қилиниши кўзда тутилганди. Агар одамлар бирор қарорни қабул қилишга тайёр бўлмаса-ю, лекин у келгусида манфаат келтириши аниқ бўлса, экспертлар нуқтаи назаридан келиб чиқиб, шунини халққа тушунарли қилиб етказа билиш керак эди.

Масалан, мактаб формаси ҳақидаги масала шундай ҳал қилинди. Биз вазиятни таҳлил қилиб, Халқ таълими вазирлигига тақдим этдик. Таҳлиллар формани жорий қилишга кўпчилик узил-кесил қарши эканини кўрсатди. Вазирлик қарорини қайта кўриб чиқди. Шунингдек, ижтимоий, коммунал масалалар, нарх-наво бўйича ҳам маълумот тўплаб борар эдик. Жоиз бўлса, биз идоралар учун қўшимча кўз вазифасини бажардик. Бизга ишонса бўларди, чунки биз ҳаққоний ва тўлиқ маълумот йиғардик. На кўпиртирардик ва на яширардик.

Жамиятнинг умумий кайфиятига таъсир қиладиган ҳар қандай қарор олдин бизнинг қўлимизга

келиб тушиши ниҳоятда муҳим эди. Ушбу қарорларни ишлаб чиқаётган мутахассислар натижада нимага дуч келиши мумкинлигини тушуниши ва хатоларнинг олдидини олиши учун ҳам шундай тизим зарур эди.

Чет элларда бу каби ташкилотлар махсус хизматларга тенглаштирилади. Кенг кўламдаги маълумотларни таҳлил қилиш ҳар қандай давлатнинг энг муҳим вазифаларидан бирига айланыпти. Замон ва хавфсизлик талаби бу.

Мана шу ҳақиқий демократия — одамлар нима хоҳлаётганини кўриб, билиб, шунга қараб режа тузиш, мамлакат ҳаракатланиши керак бўлган йўналишни белгилаш, қулоққа ёқадиган хабарлар билан ўз-ўзимизни алдамасдан, ҳақиқатнинг кўзига тик қараш.

Айнан матбуот эркинлиги ташхиснинг аниқ бўлишини таъминлар ва бу концепциянинг ажралмас қисми эди. Тўғри, амалдорларга осон бўлмади, чунки ўзларини мажбурлаб ўзгартиришларига, янгича иш услубига мослашишларига тўғри келди, лекин баҳонада янги воқеликда яшаш учун иммунитет ҳосил қилиб олишди.

Бусиз мамлакатнинг гуллаб-яшнашига ва жаҳон миқёсида ижобий мавқени эгаллашига умид қилиш фойдасизлигини ҳаётнинг ўзи кўрсатди.

Афсуски, фикримни давлат микёсида қарор қабул қилувчи ҳамма мансабдорларга ҳам етказа олмадим. Мен ҳақимда « Барча вазирлар ва амалдорлар устидан ҳўжайинчилик қилиш учун мутлақ ҳоқимиятга интиляпти», деган таъналар эшитилиб қолди. Аслида мен юртимиз учун зарурий бир масалага шарт-шароит яратмоқчи эдим, холос. АОКАнинг олдига қўйилган энг муҳим вазифа ҳали ўзини тиклаб олмаган Сўз эркинлигини ривожлантириш ва ҳимоя қилиш эди. Шу ишни самарали бажарадиган маъмурий ресурсни шакллантирмоқчи бўлдим. Сўз эркинлигининг асл моҳиятини тушуниш керак, масъулиятсизлик орқасидан юзага келадиган информацион тартибсизликни эмас.

Бунинг зарурлигини иккала томонга — ҳукумат вакилларига ҳам, журналистларга ҳам тушунтириб боришимизга тўғри келди. Сўз эркинлигини тандирдан янги узилган, қўлингни куйдирадиган, лекин иштаҳачар иссиқ нонга ўхшатаман. Шартта ушлаб қуйиб қолганлар ҳам анча бўлди.

Биз ҳали бу эркинликка мослашмагандик. Бир қараса, соямиздан ҳам қўрқиб, ичимиздаги цензурани ёқиб олсак, бир қараса, ҳаддимиздан ошиб кетардик. Тўғри, ҳаммаси одамнинг феъл-атвориға боғлиқ: кимдир эшикни тепиб кириб-чиқади, кимдир ўзини четга олиб, панада жимгина кузатиб туради.

Журналистлар ҳам ҳуқуқ ва мажбуриятларини яхши билиши, ҳам касб этикасига риоя этиши, ҳам юқори савияли бўлиши зарур. Меъёрни ушлаш бир деганда бўлиб кетадиган иш эмаслигини ҳамма тушуниб турарди.

Ўзимнинг ҳам ичимда қўрқув бор эди. Чунки мен журналистларни токдан узилган симни ушлаб кўришга чақираётгандим-у, лекин ростдан узилганми-йўқми — аниқ билмасдим. Худо кўрсатмасин, бирортасига нимадир бўлса, айбдор мен бўлардим. Чунки: «Сиёсат ўзгарди, журналистлар ўлдириб юбориладиган, майиб-мажруҳ қилинадиган пайтлар ўтиб кетди. Энди орқага йўл йўқ» — деб қайта-қайта гапириб, уларни ишонтираётган ўзим эдим.

Ҳаммаси қонун доирасида бўлишини хоҳлардим. Лекин журналистларни деб баъзи амалдорларнинг тинчи бузилган ва ундай кимсалардан ҳамма нарсани кутиш мумкин эди.

Олмазор тумани ҳокими Абдурасул Ваҳобов уни кўчада тасвирга туширишни бошлаган Кунуз мухбирининг камерасини синдирди. Журналистлар ҳам анойи эмас. Можарони тезгина ҳал қилиш мумкин бўлса-да, таҳририят ҳокимни ишдан бўшатишни талаб қилиб туриб олди. «Кунуз»чилар синган камераси учун ҳам, сўкиш эшитгани учун ҳам росмана хафа бўлишди.

Умуман олганда, ҳоким мутлақо ноҳақ эди, у мансабдор шахсларга тегишли тартиб-қоидаларни қўпол равишда бузиб, ҳуқуқбузарлик содир этди. Агар ишдан бўшатилаганида, ҳаммаси тинчиб кетарди.

Лекин кутилмаганда шаҳар ҳокими Ваҳобовнинг ёнини олиб, журналистларни «суҳбат»га чақиртириб қолди. Уларнинг ким эканини, жойи қаердалигини «эркакчасига тушунтириб қўйди». Шунда интернетга аудиоёзув чиқиб кетди. Унда овози Жаҳонгир Артик-ходжаевга ўхшаган одам журналистларни ҳақоратлаб, йўқ қилиб юборишга таҳдид қилганди. Аудио бирпасда ҳамма ёққа тарқалиб, анча истехзоли ва масҳараомуз гап-сўзларнинг мавзусига айланди, дазмол ёқсангиз ҳам ўша «мем» чиқиб келадиган бўлди.

Биз АОКАдагилар уч кун давомида бу можарони ҳал қилишга уриндик. Таҳририят узр сўралишни талаб қилар, ҳоким эса аниқ бир шахсга таҳдид қилмаганини, гаплари шунчаки фараз қилиб айтилганини таъкидлар эди. Хуллас, ҳар доимгидек 90-йилларга хос муомаласини қилиб тураверди.

Вазият кескинлашди, узрлар қабул қилинмайдиган чегарага бориб қолди. Мамлакат ташқарисига ҳам гап тарқала бошлади. Элчилару хорижий нашрлар биз тарафга қараб, бу ёғи нима бўларкин, деб диққат билан кузатишга киришди. Биз-ку ҳокимни таниймиз, гаплари қанчалик жиддий, таҳдидлари ростми

ёки шунчаки пўписами — биламиз. Лекин жаҳон ҳам-
жамияти: «Ўзбекистон пойтахтининг мэри журна-
листларга ҳақиқатда жисмоний зиён етказиши мум-
кин экан» — деган фикрга борди. Ҳокимнинг сиймоси
қўрқинчли тус ола бошлади. Вазият жиддийлашди.

Бу воқеа рейтингимиз ҳақида авжи музокаралар
олиб борилаётган, мамлакатимизда сўз эркинлиги
тантана қилганига, ҳеч ким журналистларга зулм ет-
казмаётганига чет давлатларни ишонтирамиз, деб бор
кучимиз билан ҳаракат қилаётган пайтимиз бўлиб
ўтди. Ҳоким жуда бемаҳал ўзидан «Бригада» ясаб ол-
ди-да!

Шахсан мен таҳдидлар шунчаки Жаҳонгир Оби-
довичнинг гаплашиш услуби эканига 99,9% ишо-
наман. Одамларидан бири ишдан кетганига жаҳли
чиққан, холос. Журналистлар унинг ҳиқилдоғига кел-
ган эди. «Шессекундда» ҳеч кимни ҳезалаклар билан
битта таксига ўтқизмаса ҳам, ўзини тутолмай, оғзидан
ортиқча гаплар чиқиб кетгани шунга.

Лекин барибир, кўнглимда озгина бўлса ҳам
ишончсизлик учқуни тутаб ётди. Мен доим журна-
листлардан хавотирда эдим. Мафия ошкора айтил-
ган сўз ёки репортаж учун одамни қандай қилиб йўқ
қилиб юбориши мумкинлигини бошимдан ўтказган-
ман.

Бу ҳодиса 2006 йили Хоразмда рўй берган. Ҳалигача ўшанда жонимга қасд қилишган, деб ўйлайман. Кейинроқ воқеанинг тагига етмоқчи ҳам бўлдим, лекин нима-ниям исботлай олардим, деб қўл силтаб қўя қолганман.

ДСҚ матбуот хизматида ишлардим.

Солиқчилар билан алкоголь қироллари ўртасида доимий жанг борарди. Солиқ қўмитаси яширинча ароқ ишлаб чиқарувчиларни аниқлаб, бирин-кетин қамата бошлади. Хоразм Солиқ бошқармаси бошлиғи Одил Бакиевич Рустамовдан кўнгироқ бўлди:

— Комил, бир неча тонна ароқни мусодара қилдик. Келиб, бир репортаж қилмайсизми?

У пайтда бирор ҳодиса эфирга чиқиб кетса, тамом, сиёсий масалага айланар, энди уни ҳеч ким бости-бости қила олмас эди. Мен раҳбарнинг олдига кирдим.

— Ботир Раҳматович, Хоразмга бориб келмоқчиман.

— Нега? Сабаб?

— Ароқ.

— Ароқ? — бошлиқ ҳайрон бўлиб, менга ғалати қараб қўйди.

Кейин нима учун бормоқчилигимни қайта-қайта суриштириб, истамайгина рухсат берди. Ўшанда нега бунақа ғалати қараганини ҳалигача тушунмайман.

Йўлим ҳеч очилмаётгандек эди. Чипта қолмаган экан. Ташкилий масалаларда ҳам муаммо чиқаверди, сафарга тайёргарлик чўзилиб кетди. Ижодий гуруҳ аъзоларидан ҳеч ким Хоразмга боргиси келмасди. Асқар деган тасвирчи йигитни зўрға кўндирдим, бир амаллаб самолётга чипта топдик. Урганчга қўнганимизда қарасам, сумкамнинг ичи атирға бўкиб кетибди. Нарсалар орасида турган шиша идиш қандай синганига ақл бовар қилмайди.

Лавҳани бир нечта жойга бориб, тасвирга олдик. Охирги мўлжал Ҳазорасп эди. «Тико»да кетяпмиз, тўғри йўл, атрофимиз дала, тезлик бир юз йигирма. Асқар олд ўриндиқда, қўлида камера, ҳайдовчи — хоразмлик ходимимиз Алишер. Мен орқада ўтириб, телефонда СМС ёзйман. Олдинда прицепига цемент ортилган трактор кетаётган экан. Тўсатдан ўша трактор йўлнинг қоқ ўртасида шартта орқага бурилса бўлади-ми! Ҳайдовчи важоҳат билан тормозни босди, лекин машина тўхташга улгурмади. «Тико» учиб бориб, мен ўтирган тарафи билан тракторга урилди, пачоғи чиқиб, худди консерва банкасидек бўлиб қолди.

Оғриққа чидаб бўлмасди. Нимадир қилиб эшикни очдим, амаллаб машинадан судралиб чиқдим. Яхшиям вилоят солиқчилари орқамиздан келишаётган экан. Ҳеч қанча ўтмай, «Нексия»да етиб келишди. Қарашса, асфальтда чилпарчин бўлиб ётибман, ҳамма ёғим қўқариб кетган, юзим ёрилган, оғриқдан бутун далани бошимга

кўтариб дод соляпман. Ҳайдовчи билан тасвирчининг ахволи нисбатан яхшироқ бўлса-да, улар ҳам шокка тушиб қолишганди. Асқарни зарбадан камера тўсиб қолибди, Алишернинг кўкрак қафасини руль эзиб қўйибди. Худога шукр, унча жиддий жароҳат олишмабди. Мени бир бало қилиб кўтариб, машинага тикиб, Ҳазораспадаги энг яқин касалхонага олиб боришди.

Касалхона деганимиз омборга ўхшаш жой, палатада тўр-сим каравотлар, реанимация хонасининг шифтида биттагина чироқ осилиб турибди. Доктор келганда додлайвериб, ҳолдан тойиб қолгандим. Кейин билсам, Қадам ака деган очиққина, истараси иссиқ бу киши вилоятнинг бош травматологи экан.

— Сон суягинг синибди, ука. Оёгингни осиб қўямиз, уч кун ётасан, кейин уйингга жавоб берамиз.

Укол қилишди, оғриқ босилди. Бир маҳал доктор кўк изолента билан ўраб ташланган оддий қурилиш дрелини кўтариб кирди. Нима қиларкин деб қараб ётибман. Уколдан кейин оёғим ҳеч нимани сезмай қолганди. Бир вақт доктор дрелни ёқиб, оёғимни теша бошласа денг! Кейин тешиқдан арқон ўтказиб, қасқадир чиқиб кетди. Салдан кейин кўчадан каттароқ тош топиб келиб, рўмолга ўради-да шифтга илди. Ўша тош ёрдамида оёғимни осилтириб қўйди. Бунақасини даҳшат кинолардаям кўрмагансиз.

Шу кўрқинчли «кино» туфайли суягим эртасига жойига тушди. Аммо доктор яна дрелини кўтариб кирди. Кўрқувдан кўзларим ола-кула бўлиб кетганини кўриб, шарт иккита укол урди. У ёғини эслолмайман. Урганч марказий касалхонасида ҳушимга келдим. Ҳамма ёғим қон, ярми гипслаб ташланган баданимдан тарвақайлаб симлар чиқиб ётибди.

Жиққа ҳўлман, музлаб қолганман, докторлар гипсни фен билан қуритишяпти. Қўнглим айниб, ўзимни жуда ёмон ҳис қилганим эсимда. Хуллас, тўрт кун реанимацияда ётдим. Аммо уйдагиларга билдирмадим, сал ушланиб қоляпман, деб СМС ёзиб турдим. Телефонимда Шерали Жўраевнинг «Биринчи муҳаббатим» қўшиғи бор эди. Ўшани қайта-қайта эшитиб, йиғлаб ётавердим.

Кейин докторлар Тошкентга мени қандай жўнатишни маслаҳат қилишди. Машинада юришнинг умуман иложи йўқ, шунинг учун самолётга чиқарадиган бўлишди. Самолёт ҳам кичкина экан, замбил ўртадаги йўлакка тиқилиб қолди. Ёнбошлатиб, зўрға олиб киришди мени, узунасига учта ўриндиққа ётқизиб, ўзлари тушиб кетишди: — Оқ йўл, оғайни! Ҳеч бўлмаса ёнимга кимнидир қўшиб юборишмабдиям.

Самолёт қўнгач, ҳамма чиқиб кетди. Мен эса ётган жойимда: «Ҳой одамлар! Ёрдам беринг! Мени бу ердан опчиқинглар!» — деб бақириб ётибман. На ўтира оламан, на тура оламан.

Бир маҳал ичкарига солдатлар кирди. Мени кўтариб, ташқарига олиб чиқишди, трапдан тушириб, тез ёрдам машинасига солиб юборишди. Худди контрабанда ташиладиган машинадек туюлди менга. Шунақа қилиб, контрабанда ва бензин солинган канистрлар ҳамроҳлигида аэропортдан чиқиб олдим. Ташқарида МДС машинаси билан солиқчи дўстларим кутиб олишди.

Маҳаллага яқинлашганимизда «Тез ёрдам» сиренасини ўчириб қўйишларини сўрадим, уйимдагилар кўрқиб кетмасин, дедим. Яхшиям онам ўша куни навбатчи эканлар. Отамга қўнғироқ қилдим:

— Ада, фақат ваҳима қилманг, оёғим синиб қолди. Менга озгина ёрдамнингиз керак бўляпти.

Отам мени гипслаб ташланган, ҳамма ёғим момата-лоқ бўлиб, шишиб кетган ахволда кўрганларида юзлари қанақа ўзгариб кетгани ҳозиргача кўз олдимда.

— Ада, кўркманг, яхшиман. Хавотир олманг!

Ойим эрталаб навбатчиликдан келиб, мени кўрганларида қай ахволга тушганларини гапирмай қўя қолай...

Хоразмдан жавоб келди. Гўёки воқеа юзасидан тергов ўтказилибди-ю бу бахтсиз ҳодисалиги аниқланганмиш. Трактор далага бурилмоқчи бўлган экан. Цемент

ортилган тракторга далада нима бор? Нима учун йўлнинг қоқ ўртасида бирдан бурилиб юборган? Йўлда биздан бошқа ҳеч ким йўқ эди, наҳотки кўрмаган бўлса? Касалхонада ётганимда: «Бизни ўша репортаж учун йўқ қилмоқчи бўлишди, энди келиб, биратўла ўлдириб кетишади» — деган фикр ҳар куни миямда айланарди.

Олти ой ётдим. Суякларим ҳам, яраларим ҳам битиб кетди. Хоразмлик травматологлар республикада биринчилардан эканини, Қадам оға эса травматология бўйича энг кучли мутахассислигини кейин билдим. Мана, орадан 14 йил ўтди, ҳеч нима безовта қилмайдди, докторнинг қўрқинчли дрелидан ҳеч қандай асорат қолмаган, шукр.

Айтгандай, ўшанда биринчи марта катта пул ишлаган эдим.

2005 йил 28 январда Каримов янгитдан ташкил этилган икки палатали Парламент — Қонунчилик палатаси ва Сенатнинг биринчи қўшма мажлисида сўзга чиқди. Президент нутқининг моҳиятини солиқ тўловчиларга тушунтириб берадиган китоб тайёрлаш керак, дейилди. Ёнимга компьютер қўйиб беришди, мен китобни ёзиб тугатдим.

Китоб Каримовга маъқул келибди, ҳамма сотиб олсин, деб буюрибди. Барча бюджет ташкилотлари шу китобдан олишди.

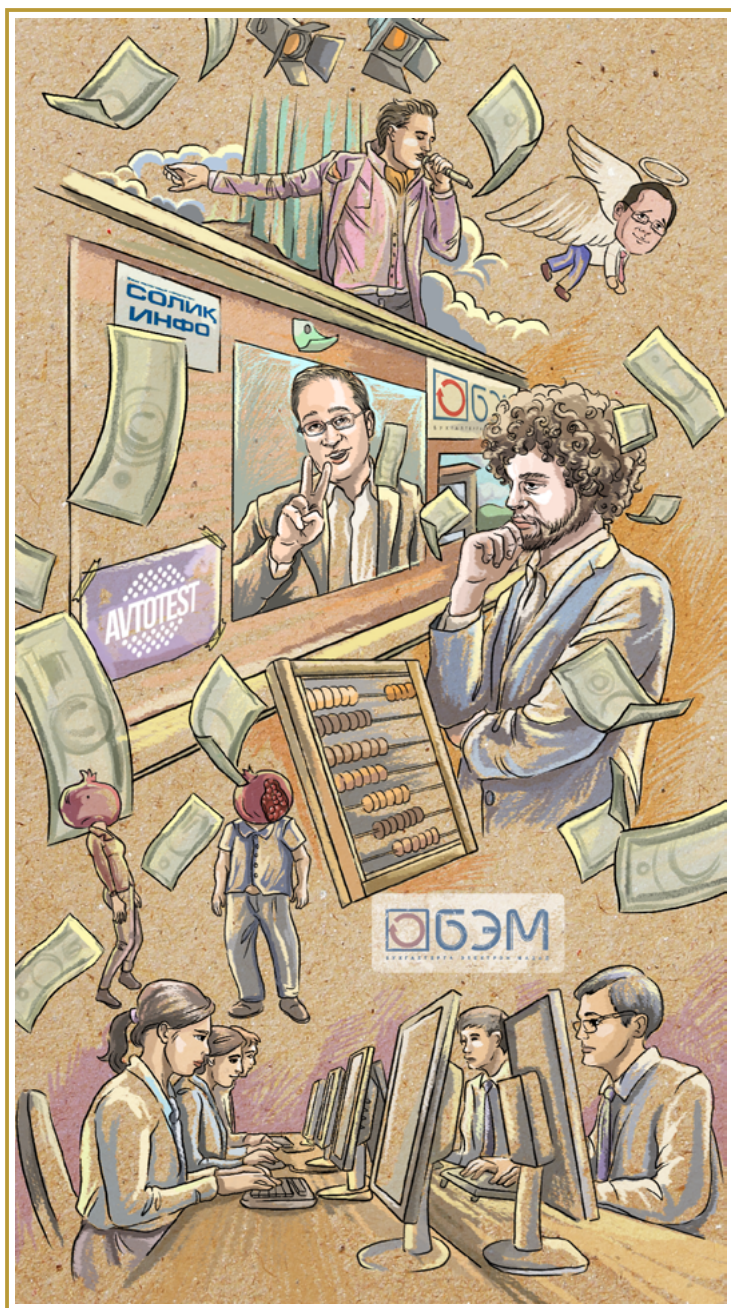
Китоб муаллифи — Комил Алламжонов. Нашр сотилганда, муаллифлик гонорарини уйимга пакетларда, қопларда ташлаб кетишарди. Пул оқиб кела бошлади. Пакетлар йиртилиб, пуллар сочилиб ётарди. Онамни ваҳима босарди:

— Болам, сен нима ишлар қиялсан ўзи? Қаердан келяпти бу пул? Шунча пулни нима қиламан, қаёққа қўяман? Нима бало бошладинг?

— Пул топяпман, ойи!

Мамлакатимиз мустақиллигининг 16 йиллигига атаб нашр этилган «Ўзбекистон давлат солиқ тизими ислохотлар ва ривожланиш йўлида» китоб-альбоми.

ПУЛ

Болалигимдан орзум миллиардер бўлиш эди. Буни ҳозир ҳам орзу қиламан.

Лекин ёшим улғайганда пулнинг ҳаётимдаги ўрнини аниқ белгилаб олдим: менинг мақсадим ҳисоб рақамимдаги «0»ларни кўпайтириб, топганимни дарвозасига тилла суви юритилган уйга сарфлаш эмас. Пулнинг ажойиб хусусияти бор экан — у гоёларни рўёбга чиқара олади. Пул бўлса, ҳамма ишлар тезроқ битади, унумлироқ бўлади.

Қизиги, бойиб кетсанг, кимларнингдир тинчи бузилар экан. Ҳаммага барабар, бир хилда ёқадиған бойваччани билмайман. Нима қилсанг ҳам, ўзингни қандай тутсанг ҳам, албатта сени ёқтирмайдиганлар, кўролмайдиганлар топилиши аниқ. Шунинг учун бойиб кетишдан олдин нима муҳимроқ эканини ўзинг учун ҳал қилиб олишинг керак — умр бўйи ўртаҳол бўлиб, душман орттирмасдан кун кечиришми,

ёки умуман ақлга сиғмайдиган, баъзан тушуниб бўлмайдиган нафрат, адоватга чидаб, кўникиб яшашми? Қайси йўлни танласанг кўнглинг хотиржам бўлади? Кейин афсусланиб, «э бор-э» деб ҳаммасига қўл силтаб кетмаслигинг учун танловни олдиндан белгилаб олишинг шарт. Ҳамма нарсанинг тўлови бор.

2020 йилнинг октябрь ойида «Open Democracy»да таниқли жамоат арбоби, ёзувчи ва журналист Кристиан Ласслетнинг «Ўзбек баҳори» деган мақоласи чиқди. Кириш қисмида «Ушбу мақола мамлакатнинг бош «либерализатори» Алламжоновнинг шубҳали ўтмишига бағишланади» маъносидаги баландпарвоз даъво келтирилган, аммо давомида британча эҳтиёткорлик билан «лекин исботимиз йўқ» деб қистириб қўйилганди.

Мақола очик манбаларни титкилаб ўтирмайдиган, маълумот қидириб ўзини овора қилмайдиган кенг омма учун қизиқарли эди. Унинг услуби суриштирув ҳисоботига ўхшарди ва кўпчилик буни яширин далилларнинг фош этилиши, деб қабул қилди. Лекин бу фикр хато. Ёзилган ҳамма гаплар интернетда бор, сир тутилмайди, беркитилмайди, истаган одам қидириб топиши мумкин. Менинг ҳамма йирик лойиҳаларимни битта мақолага жойлагани учун профессордан миннатдорман, ҳатто. Фақат бир нарсa — ишлаб топган пулимга бўлган муносабати менга ёқмади. «Очик Демократия»га жуда осонлик билан, таниш-билишчи-

лик қилиб, кимгадир босим ўтказиб пул топган бўлиб кўринибман.

Табиийки, «Солиқ Инфо» бўйича асосий эътироз унинг мажбурий обунаси эди. Мақола муаллифи тадбиркорлар «Солиқ инспекцияси БЭМ³⁸ ва «Солиқ Инфо» газетасини бизга мажбуран олдирыпти», деб шикоят қилган форумларни эринмай ўқиб чиқибди. Ласслет ўзининг Твиттерида мажбурлаш механизмлари ҳақида гапириб бера оладиган камида икки гувоҳи борлигини ҳам овоза қилибди.

Мен эса обуна бўлишдан бош тортган одамларни кўрган юзлаб гувоҳларни биламан. Инспектор уларни мажбур қилган бўлса, ДСҚга шикоят қиламиз, дейишган. Шунчаки, обуна бўлишмаган, ҳеч нимани сотиб ҳам олишмаган.

Иш қандай йўлга қўйилганини тушунтирай. ДСҚнинг доимий ва энг устувор вазифаларидан бири корхоналар ҳисобчиларининг ҳуқуқий жиҳатдан ва бухгалтерия соҳасидаги саводхонлиги бўлиб келган. У пайтда солиқ ва бухгалтерия соҳасида қонунлар тез-тез ўзгариб турар, солиқ ислохотлари авжига чиққан эди. Ҳисоб-китоблар ва ставкалар ҳар йили ўзгариб турарди. Бухгалтерлар ўзгаришлардан ўз вақтида хабардор бўлиши ўта муҳим эди, чунки уларни билмаслик қонун бузилишига олиб келар, оқибатда жиноий иш очилиши мумкин эди. Молиявий зарарларни

гапирмаяпман ҳали. Ҳаммасини у пайтда интернет орқали тушунтириб бўлмас, ресурслар етарли эмас, телевизорда ўргатишнинг ҳам иложи йўқ эди. Албатта, бухгалтерлар билан ишлаш инспекторларнинг зиммасида эди. Шу жумладан, уларнинг вазифасига «Солиқ инфо» (ДСҚнинг расмий нашри) ва БЭМнинг тарғиботи кирарди. Аввал «Солиқ ва божхона хабарлари» билан шуғулланишган бўлса, кейин «Солиқ инфо»га ўтилди. Юқоридан тарғибот ишларини олиб бориш бўйича топшириқ берилар, бироқ айна пайтда «Обунага мажбур қилишга ва тадбиркорлар ҳуқуқларини бузишга йўл қўймаслик» ҳақида алоҳида таъкидланарди. Камига ҳар сафар обуна даврида ДСҚ ёзма огоҳлантириш юборарди. Бу ҳужжатлар ҳалигача турибди, исталган вақт тақдим қилиш мумкин.

Бутун республика бўйича ўн тўрт минг инспектор ишласа, уларнинг ҳаммаси ҳам тадбиркорларга газетанинг фойдали томонларини тушунтириб бера олмас, муаммо шунда эди. Кимлардир мажбурий босим билан иш осонроқ битади, деб ҳисобларди. Бундай ҳолатлар аниқланса, ДСҚ ходимларини жазога тортарди. Нима бўлганда ҳам, ўзим ўн тўрт минг ҳолатнинг ҳар бирини табиийки, назорат қила олмасдим.

Лекин солиқчилар обунадан бош тортганларни жазолагани, уларга муаммо туғдиргани ҳақида Ласслет бирорта тасдиқланган далил келтиролмади. Чунки

бундай ҳолатларнинг ўзи бўлмаган! Ҳар бир тадбиркор босим ўтказган инспекторни судга бериш ҳуқуқига эга эди. «Ишлагани қўйишмасди» деган гап-сўзлар интернетдаги қуруқ сафсата, холос.

Бухгалтериясини тўғри юритганлар солиқчилардан ҳайиқмас ва обунадан бемалол бош торта оларди. Ўзининг айбини билиб, шунга солиқ инспекцияси билан келишолмай қолишдан чўчиганларгина истар-истамас обунага қўнардди. Ҳужжатларида ишқали борлар инспекторлар билан тил бириктирар ёки қоғозларини тартибга солишда ёрдам сўрар эди. Эвазига «Солиқ инфо»га обуна бўлишарди. Бор-йўқ сир шу, холос.

Тадбиркорлар инспектор билан ортиқча тўқнашувдан, текширувлардан қўрққан, деган фикрга келсак, солиқчилар хоҳлаган тақдирда ҳам ўзича текширув ўтказа олмас, бунинг иложи йўқ эди. Ўша йиллари фақат икки хил текширув бўларди — қисқа муддатли ва режали. Режали текширув тўрт йилда бир марта ўтказилади, унинг санаси бир йил олдин белгиланиб, ҳукумат томонидан тасдиқланади. Қисқа муддатли текширувлар фақат савдо шохобчаларида, касса апаратидан фойдаланилмаган, банкка нақд пул топширилмаган ва шундан келиб чиққан ҳолда, даромад солиғи тўланмаган ҳолатлар аниқлансагина ўтказиларди.

Газетанинг рейтинги ҳақиқатда баланд эди. Кўпчилик солиқчилардан қўрққани учун эмас, балки эксклюзив маълумотлар олиб туриш учун обуна бўлгани аниқ.

Ҳар бир газетага шартнома асосида обуна қилинади, шартноманинг асосий қондаси эса томонларнинг ихтиёрий, кўнгилли равишда келишувидир. Шартномага қўл қўйдингми, демак розисан. Пулини тўладингми, демак розисан. Маҳсулотни олдингми, демак розисан. Шартномани бекор қилмадингми, демак эътирозинг йўқ. Шикоят қилмадингми, демак сенга ҳаммаси маъқул, судга мурожаат қилмадингми, демак ҳуқуқинг поймол этилган деб ҳисобламайсан.

Бировнинг юрагидаги қўрқувни эса мен бошқара олмайман. Тўғри, одамлар умуман ҳар қандай давлат вакилидан, каттаю кичигидан ҳайиқишарди, уларнинг қўполлигини ҳам, ҳақорату сўкишини ҳам индамай кўтаришарди. Мамлакатдаги умумий аҳвол шундай эди. Ўзим ҳам шундай ёппасига қўрқув муҳитида яшардим. Шу сабабли қонунни ҳечам бузмасликка ҳаракат қилардим, ҳатто майда-чуйда ишларда ҳам.

Тадбиркорларимизнинг аксарияти ўша вақтда ҳам, ҳозир ҳам иложи борица қонунни айланиб ўтиши ҳеч кимга сир эмас. Охирги тўрт йилда уларнинг ўзи буни очик-ойдин гапириб, ДСҚдан самарали қарорларни талаб қилишяпти. Ҳукуматнинг вазифаларидан

бири — яширинча фаолият юритаётган тадбиркорларни бу ҳолатдан олиб чиқиш. Лекин ортиқча текширувдан қўрқиб газетага обуна бўлиш — ғирт нодонлик, фойдаси ҳам йўқ. Наҳотки газетага обуна кимнидир солиқчиларнинг текширувидан озод қилган, деб ўйлаш мумкин бўлса?! Ласслетнинг мақоласидаги энг заиф нуқталардан бири — мана шу.

Унинг ўша икки гувоҳига: «Фақат обуна бўлиш эмас, газетани ўқиш ҳам керак эди» — дегим келади.

Осон топилган пул нима ўзи? Масалан, қўйган битта имзонг учун бир неча юз доллар пора олсанг, мана шунини осон пул топиш деса бўлади. Ҳар ҳафта 32 саҳифалик, икки тилда чиқадиган газетани таҳрир қилиш — жуда оғир меҳнат. Мамлакатда ҳайдовчилик маданиятини оширишга, йўллардаги фалокатларни камайтиришга уриниш (бунинг учун давлатдан фақат ушбу фаолият тури билан шуғуланишга рухсат олибгина) ва тер тўкиб, пул топиш давлат билан хусусий шерикликдир.

Ласслет ўз мақоласида нима учун ҳукумат айнан менга, айнан Алламжоновга «яширинча имтиёзлар бериб, қўллаяпти», деган саволни бир неча марта ўртага ташлаган.

Нега айнан «Автотест»? Чунки Алламжоновдан бошқа ҳеч ким бундай лойиҳа тақдим қилмаган. Агар

лойиҳалар кўпроқ бўлса, тендер ўтказиб, орасидан энг яхшиси танланарди, лекин танловга даъвогарларнинг ўзи йўқ. Чунки ҳеч ким ҳукуматга «бутун республика бўйлаб инновацион автомактаблар очмоқчиман, бир неча миллион доллар пул тикаман» деб, чопқиллаб келгани йўқ, лойиҳалар таклиф қилмади, дастурлар тайёрлаб, бизнес-режалар кўтариб келмади. Келажакги мавҳум лойиҳага таваккал қилиб пул тикишга ҳеч кимнинг юраги дов бермади.

Ниманидир таклиф қилиш учун озми-кўпми моддий маблағ ва интеллектуал мулк сарфлаш керак-да. Афсуски, бизда камдан-кам одам бу тарзда бизнес қилади. Олибсотарлик орқасидан пул топиб, тинчгина ухлаган яхши. Бу йўналишда муаллифларига росмана катта пул олиб келадиган ғоялар энди-энди пайдо бўляпти. Лекин пойдеворини қуриш учун анча вақт ва сабр-матонат керак. Санокли тадбиркорларгина уддалайдиган иш бу. Интеллектуал салоҳиятимизни оширишга имкон берилсин, биринчилардан бўлиб, жон деб тенг шароитда тендерларда қурашаман.

2009 й.

БЭМ³⁹ масаласи-ку, росмана замонга яраша бўлди. 2005 йил июнда Президентнинг тадбиркорлик субъектлари томонидан тақдим этиладиган ҳисобот тизимини такомиллаштириш тўғрисида қарори чиқди. Тез-тез учраб турадиган вазият — топшириқ берилган-у, ижросидан дарак йўқ. Сабаби, қандай ва кимнинг ҳисобидан молиялаштири-

лиши белгиланмаган. Одатда бунақа пайтда калтак Солиқ қўмитаси бошида синарди. Шу тарзда, 2008 йилда бухгалтерлар Электрон ҳужжат айланиши тўғрисидаги қонунга асосан солиқ ҳужжатларини қоғоз шаклида эмас, электрон вариантда топширишлари кўрсатилган ДСҚ қарори чиқди.

Республикада уч юз мингдан ортиқ ташкилот бўлиб, ҳаммасини автоматлашган ҳисоб тизимига ўтказиш керак эди, акс ҳолда ҳисобот топширолмай қолишарди. Аммо буни қандай қилиб амалга ошириш керак, деган саволга у вақтда жавоб йўқ эди.

Биз аналитиклар, эксперт ва дастурчиларни жалб қилиб, миллий инновацион дастурий маҳсулотни ишлаб чиқдик. Лойиҳанинг ақлий маркази Одил Турдиқулов³⁹ ва унинг ҳамкорлари, директори эса Нодира Воҳидова⁴⁰ эди. БЭМ ана шу инсонларнинг меҳнати эвазига дунёга келди.

Бошида улар бухгалтерлик ҳисоб-китобига оид дастур лойиҳасини Савдо-саноат палатаси билан ҳамкорликда, Алишер Эркинович Шайхов раҳбарлиги остида ишлай бошлашган.

Йигитларнинг айтишича, ССП улардан қарз бўлиб қолган. Шунда мен уларни ДСҚ билан ишлашга оғдириб олдим. Биз дастурни такомиллаштириб, БЭМ деб атадик.

Такомиллаштирилган маҳсулот концептининг муаллифи сифатида ўзимга тегишли ҳақимни олдим. БЭМ — бухгалтерлар учун шунчаки навбатдаги дастур эмас эди. Мамлакатда, таъкидлаб айтаман, миллий дастурий маҳсулот ишлаб чиқариш йўлга қўйилган бурилиш даври бўлди. Республикада оммавий бухгалтерия ҳисоб-китобини автоматлаштириш ва солиқ ҳисоботини электрон шаклда топшириш жараёни шундан бошланди.

Мен доим катта, росмана катта пул ишлаб топишни хоҳлардим. Лекин олди-сотди бизнесига ҳеч қачон қизиқмаганман. Қандайдир кенг қамровли, интеллектуал, мураккаб лойиҳалар қилгим келарди. Сиёсий ёки иқтисодий вазиятдан қатъи назар, бутун умр даромад келтириб турадиган лойиҳа бўлиши керак. Одатда бу илмий ишланмалар билан боғлиқ бўлади. Тамойиллар, механика, ғоялар. БЭМ жуда кўп ўзгарувчилар ҳисобга олинган функциялардан иборат лойиҳа бўлди. Автотест эса 274 соатлик анимацион дарслар, икки мингга яқин топшириқ ва вазиятлар, юздан ортиқ тест саволларидан иборат. Тестларда ўнтадан савол-жавоб ва йигирматадан вариант бор. Буларнинг барчаси — программист меҳнати маҳсули.

Ихтисослашган газета ҳам худди шундай. Сканворд ва кроссвордлар ёки шоу-бизнес янгиликлари билан тўлдирилган кўнгилочар газета ҳам, шахсий ўй-фикрлар битилган мақола ва эсселар ҳам эмас бу. Ундай

тахририятга оддий журналистларни жалб қилиш бекфойда. Фақат мутахассислар, солиқ соҳасини ипидан игнасиғача биладиган, катта маош оладиган маслаҳатчилар ишлай олади. Бу бухгалтерия ҳисобини юритишни ўргатадиган дарсликнинг ўзи эди. Худо сақласин, бирорта хато ўтиб кетса, ёппасига қонунбузилишлар, молиявий зарарлар юз берарди.

Мен жаноб Ласслетни ҳурмат қилардим, уни виждонли журналист деб билар эдим. Лекин менга битта ўй тинчлик бермасди — ўн йил олдинги ишларни кўтариш нима учун керак бўлди экан унга? Бунинг устига, Ласслет санаб ўтган компаниялар аллақачон ёпилиб кетган бўлса! Менинг «бизнес-империям»ни ўрганишга киришганлар ҳеч қандай мафия бошлиғи эмаслигини, мен ҳам бошқалардек тез-тез синиб туришимни, баъзи лойиҳаларим ўхшамай, ёпилиб кетишини дарров тушунишади. Менинг қўлимда реал ҳоқимият йўқ. Олдин ҳам бўлмаган. Бугунги шароитдан келиб чиқсак, бундан кейин ҳам бўлмайди, чунки дунё ўзгарди. Ҳозир ҳоқимиятнинг ўзи, курси ёки мансаб эмас, инсоннинг шаъни ва обрў-эътибори аҳамиятлироқ.

Алламжоновнинг устидан бемалол мағзава ағдарса бўлади. Мен ҳар қандай журналист учун лаҳм гўштман, мен ҳақимдаги ҳамма маълумотлар интернетда очиқ турибди. Ласслет ўзининг мақоласида фаолиятимни тўлиқ ва очиқ-ошкора аудит қилибди, қонун-

чилик бузилган ҳолатларни топмабди, қуруқ тахмин ва гумонлардан нарига ўтмабди. Энди Ласслетдан кейин кимдир нимадир ёзса ҳам, ҳаммаси ундан қўчирган бўлади, янгилик тополмайди. Шунинг учун қайсидир маънода ундан миннатдорман.

Энг қизиги, жаноб Ласслет Инсон ҳуқуқлари бўйича ўзбек-герман форуми раҳбари Умида Ниёзова ва «Озодлик Радиоси»га ишлайдиган ака-ука Бобо-жоновлар билан битта бўлиб олибди. Негадир менга Умида Ниёзова Соросдан ҳуқуқни муҳофаза қилиш соҳасида грантлар ундираётгандек, ака-укалар билан Ласслет эса ўша грантлардан олган пулларини оқлашаётгандек туюляпти. Уларга доим нишон керак, иложи борица мўлжалга олиш осон бўлган, оммавий нишон керак. Чунки шов-шув, трафик ва гонорар шунинг орқасидан келади.

«Озодлик»ни-ку тушунса бўлади. Очиқ баёнотимдан ва АҚШнинг Глобал медиа бўйича агентлигига ва ЕХХТга (Европада Хавфсизлик ва Ҳамкорлик Ташкилоти) бу радионинг ўзбек хизмати йўл қўйган қоидабузарликларни олтмиш бетлик ариза қилиб ёзиб топширганимдан кейин уларнинг фаолияти тўлиқ текширувдан ўтказилди. Энди мендан ўч олишяпти.

Лекин Ласслетга бундан нима фойда экан, мана шу савол мен учун жумбоқлигича қолди. Интернетда очиқ турган маълумотларни олиб, буни гўёки коррупп-

цияга қарши суриштирувдек қилиб кўрсатиш фахр-ланишга арзийдиган иш эмас. Коррупцияга қарши кураш ҳам, курашчилар ҳам бунақа бўлмайди.

«Алламжонов халқаро коррупцион можаро марказида». Тавба... Ўзича комиссар Каттанини⁴¹ ёқиб олганини-чи.

Мен ҳақимдаги «оламшумул» мақола учун «Орен Демосгасу»дан ҳафаям бўлганим йўқ. «Ўзметроном» билан «Озодлик» туфайли танқидий мақолаларга аллақачон иммунитетим пайдо бўлган эди. Шунинг учун El Tuz менга атаб тўқиган ашуладан ҳатто кайфиятим кўтарилди.

El Tuz, яъни Озодликка ишлайдиган ака-ука Бобожоновлар интернетга Аллаамжонов қай йўллар билан пул топаётгани ҳақидаги, «Ай жан-аламжан» нақоратли роликни тарқатиб юборишди. Уларнинг мақсади устимдан кулиш, ҳақорат қилиб, камситиш эди.

Анимация ва мусиқага кетган меҳнатга продюсер сифатида тан бердим. Тўғри, қўшиқ умуман нишонга тегмаган, фойдасиз биттагина куплетдан иборат, лекин нақорати зўр чиқибди. Биз ашуланинг оҳанги ва анимациясини борича қолдириб, матнини тўлдирадиган бўлдик. Сўзларини ўзим ёздим. Профессионал аранжировка қилдирдик. Муаллифлар хоҳлаган гоёни чиқардик: Кетдик Аллаамжоновнинг олдига, у

бизга соққа қилишни ўргатади. Ҳаммаси тўғри. Чунки пул топиш жиноят эмас. Бой бўлиш жиноят эмас. Жиноят деб қотиллик, ўғрилик, талончилик, порахўрлик ва солиқдан бўйин товлашга айтилади. Мен эса умримда бундай ишлар қилмаганман, бунга ҳеч қандай «Open Democрасу» исбот келтира олмайди.

Атиги икки кунда ролик бир ярим миллион марта кўрилибди. El Tuzнинг кетмони ҳали бирор марта бунақа учмаган. Мен учун эса бундай омадли лойиҳалар одатий ҳол. Шу кетишда уларнинг ижоди орқасидан яхшигина пул ишлайман, чунки Ютуб миллионлаб одам томоша қилган видео учун катта пул тўлайди. Унга реклама интеграцияларини ҳам қўшинг. Мана шуни соққа қилиш дейилади, укалар! Имкониятни кўра билиб, ундан фойдалана олиш бу.

Давлат хизматчиси сифатида, ҳеч қандай бизнес билан шуғуланмай, фақат гонорар ёки патент кўринишида пул ишлашим мумкин эди. Мен бу имкониятдан 2012 йилгача фойдаланиб келдим. Каримов нутқининг шарҳидан иборат китобим учун 2006 йилнинг «бозор курси» бўйича ҳисобласак, ҳамма солиқларни айириб ташлаганда, салкам юз минг доллар қалам ҳақи ишлаганман. Бу пулга машина сотиб олганман, кейин шаҳар марказида уй кўтара бошлаганмиз. Тўғри, ўша уйнинг қурилишида мени бир неча марта чув туширишган. Яна алам қиладигани, бегона

одамлар эмас, ўзимникилар. Лекин бу ҳам ҳаёт мактабимда бир сабоқ бўлди.

«Солиқ инфо»гача икки марта газета чиқаришга уринганман, иккаласида ҳам ўхшамаган. Эслатаман, давлат хизматчиси шахсий бизнесига эга бўлиш мумкин эмас эди, шунинг учун кўп ишбилармон амалдорлар ўз бизнесини ҳамкорлари ёки қариндошларининг номига очар эди. Агар ўзим мана шу китобнинг ўқувчиси бўлсаму ҳозир «лекин мен ҳеч қачон бундай йўл тутмаганман» деган гапга дуч келсам, шартта ёпиб, отиб юборган бўлардим.

Амалдорларга бизнес қилишни тақиқлаш жуда тўғри, акс ҳолда шу заҳоти манфаатлар зиддияти келиб чиқади. Бирор соҳада ваколатга эга бўлган одам шахсий бизнесини маъмурий даражада қўллаб-қувватлашдан ўзини тия олмайди барибир. Бир томондан, агар амалдор бизнесмен бўлса, порага муҳтож бўлмайди, лекин иккинчи томондан, давлат буюртмаларини эгаллаб олиб, ўзига тегишли соҳада имтиёзлар чиқартириб, пул қилишга киришади. Мен билан боғлиқ воқеаларда вазиятни тўлиқ ўрганмай туриб, айнан мана шу масалага ортикча урғу бериб юборишади.

Аслида воқеа бундай бўлган. Катта идораларнинг матбуот хизматларида ишлайдиган йигирма яшар йигит ўз бизнесини маъмурий ресурслар билан ҳеч қа-

нақасига ҳимоя қила олмасди. Мен ҳамкорларимга ўз гояларимни сотардим, улар бизнесга эғалик қилишар эди. Биз эркакчасига лафз қилиб келишиб олардик. Тўғри, бундай келишувга ҳеч қандай кафолат йўқ, лекин бошқа йўлим ҳам йўқ эди.

2004 йилда хаёлимга бир бизнес-гоя келди. Бу гоя ўзимга доҳиёна бўлиб кўринди. Хуллас, оғайниларим билан кичкина риэлторлик компаниясини очдик. Мен кўчмас мулк бозорига таъсир кўрсатишга қарор қилдим. Бунинг учун бизга актуал нархлар ва таклифлар чоп қилинадиган махсус газета керак бўлди. Лекин биз бу газетани бепул тарқатмоқчи эдик. Тадбиркорлар бу газетага жон деб реклама берса керак деб ўйладим, чунки адади 30 000 бўлган газетанинг кенг тарқалиши кафолатланган эди. Рекламадан тушган пулдан меҳнатимиз, газетани чоп қилиш ва тарқатиш харажатлари айириб ташланса, соф даромад келиб чиқарди.

Газетанинг биринчи сони йирик реклама берувчининг пулига нашр этилди. Унда кўчмас мулк бозоридаги нархлар, рейтинглар ва эксклюзив маълумотлар босилган эди. Чиройли модель қизларни жалб қилиб, газетани кўчаларда, метрода, савдо марказларида тарқата бошладик. Биз ҳамма нарсани ҳисобга олдик, деб ўйлагандик. Лекин одамлар текинга газета тарқатиб юрганларни кўриб, уларни экстремист деб ўйлаб, нари қочишини (ўша пайтлари Ҳизбут-Таҳрирға ўхшаган тақиқланган ташкилотларнинг варақаларини

таркатадиганлар чиқиб қоларди), мабодо газетани қўлига олса ҳам, дарров ташлаб юборишини ҳаёлимизга келтирмабмиз. Хуллас, газета тарқатишни эпполмадик, яна иккита сонини чиқариб, лойиҳани тўхтатиб қўя қолдик.

«Солиқ инфо»дан олдин «Солиқ ва дунё» деган газета ҳам чиқармоқчи бўлганмиз. Бунисининг куни жуда тез ва ачинарли аҳволда битди. Оғзаки, эркакча келишув фақат жиддий, катта ҳамкорлар билан ишончли бўлиши мумкинлиги исботини топди. Газета даромад келтира бошлаши билан ҳамкорларим дарров пулни нақдлаш, солиқдан қочиш йўлларини ўйлаб топишибди. Кейин даромадни ўзлари ўртада бўлишиб олишга қарор қилишган. Мен бу вақтда Хоразмдаги авариядан кейин гипсда ётган эдим.

Буям балки яхшиликка бўлгандир. Бирга иш қилмоқчи бўлган одамларингни диққат билан танлашинг кераклиги ҳақида яхшигина сабоқ олганман. Муассисларнинг улуши тенг бўлса ҳам, ҳар доим ҳал қилувчи қарорни қабул қиладиган одам, яъни лойиҳа директори бўлиши керак экан. Унинг жавобгарлиги ҳам каттароқ. Бошиданоқ ким нима учун жавоб беришини белгилаб олиш шарт. Шунда кейинчалик иш жараёнида келишмовчиликлар, хафагарчилик бўлмайди. Агар шерикларга ишонч бўлмаса ёки бировга бўйсунини хоҳламасанг, ишни бир ўзинг очиб, қолган мутахассисларни ёллашинг керак экан.

Лекин катта ишнинг тепасида одам ёлғиз ўзи туриши жуда қийин. Дўстларинг анча орқада қолиб кетгани учун «тенгинг»ни топиб, янги танишлар орттириш эса ундан ҳам мураккаб. Мен атрофимдагилар ривожлансин, ғояларини рўёбга чиқарсин, бойиб кетсин деб, доим дўстларимни ўзим билан «тортиб юрганман». Кимгадир пул берганман, кимгадир маслаҳат, кимнидир турткилаб туришга тўғри келган. Мен билан ишлайдиганлар ташаббус кўрсатгани ёки яхши ғоя бергани учун ҳар доим меҳнат шартномасида кўрсатилганидан кўпроқ пул топиш имконига эга. Бунақа нарсаларга ҳеч қачон пул аямаслик керак, бўлмаса бир умр ресторанда ҳамма учун ўзинг тўлаб юришингга тўғри келади.

Атрофиндагиларни бой қилсанг, баъзан сени ҳам меҳмон қилиб туришади.

Шерикчилик билан қилинган бизнесдан кўпинча одамнинг ҳафсаласи пир бўлади. Лекин аравани якка-ёлғиз тортиб, ишинг ўхшамай қолганда борингни йўқотиш унданам оғир. Аммо ҳали ёш бўлсанг, муваффақиятсизликларни дарс ўрнида қабул қилиш керак. Ўзим ҳам ҳалигача бунақа вазиятлардан сабоқ оламан. Ҳар битта муваффақиятсизлик одамни тоблайди, тажрибасини оширади. Ҳамманинг омади келяпти-ю, менинг нуқул ишим юришмайди, деб ўйлайдиган одам бизнес билан шуғулланмагани яхши.

Шу йўлда энг яқин дўсларингдан ҳам айрилиб кетишинг мумкин, ҳамма нарсага тайёр туриш керак экан. Баъзан йўқотишлар мутлақо сенга боғлиқ бўлмайди, бу борада ягона йўриқнома йўқ, ҳар бир «сценарий» ўзига хос. Лекин ҳар бир йўқотишдан кейин юракда чандиқ қолар экан...

Тўққизинчи синфдалигимда калламга тўсатдан «ашулачилар зўр пул топади» деган фикр келиб қолди. Тўйга чиқиб, уч-тўртта ашула айтилса, беш юз, баъзан минг доллар ишласа бўлар экан. Концертдан тушадиган даромадни ўйласа-ку дахшатга тушади одам. Ажойиб бизнес-режа туздим, ўн тўрт ёшимда мен учун иложи йўқ нарсанинг ўзи йўқ эди. Ашула айтиш учун истеъдод уёқда турсин, ҳеч бўлмаса озгина муסיқий қобилият, овоз керак деб ўйлаб ҳам кўрмабман. Асосийси — танилиб, гоно-рар ишлаш, дебман. Лекин жуда унчалик адашма-ган эканман — эстрадада кўп нарсани машҳурлик ва гонорар ҳал қиларкан.

Ўртоқларимнинг ҳаммаси бойвачча эди, про-курор, амалдорларнинг болалари. Мен уларга му-сиқий гуруҳ тузишни таклиф қилдим. Бир-икки марта ТВ-4 каналига бориб, хит-парад бошловчи-лигига кастингдан ўтиб келганим учун ўзимни сал-кам продюсер ҳис қилиб юрган пайтларим. Ўзим-ча тайёрландим, холаваччамнинг свитерини олиб турдим, скелетнинг расми туширилган банданани пешонамга танғиб, сочимга гель чаплаб, ўзим ёзган ашула матнини олиб, телевидениени забт қилиш учун йўлга тушдим. Энг зўри менман, ҳаммада

яхши таассурот қолдирдим, деб ўйлардим. Мени чапак чалиб қабул қилишларига ишончим комил эди. Лекин ҳеч ким орқамдан сўраб келмади. Фақат баҳонада Азиз Азимов билан танишиб олдим.

У пайтда Азиз MTV мукофотига ўхшатиб «Наво-98» танловини ўтказарди ва бу лойиҳага режиссёрлик қилиш учун ҳозирги кунда Milliy TVда ишлаётган Аюб Шаҳобиддиновни ҳам таклиф қилганди. Улар кўзимга шоу-бизнеснинг супер-профессионаллари бўлиб кўрингани эсимда. Азиз менга поп-гуруҳ учун керакли ҳамма сарф-харажатлар ва ундан тушадиган даромадни ҳисоб-китоб қилиб берди. Бошланишига «арзимаган» пул — уч минг доллар керак экан. Лекин танилиб, машҳур бўлиб кетганимиздан кейин бутун республика бўйлаб гастролларга бориб, хит-парадларда биринчи ўринларни эгаллаб, шу уч мингни бир йил ичида ўттиз минг доллар қилиб чиқариб оларканмиз.

Мен бу гоё билан ўртоқларимнинг олдига бориб, мана шу поп-гуруҳга пул тиксак, бизни олдинда порлоқ келажак кутаётгани ҳақида тўлқинланиб гапириб бердим.

Бобур деган қалин дўстим бўларди. Ҳар куни тушликни ҳам, кечки овқатни ҳам ўртада бўлишиб ейдиган ўртоғим. Унинг ўзи ва оғайнилари менадан бир ёш катта эди. Бобур бошқа ҳеч кимда йўқ уяли телефон тутарди. Дўстимнинг пули борлигига ишончим комил бўлгани учун уни «ўрашга» тушдим.

Бор маҳоратимни ишга солиб, Бобурни шунақаям ишонтирибманки, у поччасини — опасининг эрини «Тико» машинасини сотиб, пулини унга беришга кўндирибди. Мен Азиз иккаласини таништириб қўйдим. Лекин тез орада уларга ортиқчалик қилиб қолдим. Шунчалик бегона бўлиб қолибманки, улар гуруҳни менсиз тузишди, аллақандай бачкана, тирноғи, сочини бўяб олган, овози беўхшов йигитларни йигиб олишди. Ичида биттаси бўларди, сигаретни ҳам қилиқ қилиб, жимжилоғини тарвақайлатиб чекарди. Ўзларича нима бало ашула ёзишибди, бир тийинга қиммат аранжировка қилишган, қуруқ тинғир-тинғир.

Мени гуруҳга қўшиш у ёқда турсин, ҳатто ўзаро учрашувларига ҳам чақирмай қўйишди. Бобур «Тико»нинг пулини Азиз Азимовнинг қўлига берган, у эса эртасидан телефонини кўтармай қўйган. Таг-туғи билан йўқолибди. Кейин билсак, ўша пулга тўй қилиб, уйланиб олган экан.

Ким айбдор? Алламжонов айбдор. Табиийки, эътирозлар менинг бошимга ёғилди.

— Менга қаранглар, мени четга чиқариб, ўзларинг ўша Азиз билан иш қилдиларинг-ку? Пулни ҳам қўлига ўзларинг бердиларинг. Мен у пулни ҳатто кўрганим йўқ! Энди нега менга ёпишяпсанлар?

Уларни чув туширган Азиз эмас, менинг ғоям эмиш. Тўғри-да, кимнидир айбдор қилиш керак-ку!

Азимовни ҳеч қанақасига ушлаб бўлмади. Ўзи вилоятдан келган, рўйхатдан ўтган манзили бўйича эса яшамас экан. Хотини Юнусободда тураркан. Хотини билан унинг дадаси ҳам дўстларимга Азиз ҳақида анча қизиқ гапларни айтиб беришибди.

Бобур билан орамизга совуқчилик тушди, секин-секин узоқлашиб, охири юзкўрмас бўлиб кетдик. У мени ҳатто тўйига ҳам айтмади. Гаплашиб орани очиқ қилиб олмоқчи бўлганимда Бобурнинг жавоби қисқа бўлди:

— Биласанми, Комил, отам сени қаматмоқчи эди, мен зўрга тўхтатиб қолдим. Лекин «ўша ўртоғинг билан умуман алоқани узасан», деб талаб қўйди. Кўзига кўриниб қолсанг, тамом бўлдим деявер.

Хуллас, яна бир дунё ҳақорат эшитдим. Унинг дадаси прокурор бўлгани учун бу гаплар курук дўқ-пўписа эмаслигини тушундим. Ёмон дилим оғриди.

Ўшанда қачондир шу пулни мен ўзим қайтараман деб аҳд қилдим.

Шу билан йўлимиз бошқа-бошқа бўлиб кетди. Мен унинг қаерда, қай аҳволдалигини, нималар билан банд эканини билмасдим. Орадан ўн саккиз йил ўтиб, менга «Қалайсан, қаердасан, бир учрашайлик» деб ёзиб қолди. Учрашдик. Дўстим ҳаётда ҳеч нимага эришмабди. Камига, хотини билан ажрашибди, ич-

киликка берилиб кетибди. Бор-йўқлиги ҳам билинмай яшаб юрган экан. Ҳа, йўл бошида сенга қанчалик зўр шароит яратиб беришмасин, бу сафаринг омадли келишига кафолат бўлолмас экан. Мен чўнтагимдан нақд уч минг доллар чиқариб, Бобурнинг қўлига бердим.

— Тўқсон саккизинчи йили Азиз Азимовнинг қилган иши эсингдами? Сизларни «ухлатиб» кетгани. Ўшанда отанг мени фирибгар деб, козиққа ўтқазмоқчи бўлганди. Емаган сомсамга пул тўлаганим роса алам қилган. Ўша гуруҳни бирга тузган бўлсак ҳам майли эди. Лекин сизлар мени орага қўшмадиларинг ҳам. Ҳамма ошни ўзларинг пиширдиларинг. «Ким бўпти у?» дегансанлар-да, а Бобур? Мана, ўша уч мингни қайтараман деб, ўзимга сўз берган эдим. Ма, ол.

У довираб қолди. Индамай пулни олди, чунки бу ўша вазиятда унинг учун ғойибдан келган бир мўъжизадек гап эди. Лекин қайтиб у билан кўришмадим. Нима кераги бор? Ҳар биримиз ўзимизнинг йўлимиздан кетдик. Биз энди бутунлай бегона одамлармиз. Менинг дўстларим — йўлни бошидан ҳозиргача мен билан бирга босиб ўтаётганлар. Оғир кунимда ҳам ёнимда турганлар. Яхши кунимда ҳам ёнимда қолганлар. Кейин яна ёмон кунлар бўлди, кетидан ҳаммаси яна изга тушди. Ҳаётда бундай яхши-ёмон кунлар ҳали кўп бўлади. Ҳар қандай вазиятда ёнимизда елкадош бўлиб турганларгина ҳақиқий дўстимиз экан.

Ота-онам менга ҳеч қачон ҳеч кимга ёмонлик қилмагин деб ўргатишган. Ер думалоқ, нимаики қилсанг, ўзингга албатта қайтади, дейишган. Худонинг ҳисоб-китоби беҳато, унда адашиши бўлмайди.

Дадам, ойим ва мен — тиниб-тинчимас шумтака.

Пулни эса ишлатиш керак. Доим шу гапни айтаман: Худо сенинг пул сарфлаганингни кўриб, «Унинг пули тугаб қолди» деб, яна бераверади. Пулингни ишлатмай босиб ўтирсанг, «Пули бор-ку, бериб нима қиламан?» дейди. Сарфлашдан қўрқиш керак эмас, кейин яна Худодан сўрашдан ҳам. Худо бизни яхши кўради.

Яна, пул аниқ бир гоя учун келишига ишониш керак. Бошқача бўлиши мумкин эмас. Олдин пул топай ёки қарз олай, кейин у-бу нарса ўйлаб кўрарман, деган одамнинг иши юришмайди. Олдин каллага бир фикр келиши керак, кейин ўша фикр рўёбга чиқиши учун ҳаммаси ўз-ўзидан ҳал бўлиб кетади. Сабабини билмайман, лекин шунақа ёндашув бирор марта панд бермаган.

Аслида ҳамма нарсаниям пул билан ўлчаб бўлмайди. Баъзан пулни аямасдан, орқасидан қандайдир фойда кўраман демасдан ишлатиш керак. Одам ўзини баралла намоён қилиши керак бўлган вақтлар келади. Бу ҳам катта сарф-харажат талаб қилади. Агар бу билан иззат-нафсингни қондирибгина қолмай, яна мамлакатга ҳам фойда келтирсанг, айти муддао. «Катта Ош» лойиҳасида худди шундай бўлди. Бу воқеа мен юқорида айтган гапнинг энг зўр исботи: яхши бир одамнинг Орзуси бор эди, уни амалга оширишга пул ҳам топилди.

КАТТА ОШ

2017 йили энг севимли муаллифлик китобларимдан бири — «Ўзбегим»ни тугатдим. Бу китобнинг госяси Самарқандга кетишда туғилди. Йигирма йиллик ҳайдовчим Суннат ака доим Шерали Жўраевни эшитади, машинасида фақат Шералининг дисклари туради. Шунинг учун йўл бўйи, бора-боргунча унинг қўшиқларини қўйиб кетди. «Ўзбегим»ни тинглаб, шу сўзнинг маъносини бутун дунёга тушунтиргим келди. Бу иборани тўғридан тўғри таржима қилиб бўлмайди, унда миллатнинг моҳияти, аслияти, феъли, орзулари, анъаналари йиғилган. «Ўзбегим» халқнинг руҳидир. Катта Ош эса бу иборага мантиқан ва узвий боғлиқ эди.

Рекорд ошини тайёрлаш фикри ўзбекнинг Жейми Оливери⁴² — Баҳриддин Чустийдан⁴³ чиқди. Анчадан

бери орзу қилиб юрган экан. Ажойиб кунларнинг бирида таклифини айтиб қолди. Оддий бизнес доирасидан ташқарига чиқадиган нимаики бўлса, эртами-кечми, менга етиб келаверади-да.

Баҳриддин блогер Хушнудбек⁴⁴ билан келиб, паловни қандай тайёрламоқчи бўлишаётганини айтиб берди.

— Бунинг учун нималар керак? — сўрадим мен.

— Пул... Кейин қозон ҳам керак!

Пул олдимизда турган муаммоларнинг энг кичиги экан.

Бундан олдин уч тонналик палов пишириб, рекордлар китобига кирганлар борлигини аниқладик. Аввалига янги рекорд ўрнатиш учун тўрт тонна ош дамламоқчи бўлдик. Гояни Отабек Умаров ва Бобур Парпиевга айтдим, учовимиз лойиҳани амалга оширишга киришдик.

Ҳамма техник масалалар, Гиннес ва реклама менинг зиммамда эди. Баҳриддин билан Хушнудбек массалиқларнинг ҳисоб-китобини олишга, ошпазларни тўплашга ва паловни дамлаш жараёнига жавоб берадиган бўлишди. Энг қийини тўрт тонна ош сиғадиган қозон яшаш бўлди. Бунақасини бизгача ҳеч ким ҳеч

қачон қилдирмаган экан. Чўян билан шуғулланадиганларнинг ҳаммаси бу ишдан ўзини тортди. Шунда мени ОТМКга⁴⁵, Александр Фармановнинг ёнига юборишди. Мен унга мақсадимизни тушунтирдим.

ОТМК рахбари ҳам бунинг иложи йўқлигини айтиб, буюртмадан бош тортди. Агар Алламжонов бўлмаганимда, «Майли энди, иложи йўқ экан-да,» — деб жимгина орқамга қайтиб кетган бўлармидим. Лекин мен иккала оёғимни бир этикка тикиб туриб олдим: мутахассислар, муҳандислар, зарур бўлса, олимларни жалб қилайлик. Нима қилиб бўлса ҳам, қозонни ясашимиз шарт! — дедим.

Қозоннинг чизмасини бассейн лойиҳаларини тайёрлайдиган мутахассисларга чиздирдик. Улар беш тонна ошни кўтарадиган қозоннинг шаклини чиқариб, деворининг қалинлиги қанча бўлишини ҳисоблаб беришди.

Заводга келдим. Директор бизни буюртмамизнинг тепасига олиб борди. Беш тонналик қозонни тайёр қилиб ясаб қўйишибди. Кейин кутилмаганда:

— Комил, юринг. Сизга битта сюрприз бор. Яна битта қозон, — деб қолди.

Қўшни ангарга қараб юрдик. Қарасам, у ерда саккиз тонналик қозон турибди! Ёнида махсус ўша қо-

зонга мўлжаллаб ясалган дунёда энг узун капгир. Қо-йил-э, эплашибди!

— Қозонни қандай ясашни билиб олдик-ку, шартта бунисиниям қилиб ташладик! — деди Фарманов.

Хурсанд бўлдик, албатта. ОТМКдагилар бу қозон учун каттакон, махсус ўчоқ ҳам тайёрлаб қўйишибди. Биз қозонни тадбирдан йигирма кун олдин синаб кўрадиган бўлдик. Заводнинг ичида бош репетицияни ўтказдик — саккиз тоннага яқин ош дамладик. Завод ишчилари уни бир соатда еб тугатишди. Ош жуда ширин чиқибди, рецепти ҳам синовдан ўтиб олди. Хуллас, асосий тадбирга тайёр эканимизга ишонч ҳосил қилдик.

Ҳамма телеканалларда босиб реклама бердик, кечаю кундуз тинмай декорацияларни ясадик, ошпазлар энг шимариб шайланиб туришди. Форумлар саройи ёнига катта саҳна ўрнатилди, Бродвей⁴⁶ юзлаб одам келишига байрамона безатилди. Ўриндиқ ва стуллар ўрнига куб шаклидаги прессланган сомонларни қўйиб чиқдик, ажойиб нарса бўлди. Чет элдан таклиф қилинган меҳмонлар Хиёбонгача бемалол юриб келиши учун «Hyatt» меҳмонхонасидан Форумлар саройигача бўлган ҳудуд тўсиб, ўраб олинди.

Аммо кутилмаганда ҳамма ҳаракатимиз йўққа чиқай деб қолди. Мени ИИВ ва МХХдан йўқлаб қо-

лишди. Борсам, Ўзбекистоннинг барча кучишлатар идоралари рахбариятининг салкам тўлиқ таркиби атрофимни ўраб олди.

— Алламжонов, сен кимсан ўзи? Ўзингча нима ишлар бошладинг? Йиғиштир ҳаммасини! Бродвейда ҳеч қанақа ош-пош бўлмайди! Анҳор-Локомотивга⁴⁷ кўчир!

— Иложи йўқ! — тушунтиришга ҳаракат қилдим мен. — Ҳамма каналларда реклама кетиб ётибди. Ҳамма элчиларга таклифнома тарқатилган. Жуда кўп одам келади, «Гиннес» келади ахир!

— Сен хавфсизликни ўйлаяпсанми?! Юз мингта одам оқиб келади-я! — дўқ қилишди улар.

— Нима қипти, тинч аҳоли келади-ку! Сизларда юзлаб «тинчмас» аҳоли келсаям, оломон билан ишлаш усуллари, дастурлари борми? Баҳонада ўша тактикаларни бир синовдан ўтказиб, такомиллаштириб olasиз! Шу тадбирда синаб олинмаса, яна қачон бундай имкон бўлади?! Давлатдан бир тийин сўраётганим йўқ, ҳаммасини ўзимиз қиялпмиз, Ватаннинг обрўси учун, байроғимиз шаъни учун қиялпмиз, — дедим мен. Бунақа гапларимдан уларнинг баттар энсаси қотди. Охири кўнишди, лекин барибир ташкилий томондан ҳамма хавотирда эди, мен уларнинг ҳолатини жуда яхши тушуниб турардим.

Ишқилиб, ўзимча роса ақллилик қилдим. Менимча, ИИВ ва МХХнинг «қора рўйхат»ига ўшанда тушиб қолган бўлсам керак.

Бахтимизга, Президентимизнинг бу борадаги фикрлари бутунлай бошқача эди. «Бўлди, етар шунча тақиқлар. Мамлакатда оммавий байрамлар маданиятини ҳам ривожлантириш керак. Тақиқ билан ҳеч нимага эришиб бўлмайди. Фақат расмийлар учун байрам уюштиравермайлик, халқ ҳам бир дам олсин. Ташаббускор ёшларнинг йўлига тўғаноқ бўлавериш яхши эмас», дебдилар. Бош вазир Абдулла Арипов «Бродвей»га келиб, орган ходимларига «Ёшларга ёрдам бериш керак, бу ростдан ҳам давлатга обрў келтирадиган тадбир, ҳақиқий миллий байрам бўлади», деган гапни айтди.

Ниҳоят, ўша кун келди! Ошпаз йигитлар панд беришмади. Жараён бошидан охиригача тўғридан тўғри эфирга узатиб турилди — ўзимизнинг телевидениедан ташқари, хорижий телеканаллар ҳам бу ажойиб байрамни тасвирга олиб кўрсатишди. Албатта, бутун дунё фейсбукчилари ҳам тадбирни кузатиб турдилар.

Масаллиқлар миқдори ҳам рекордга яраша эди. Паловга икки тонна қўй ва мол гўшти, салкам икки тонна гуруч, уч тонна сабзи билан пиёз, тўрт юз литр ёғ, икки юз кило қўй ёғи кетди. Ош ҳам ҳақиқий тўй

оши бўлди — бир дунё нўхат, майиз, зарчўва, зира со-
линди. Роса ширин ош чиқди!

Чустий ҳам, мен ҳам бахтиёр эдик. Ниятимизга
етдик, энг катта қозонда биттада энг кўп ош дамлаган
мамлакат сифатида бизни Гиннеснинг Рекордлар ки-
тобига киритишди.

Умуман олганда, байрам яхши ўтди. Энди, иш бор
жойда камчилик бўлиши табиий, оз-моз дилхиралик
ҳам юз берди. Баҳайбат қозонда тайёрланаётган ошни
яқиндан кўраман деганларнинг ҳафсаласи пир бўлди.
Бирор нохушлик юзага келмаслиги учун бунга рухсат
берилмади. Одамлар тўсиқлар ортидан, узоқроқдан
томоша қилиш билан кифояланишига тўғри келди.

Баъзилар аламини ижтимоий тармоқларга тўкиб
солди. Уйидан тоғораю кастрюлка кўтариб келиб, ош
тарқатилаётганда атрофдагиларни итариб-туртиб,
одамларнинг бошига чиқиб кетгудек бўлганлар, шал-
лақилик қилганлар айниқса кайфиятни бузди. Кўпчи-
лик бир чеккада туриб, бу ур-сурни телефонида олган
экан. Шунинг учун худди бутун Тошкент қўлида
кастрюлка билан ёпирилиб келгандек тасаввур ҳосил
бўлди.

Ўтказган тадбиримиз Ўзбекистонда биринчи марта
Гиннес китоби учун тайёрланган ошнинг ўзигина
эмас. Бу шахсий фикрни эркин ифодаладиган давр-

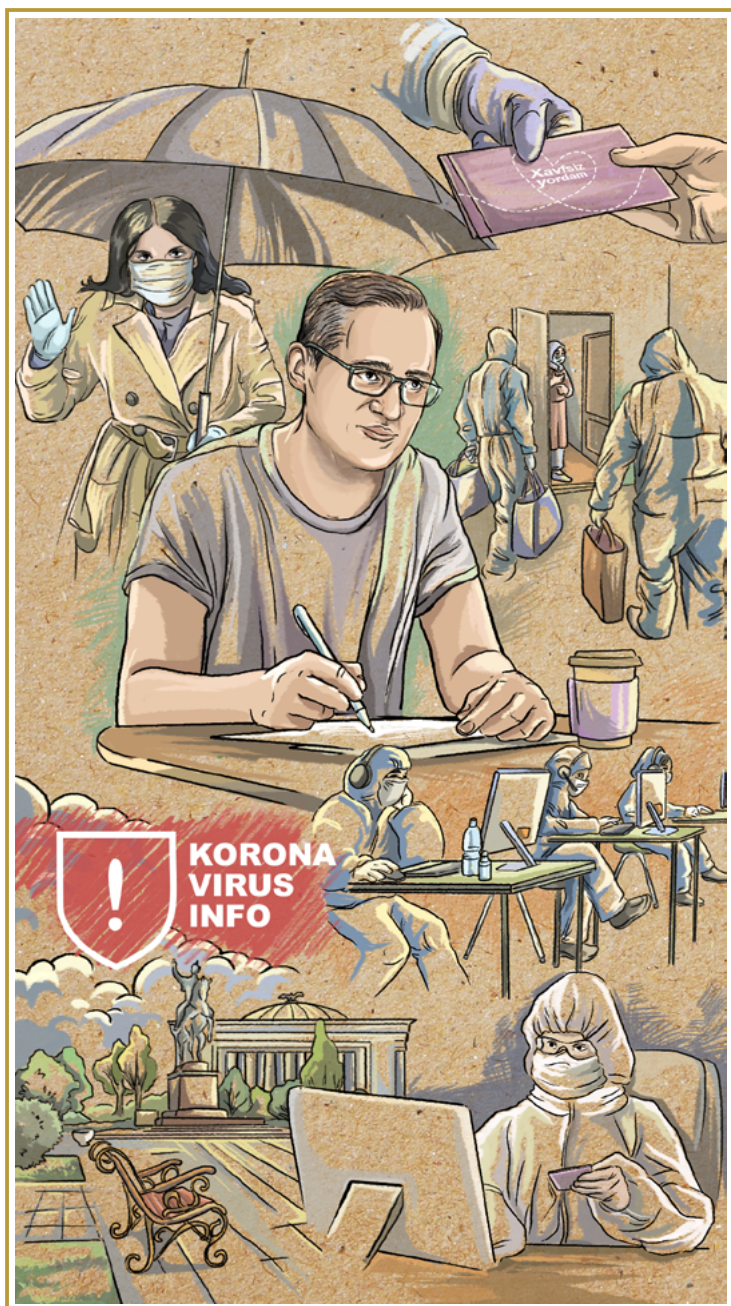
нинг бошланиши эди. Мамлакат узоқ йиллик ғафлатдан уйғонаётганди. Кейинги пайтда фестиваллар, тадбирлар, халқ сайиллари кўпайиб, биз учун оддий ҳол бўлиб қолди, ўтган кунларни эсдан ҳам чиқариб юбордик. Атиги бир неча йил олдин эса ҳеч ким одамларга хурсандчилик улашиш ҳақида ўйлаб ўтирмасди.

Мен бу лойиҳага анча пул сарфладим. Юқорида айтганимдек, пул масаласи муаммоларнинг энг кичи-ги бўлди, пул ўзининг ишини бажарди.

Пулни яхши кўриш керак, шунга арзийди.

Асосийси — пул деб виждонни сотиб юбормаслик. Бу савдо жуда қимматга тушади.

ПАНДЕМИЯ

Икки минг йигирманчи йил ҳаётимизни остин-устун қилиб юборди, ҳаммамиз бу йил ниҳоясида бутунлай бошқа одамларга айландик. Мен ҳам бошқа одам бўлиб қолдим. Олдинги қадриятлар, истак-хоҳишлар анча хира тортгандек. Саида журналистлар билан бир учрашувда жуда тўғри гапни айтди: «Энди билсак, биз учун энг муҳими — яқин инсонларимизнинг доим ёнимизда бўлиши экан».

Менинг пандемиям 2020 йил 15 мартда бошланди. Ҳаммомда.

Оиламиз билан тоққа чиққандик. У пайтда ҳеч қайсимиз бу вирусдан қўрқмас, ваҳимаси қаердадир узоқларда тарқалаётган бу бало бизгача ҳеч қачон етиб келмайдигандек эди. Кейин эса биринчи бемор —

чет элдан келиб, анализ топширган аёл пайдо бўлди. Уни деб бизнинг мамлакат ҳам ниҳоят жараёнга киришиб кетди. Расмий шахслар ижтимоий тармоқлардан, минбарлардан аёлнинг устига роса мағзава ағдарди. Ваҳоланки, у эпидемия бўсағасини белгилаб берди, холос.

Биз эса бу пайтда оиламиз, дўстларим билан тоғда дам олиб юрган, ёмонликни хаёлимизга ҳам келтирмаётган эдик. Ака-укаларим билан ҳаммомда ўтиргандик, у ерда телефон яхши олмайди. Дахлизга чиқсам, роса қўнғироқлар бўлибди. Орасида Саиданинг рақами ҳам бор. Шу заҳоти қайтариб қўнғироқ қилдим.

— Комил Исмоилович. Биз ҳам карантинга ёпилдиганга ўхшаяпмиз. Шу карантин даври ахборот сиёсатини ишлаб чиқсак яхши бўларди, ваҳима, тушунмовчиликлар тарқалмаслиги учун. Келинг, бир ўйлаб кўрайлик.

Мен ноутбукимни опкелтириб, олдимга телефонларни тахлаб қўйиб, режа тузишга киришдим. Юзага келиши мумкин бўлган асосий муаммо — ахборотнинг ё тарқоқлиги, ё умуман йўқлиги. Демак, бутун ахборот маконини бирлаштириш зарур. Қандай қилиб? Бундай вазиятда энг биринчи масала одамларнинг ҳали у, ҳали бу эътиборга лойиқ фикрлар орасида сарсон бўлмаслиги, уларга текширилган ва

муҳими, расмий маълумотларни етказишдир. Ҳамма ишлар халқнинг фойдасини кўзлаб қилинаётганига одамларнинг ишончи комил бўлиши керак. Уларнинг ҳаёти учун жавобгарлар ухламаётгани, саросимага тушмагани, ҳамма ўз вазифасини билиб бажараётганини ҳис этиб туришлари шарт. Акс ҳолда, тартибсизликлар бўлиши аниқ.

Фейк-ёлғон хабарлар муаммосини ҳам ҳал этиш керак эди. Чунки халқимиз жуда содда, ишонувчан, миш-миш бизда ижтимоий тармоқдан ҳам тезроқ иш беради. Бир гап бутун шаҳарга тарқаб кетиши учун бир кун етарли. Унгача ҳам бормайди. Қарабсизки, ваҳима бошланади.

Журналистлар учун ҳам, аҳолига ахборот етказиш учун ҳам ягона формат ўйлаб топиш керак эди. Чама-лаб кўрсам, бу борада пешқадамлар саккиз-ўнта ОАВ билан йигирма нафарча блогер экан. Ундан ташқари алоҳида матбуот котиблари гуруҳи ва журналистлар билан амалдорлар ўртасидаги воситачилар ҳам зарур эди.

Мен ҳаммага қўнғироқ қилиб, техник топшириқларни ёзиб, журналист ва блогерлар билан гаплашиб, бақир-чақир қилиб, ҳамма ишни жой-жойига қўйиб бўлиб қарасам — музлаб қолибман. Телефонларимнинг қуввати ўлган. Ҳожатга ҳам боролмай ўтирибман.

Куни билан ўша ҳаммомнинг даҳлизиди, битта чойшабга ўралиб, ҳеч қасқа чикмай, кечгача ишлаб ўтираверибман.

Бутун тизимни бир кун ичида ўйлаб чиқиб, жорий қилдик. «Инсайдеруз» каналининг муаллифи Саша Иванюженкога қўнғироқ қилиб, журналист ва блогерларни йиғиб беришни илтимос қилдим. Шу тарзда етмиш кишидан иборат медиа-штаб пайдо бўлди. Айтиш керакки, штабга рақобатчилар ҳам, бир-бирини росмана ёқтирмайдиганлар ҳам тўпланди. Бу мавҳумлик олдидаги Катта Сулҳ эди. Очигини айтганда, уларнинг орасида менга самимий муносабатда бўлганлар санокли. Лекин ҳаммалари шахсий муносабатни бир четга суриб, астойдил ёрдам беришди. Бунинг учун уларга катта раҳмат. Ҳар бирлари билан фахрланаман. Хавф-хатар вақтида келишмовчиликларни унутиб, бирлашиш — ҳақиқий ватанпарварлик. Журналистлар амалдорларнинг пандемияга алоқаси бўлмаган ҳар қандай камчиликларига, гапга нўноқликлари, муомала қила олмасликларига кўз юмишди. Қайтага уларни қўллаб-қувватлаб, жавобларни тўғри ифодалашга ёрдам бериб туришди. Бу каби пандемия ўтган асрнинг бошидан бери энди биринчи марта бўлаётганини, ҳеч қандай тайёр йўл-йўриқлар йўқлигини, бўлиши ҳам мумкин эмаслигини тўғри тушунишди. Шундан кейин ҳам бизнинг масс-медияни душманга чиқаришга кимнинг тили бораркин?

Тўғри, ички зиддиятлар, тортишувлар, ҳатто бақир-чақирлар ҳам бўлди — бундай жамоани бошқариш жуда қийин эди. Лекин ҳамма дарҳол асосий вазифани бажаришга киришди. Журналистлар кўчадаги вазиятни, одамларнинг фикри, уларда қандай саволлар туғилаётгани ҳақидаги маълумотларни тўплаш бошлашди. Бу борада «Потребитель.уз»даги⁴⁸ Лилия Ниженконинг⁴⁹ ёрдами жуда катта бўлди. Ўша пайтда каналнинг аъзолари сони 250 мингдан кўп эди. Лилия ҳар куни одамларнинг кайфиятини кузатиб туриб, медиа-штабга саволлар рўйхатини юборарди. АОКА бу маълумотларни қайта ишлаб, жадваллар тузиб, матбуот котибларига ва амалдорларга тарқатиб берар, кейин биз улардан жавоблар ёки чоралар кутардик. Асосий саволлар Ташқи ишлар ва Соғлиқни сақлаш вазирликларига қаратилган бўларди. Ташқи ишлар вазирлиги вакиллари ватандошларни уйга қайтариш масаласини, шифокорлар эса халқни қандай қилиб даволаш ва асрашни ҳал қилишарди.

Вилоят ҳокимларининг матбуот котибларидан иборат алоҳида гуруҳ ташкил этилган ва биз улардан долзарб саволларга тайёр жавоб олиб, тарқатардик. Бутун мамлакат бўйлаб ахборот яхлитлигини таъминлаш зарур эди.

АОКА ва Масс-медиа фондида фейк хабарлар мониторинги бўйича ҳам гуруҳ туздик. Инстаграмдан тортиб Ютубгача ҳаммасини кузатиб бордик.

Огоҳлантирув хати шаклини тайёрлаб олиб, ким ахборот соҳасида қонунчиликни бузса, шахсан ўзига ҳабарнома юбориб турдик. Ана шундай қилиб ахборот маконини анчагина ёлғон-яшиқлардан ва ваҳимачиларнинг конспирологик назарияларидан тозаладик.

Аслини олганда, мана шу тизим карантинга вазминлик билан, ортиқча саросимасиз кириб келишимизга ёрдам берди. Карантиндан бир-икки кун олдин «Супермаркетлар ҳам ёпиларкан, кейин озиқ-овқатни ҳеч қардан топиб бўлмас экан», деган миш-миш тарқалганида қилаётган ишимиз қанчалик тўғрилигини англаб етдик. Ундан кейин яна бир гап чиқди: «Озиқ-овқат кам қолган эмиш, ҳаммага етмасмиш». Бу фейк хабар бирпасда бутун шаҳарга ёйилди. Одамлар ваҳимага тушиб, бозор ва дўконларга ёпирилишди, кўзига нима кўринса, қўлига нима илинса, гречкадан тортиб, ҳожатхона қоғозигача — ҳаммасини пештахталардан супуриб олишди. Ана шунда марказлашган ахборот тизими зарурлигига, бусиз шаҳар бошқариб бўлмайдиган ҳолатга келиши мумкинлигига ишонч ҳосил қилдим.

Бир-икки кун ичида баннер тайёрлаб, АОКАда пресс-волл ўрнатиб қўйдик. Шундай қилиб, амалдорлар ва матбуот котиблари онлайн-брифинг кўринишида баёнот берадиган махсус жой — пресс пойнт ташкил этилди.

Ҳамма уйига қамалиб, кўчага чиқишга қўрқиб ўтирган, аксарият журналистлар масофадан ишлаб турган пайтда Гулноза Ҳусанова ва «Ўзрепорт» жамоаси Агентликда қолиб ишлади. Ўша ердан Дилшод Саиджонов бошчилигидаги АОКА гуруҳи билан бирга ҳар кунги жонли эфирларни олиб боришди. Бу ҳақиқий қаҳрамонлик эди.

Кўпчилик журналистлар карантин ҳудудларидан, касалхоналардан репортаж қилмоқчи бўлишар, лекин уларга стикер — локдаун шароитида шаҳар ичида автомобилда юриш учун махсус рухсатнома берилмаган эди.

Ўша пайтда АОКА директори вазифасини бажараётган Дилшод Саиджоновга дедим:

— Бизга фақат текширилган расмий ахборотлар қўйиладиган, Telegram верификациясидан ўтган алоҳида канал керак. Шу канал тасдиқламагунча, ҳар қандай миш-миш фейк ҳисоблансин.

Дилшод ака Ҳикматилла Убайдуллаев⁵⁰ Ўзбекистондаги коронавирус ҳолати ҳақида канал очганини, унга бир неча минг киши аъзо бўлишга улгурганини айтди. Шунда биз юртимиздаги коронавирусга бағишланган ҳамма «.uz»ли каналларни ёпишни илтимос қилдик. Кимдир рози бўлди, кимдир аҳамият

бермади. Хуллас, ўзимизнинг расмий ахборот манбаимиз — «Coronavirus Info» пайдо бўлди. Бу каналга қисқа муддат ичида бир ярим миллион одам аъзо бўлиб, Telegramдан махсус «зангори белги» олди.

Ўзбекистон 15 мартдан карантинга ёпилди ва 15 июндагина очилди. Ҳозир кимдир карантин бефойда бўлгани, эҳтиёт чоралари ортиқчалик қилгани, барибир вирус ҳаммага юқиб, одамлар касаллангани, иқтисодиёт ўтириб қолгани, уни қайта тиклаш қийинлиги ҳақида гапириши мумкин. Лекин биз бу вирус ҳақида ҳали ҳеч қандай маълумот бўлмаган, Италия, Испания, АҚШда минглаб одамлар қирилган бир пайтда ёппасига ўлиб кетмаслик учун вақтдан ютдик. Фақат ёзга келибгина даволаш протоколлари чиқарилди, ихтисослашган Ковид-клиникалар ишга тушди, Ковид-клиникаларга айлантирилган касалхоналар яна эски ҳолига қайтарилиб, ўз йўналишидаги беморларни қабул қила бошлади. Касалликнинг табиатини, уни қандай қилиб даволаш кераклигига нима қилиб даволаш мутлақо мумкин эмаслигини тушундик. Бу вирус ёзнинг жазирамасида куйиб йўқ бўлиб кетмаслигини ўз тажрибамизда кўрдик. Июль-август ойлари жуда оғир келди. Бундан қочиб қутулолмас эдик. Лекин ҳар ҳолда, пандемиянинг авжига чиққан даврини уйда қолиб ўтказиб олдик. Кимдир бу қарорга эътироз билдирган бўлса, менинг жавобим шундай: бутун мамлакат учун жавобгар бўлиш — ниҳоятда оғир масъулият. Бу юкни елкасига ортиб, ҳеч бўлма-

са бир неча қадам юриб кўрмаганлар ҳукм чиқармагани маъқул.

Кузатувларим бўйича ўша пайтда Президентимиз икки йўлдан бирини танлашдек қийин вазиятда эди: ё иқтисодиётни сақлаб қолиш керак, ё одамларнинг ҳаётини. Бутун жавобгарлик биргина инсоннинг зиммасида эди. Президент одамларнинг ҳаётини танлади. Мана энди, орадан вақт ўтиб, бу ягона тўғри қарор бўлганини кўриб турибмиз. Ковидга чалинган беморларнинг биринчи тўлқини бу касалдан оғир асоратлар билан чиқди, чунки унда ҳали аниқ нима билан даволашни билмай, тўғри келган дори-дармонни бераверишган. Локдаун туфайли эса биз вақтдан ютдик ва даволашнинг тўғри механизмини ишлаб чиқиш имконига эга бўлдик.

Бу мавзу ўзимни ҳам жуда қизиқтириб қолди. Грипп билан коронавируснинг графикларини солиштириб кўрдим, кўп илмий мақолаларни ўқиб чиқдим, бу касалнинг ўзига хослиги нимада эканини тушунишга ҳаракат қилдим.

Шаҳарда ваҳима кўтарила бошлади. Нима учун ёппасига уйда ўтириш кераклигини одамлар тушунмасди. Ўша пайтда қайси босқичда эканимизни, бизни қайси томонга йўналтиришаётганини, давлатнинг режалари қандай эканини, бу карантин яна қанча давом этишини ҳеч ким билмас эди.

Карантин чоралари қай даражада зарурлигини тор доирадаги эпидемиолог мутахассисларгина тушунардди.

Кечалари ухламай, касалликнинг юқиш занжири-ни қандай қилиб узиш мумкинлигини ва энг муҳими, буни одамларга қандай етказишни ўйлаб чиқардим. Ўзимча ҳаракатлар алгоритмини чизиб, ҳаммага тушунарли усулда, оддий қилиб етказиш йўллари-ни қидирардим. Кейин шу мавзуда видеолавҳа қилиб, таркатдим. Чунки карантин чоралари зарурлигини ҳамма ҳам бирдек тушунмаётгани аниқ эди.

Мажбуран уйда ўтириб қолган одамларнинг кўпи-да оч қолиш ҳавфи туғилгани маълум бўлди. Мамла-катимизнинг ярим аҳолиси шартнома бўйича ишласа, ҳар кунлигини кунбай қўлига олса, бугун нима топса, шуни еса... Айниқса, кафе-ошхоналарда идиш ювув-чи, фаррош ва официант бўлиб ишлайдиган ёлғиз аёл-лар жуда оғир аҳволда қолишди. Улар эртадан кечгача ишлаб, ўша кунги тирикчилигини ўтказишар, бирор-тасининг кўрпача тагига ташлаб қўйган ортиқча пули йўқ эди. Устига устак деярли ҳамма ёлғиз аёлларнинг фарзандлари бор.

Эсимда, ўшанда Саида: «Нимадир ўйлаб топи-шимиз керак!» деди. Ҳеч бўлмаса кимгадир ёрдами-миз тегса эди, лекин қандай қилиб? Волонтерлар кам таъминланган оилаларга озиқ-овқат етказиб туриш-

ди. Албатта, бу жуда савобли иш, лекин бир халта озиқ-овқат неча кунга етади? Бу ёрдам билан бутун карантин даврида муаммони ҳал қилиб бўлмайди-ку! Бунинг устига, уйма-уй юриш ҳам хавфли эди. Кимдандир вирус юктириб олиш мумкин, кимгадир юктириш мумкин.

Шунда мен яна Саша Иванюженкога мурожаат қилдим. У икки кун давомида керакли одамларга қўнғироқ қилиб чиқиб, зарур маълумотни тўплади. Биз бу лойиҳани «Хавфсиз ёрдам» деб атадик. Ижтимоий ҳимояланмаган аёлларга ўзларининг номларига очилган банк карталари тарқатадиган бўлдик. Айни ўша вақтда Миллий гвардиянинг ҳозирги Бош қўмондони, илгари Тошкент ИИББ бошлиғи бўлган Рустам Жўраев Президентнинг бешта ташаббусидан бирини амалга ошириб, аёллар бўйича инспекция ташкил қилган ва уларда аҳволи энг оғир аёлларнинг рўйхати бор эди. Бу рўйхатга ёлғиз аёллар, кўп болали аёллар, ногирон, қамоқдан яқинда озод этилган, кам ҳақ тўланадиган ишда ишлаётган ва бошқа аёллар киритилганди. Карточкада паспорт олишда керак бўладиган «Форма №1» ҳам бор, шахсий карта очиш учун банкка шунинг ўзи етарли эди. Ўша лойиҳада «Капитал банк» ва «Алоқа банк» ҳам биз билан ҳамкорлик қилишди. Ҳамма ташкилий ишларни Ойбек Турсунов ўз зиммасига олди. Инспекторлар рўйхатларни топширишди, банклар ҳисоб рақамларни очишди.

Биз бу лойиҳани икки ҳафта ичида амалга оширдик. Кейин банклар ўша карталарни бутун республикага тарқатиб чиқишди. Масс-медиа фонди ҳар бир картага миллион сўмдан пул ўтказиб берди. Кейин бизга «Замин» фонди ҳам қўшилди. Улар экологияга ажратилган пулнинг маълум миқдорини аёлларга сарфлаш таклифи билан донорларига мурожаат қилишди. Халқаро ҳомийлар ҳам йўқ демади, барака топишсин. Шундай қилиб «Замин» фонди номидан беш мингта карта чиқарилди. Кейинроқ акциямизга бошқа ҳомийлар ҳам қўшилиб, тарқатиб юборилган карталарга пул ўтказиб бера бошлашди. Эътиборлиси, кўпгина тадбиркорлар ҳам рўйхат тузиб, шу бўйича карталар чиқартиришди. Имкон топган ҳамма муҳтожларга ёрдам кўрсатди, аммо кўпчилик бу ишни ўзини ошкор этмай, яширинча қилди.

Ҳамма пул ўз эгаларига етиб борди. ИИВ ва Тошкент ИИББ биз учун тўлиқ ҳисобот тайёрлаб берди. Унда ёрдам топшириш жараёнидаги суратлар, хатто видеотасвирлар бор эди. Тасвирларни охиригача кўришга юрагим дош бермади. Онаизорлар, гўдакларнинг чехралари шунақа маъюски... Кўмак жуда ўринли бўлганини, керакли пайтда тарқатилганини ҳис қилдик.

Маҳалламизда ҳам ёрдам тариқасида муҳтожларга эҳсон тарқатилди. Ўшанда бир воқеа менга жуда қаттиқ таъсир қилди. Бир аёлнинг пули тугаб, дориси-

ни ололмай қолган экан. Саҳар туриб, бомдод намозида дуога қўлини очиб, Аллоҳга илтижо қилибди. Орадан бир-икки соат ўтиб-ўтмай, дарвозаси тақиллабди. «Ўзр, безовта қилдик, мана шу арзимас ёрдамимизни қабул қилинг, илтимос» — деб, қўлига конверт бериб кетишган. Бу воқеани менга ўша аёлнинг ўзи кейинроқ айтиб берди. «Хавфсиз ёрдам»га бағишлаб тайёрланган видеороликка ана шу воқеани асос қилиб олдик.

Хайрия ишлари Саида учун қалб амри, у ҳар доим инсонларга ёрдам беришга ҳаракат қилади. Пандемиядан ярим йил олдин кенг миқёсда Ko'ngil Ko'zi лойиҳасини бошлаган эди. Лойиҳанинг мақсади — кўзи ожиз ва кўриш имконияти чекланган болалар махсус интернатларига ёрдам бериш. Унинг жамоаси Президент айтган бешта муҳим ташаббус доирасида ана шундай болаларни ўқитиш ва тарбиялаш учун қўшимча шарт-шароитлар яратиш бўйича таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқди.

Тошкентдаги кўзи ожиз ва кўриш имконияти чекланган болалар мактаб-интернатида ихтисослашган компьютер маркази ташкил қилинди. У ерда овоз билан бошқариладиган компьютерлар ўрнатилган бўлиб, кўришда муаммоси бор болаларнинг эҳтиёжлари ва имкониятларига мослаштирилган. Бу компьютерларга Ўзбекистон Миллий кутубхонаси базасида сақланаётган барча аудиоадабиётлар, жумладан, аудиоэртаклар ҳам ёзиб берилди. Бино тўлиқ капитал

таъмирдан чиқарилиб, махсус мебеллар билан жихозланди. Муҳими, «Ўзбекистон» нашриёти қошида янги босмахона ташкил этилиб, Брайль ёзувида китоблар чоп қиладиган махсус ускуна ва дастгоҳлар келтирилди. Бу босмахонада саккизинчи, тўққизинчи, ўнинчи ва ўн биринчи синфлар учун дарсликлар чиқарилади.

Бу лойиҳада фақат техник таъминот назарда тутилмаган. Саида кўриш имконияти чекланган болалар билан учрашиб, суҳбатлашиб турарди. Бошқа ҳамма тенгқурларидек, улар учун ҳам имконсиз нарса йўқлигига ишонтиришга ҳаракат қиларди. Ҳадеб касаллик ҳақида ўйламасдан, бошни баланд кўтариб, кўп нарсаларга эриша олишларини айтар, далда берарди. Самарқанд марафонида тақдим қилинган янги лойиҳа бу хайрли ишнинг мантикий давоми бўлди. Лойиҳа доирасида театр ва музейларда тифлошарҳ тизими, яъни сахнада бўлаётган воқеани оғзаки изоҳлаб бориш жорий этилди.

Бу лойиҳаларга «Совғалар карвони» акцияси улашиб кетди. Кўзи ожиз ва кўриш имконияти чекланган болалар тарбияланаётган республикадаги барча интернатларга оргтехника, спорт жиҳозлари ва мусиқа асбоблари ҳадя қилинди. Буларнинг ҳеч қайсисига бюджетдан бир сўм ҳам сарфланмади.

Саша Иванюженко билан Миллий ТВ креатори Дейл Ахмади «Хавфсиз ёрдам» лойиҳасининг ролигига сценарий ёзишди. Лавҳада Саида ҳам қатнаш-

ди. Биз дронда Тошкентнинг бўм-бўш, кимсасиз, машиналардан холи кўчаларини тасвирга олдик. Ноёб, аммо одамнинг кўнглига ғашлик соладиган кадрлар. Карантиндан эсдалик бўлиб қолди.

«Хавфсиз ёрдам» лойиҳаси ҳақида интернет-нашрларда бир оғиз хабар бериб ўтилди, холос. Бизга пиарнинг кераги йўқ эди. Асосийси, шу иш қилингани. Ўшанда Саида жиддий бир гап айтди: «Аёлларимиз ўта хокисор, андишали. Кўпчилиги ўзининг ёрдамга ҳақли эканини билмайди. Кимдир уларга кўмак бериши, қўллаб-қувватлаши мумкинлигини хаёлига келтирмайди. Муаммоларини кўчага чиқариб, дуч келган жойда дардини дастурхон қилмайди. Ўзи учун ҳеч нарса талаб қилмайди. Лекин кимдир айнан хокисорлиги туфайли умидсизликка тушиб қолиши мумкин. Энг даҳшатлиси — шу. Биз ўзимиз бундай аёлларни қидириб топишимиз керак».

Саидани эшита туриб, «Журналистлар-чи, уларнинг аҳволи қандай кечяпти экан?» — деб ўйлаб қолдим.

Журналистларнинг ҳам сандиқ тагига ташлаб қўйган жамғармаси бўлмайди. Айниқса карантинда реклама йўқлиги учун нашрлар бирин-кетин ёпила бошлаганди. Нима бўлганда ҳам, уларнинг аҳволи яхши эмаслиги аниқ эди. Ўша вақтда Масс-Медиа фондида директор бўлиб ишлаётган Хушнудбек Худойбердиев

билан «Анхоруз» бош мухаррири, Фонд жамоат кенгаши раиси Лола Исломовалар юз кишилик рўйхат тузишди. Лола рўйхатдагиларнинг ҳар бирига кўнғироқ қилиб, ҳол-аҳвол сўраб чиқди. Кейин озиқ-овқат тўп-ламлари тайёрланди.

Саша Иванюженкога кўнғироқ қилдим:

— Ежков қалай экан, билинглари-чи. Уни ҳам рўйхатга қўшиб қўйинг.

— Боғландик, — деди Саша. — Сергей Александрович ёрдамдан қатъиян бош тортди. Ўша Алламжоновдан ҳеч нарса керакмас менга, — деди.

«Бўпти, ўзи билади, кўзимиз учиб тургани йўқ», — дедим ичимда. Бир қути озиқ-овқат эвазига мени оғдириб олишмоқчи деб ўйлади, шекилли.

Фондимиз август ойигача мухтожларни қўллаб турди. Лилия Николенко тузган рўйхатлар бўйича ўқитувчиларга ва ўқувчиларга ҳам ёрдам берилди. Эҳтиёжмандлар рўйхатини доимий янгилаб турадиган волонтерларга ҳам кўмаклашилди.

Одамларимизнинг ниҳоятда кўнгли очиқ-да, ҳатто шунчалик қийин вазиятда ҳам ўзбегимнинг анъанасига кўра, совға-саломга жавобан «тоғора» қайтаришига ҳаракат қилишарди. Компот, мурабболаргача бериб юборишарди. «Мана, Комил ака, сизга илиндик...»

Биз бу ишларни реклама ёки ўзимизни кўрсатиш учун қилмадик. Ўша пайт юртимизда ҳукм сурган вазиятни узил-кесил англаганимиз йўқ ҳали. Ўзбек халқи яна бир марта ўзлигини кўрсатди. Ватандошларимиз оч қолса ҳам, охириги бурда нонини муҳтожлар билан баҳам кўради. Биз аллақачон умидимизни узиб қўйган фуқаролик жамияти шунда намоён бўлди. Одамлар кўп ишларни зиммаларига олиб, мусибатни енгиб ўтишда давлатга тиргак бўлишди.

Биз пандемиядан бутунлай бошқа одамлар бўлиб чиқдик. Баджаҳл, асабийроқ, лекин айтилиб вақтда атрофдагиларга ҳамдард, ҳақиқий инсон бўлиб чиқдик. Волонтерлар ватанни қутқара олишини кўзимиз билан кўрдик.

Афсуски, бу синовдан ўтолмаганлар ҳам бўлди. Ундайлар ҳақида Коррупцияга қарши курашиш агентлиги ва прокуратура ҳар куни хабар бериб турди. Менимча, бу кимсалар тўғри йўлдан оғиб кетишди. Синовдан ўта олишмади. Биз — инсонларнинг эмас, Аллоҳнинг синовидан. Бунинг жавоби олдида бизнинг маломатимиз ҳеч нарса эмас.

Карантиннинг бошидан охиригача — мартдан августгача одамларнинг кайфиятини кузатиб, юқорига таҳлилий маълумотлар бериб турдик. Аввалига одамлар интизомли бўлиб, уйида ўтириб, жимгина карантиннинг тугашини кутган бўлса, локдауннинг

охирига келиб, кўпчилик ўзига энди буёғига қандай яшаймиз, деган саволни берди. Агар ўша пайтда карантин бекор қилинмаса, коронавирусга мослашиб яшашга ўрганмасак, жамиятда норозилик кайфияти тарқалишини тўхтатолмай қолардик.

Бу касаллик ҳеч қаёққа йўқолиб кетмади. Биз касаллик билан курашиб ётган бир пайтда, кўпгина амалдорларнинг лаёқатсизлиги, савияси пастлиги очик-ойдин кўриниб қолди. Баъзан бюджет пулини талон-тарож қилиш, шундоқ ҳам ўлай деб турган бизнеснинг кулини кўкка совуриш ҳолатлари ҳам кузатилди.

Ҳадеб буйруқ бериб, дўқ-пўписа қилмасдан, арзимас майда-чуйдани ҳам ҳижжалаб тушунтириш, исботлаш, ишонтириш лозим эди. Масалан, журналлар тиббиёт тизими амалдорларининг нутқларидаги норозилик, маломат оҳангини йўқ қилишни неча марталаб илтимос қилишди, талаб қилишди, ҳатто жанжаллашиб ҳам кетишди. Ниқоб тақмагани учун одамлар айбдор, чет элдан қайтиб келгани учун одамлар айбдор, атрофдагиларга касал юқтиргани учун ҳам, ўзларига касал юққани учун ҳам фақат одамларнинг ўзи айбдор. Бундай муносабат оқибатида ковид қандайдир шармандали касаллик деб қабул қилинадиган бўлиб қолди. Халқ карантиндан қўрқа бошлади. Касални яширган одам табиийки, малакали тиббий ёрдам олмайди, натижада ўзи билганича даволаниш-

ни бошлайди, уйида бор дориларни, антибиотикларни ховучлаб ичади, дуч келганча осма укол олаверади.

Ўзбошимчалик билан нотўғри даволаниш оқибатида жуда кўпчиликдан айрилиб қолдик, одамлар ўладиган аҳволга етгандагина тез ёрдам чақирди, малакали тиббий ёрдам кечикди.

Бундай ишончсизлик кайфиятига қарши қўлимиздан келганича курашдик, лекин баъзи амалдорлар битта фикрни уқтириш учун ойлаб вақт кетди. Шунинг учун ҳар сафар кечикавердик.

Ўзим ҳам коронавирус юқтириб олдим. Қаерда, қандай юқтирганимни билмайман, лекин офисда ҳамма эҳтиёт чоралари кўрилган эди. Тузалганимдан кейин вазиятни ўнглаш учун бу ҳақда очиқчасига ёзишга қарор қилдим. Ковид билан касалланиш уят эмас, шармандалик эмаслигини, бу вирус ҳар қандай одамга юқиши мумкинлигини, буни яшириш керак эмаслигини баралла гапирдим.

Касалликнинг қандай ўтиши ҳақида видеолавҳа тайёрлаб, «Инсайдер.уз». Telegram-каналига хабар юбордим. Кейинчалик дўстларим «Ўшанда қўрқиб кетганингдан йиғлаганингни бекор гапирибсан, ожизлигингни кўрсатиш шартмас эди», дейишди. Йўқ, менимча ҳаммасини очиқ айтиш керак эди. Ваҳимага тушмаган, қўрқмаган одамнинг ўзи қолмаганди. Буни

тан олиш, табиий ҳолат эканини кўрсатиш шарт эди. Мурोजаатимни барча ОАВлари нашр қилишди.

Бундай очиқ чиқишлар одамлар ковидни яшириш керак эмаслигини тушунишларига жуда катта ёрдам берди, деб ўйлайман. Чунки ваҳимага тушмасликка ҳаракат қилиб, вақтида даволаниш муҳим эди.

Умуман, Ўзбекистондаги пандемия ҳақида ҳали китоблар, эссе ва мақолалар ёзилса керак. Вақт ўтгач, одамларимиз учун нималар қилинганини одамларга қариш нималар қилинганини эслай бошлаймиз.

ССВ БИЛАН ГИДРОКСИХЛОРОХИН ТУФАЙЛИ КУРАШ

Ўзим июлнинг бошларида касал бўлдим. Агар бутун дунёни COVID-19 ваҳимаси қамраб олмаганида, балки мен ҳам бу касални юқтирганимни билмаган бўлармидим.

Мазам қочаётганини биринчи марта ҳис қилган куним офисда кечаси соат учгача ишлагандик. Июль ойининг боши, ҳаво иссиқ, лекин кўчага чиққанимда бирдан этим жунжикиб кетди. Ғалати бўлдим.

Шунчалик музлаб қолдимки, ярим соат иссиқ сувли ваннада ётиб ҳам ўзимга келолмадим. Иситмам чиқа бошлади. Аввалига эътибор бермадим. Шамоллагандирман-да, деб қўя қолдим. Кейин ичимдан титроқ келди, кондиционер ёқилмаган бўлса ҳам, ёмон

совқотдим. Эртасига аъзойи баданим қақшаб оғриди, кучли ҳолсизлик пайдо бўлди.

Яхшиям, июнь ойида СЭС билан ССВ ниҳоят одамларга уйда даволанишга рухсат берган экан. Энди беморлар касалхонага мажбуран жойланмас, оғир касаллар учун зарур ўринлар бекорга банд қилинмаётган эди. Ковиднинг енгил шаклини уйда, шифокор назорати остида ҳам бемалол даволаш мумкинлигитан олинди.

Менга қуйидаги кўрсатмалар берилди: ҳеч қандай кучли дори истеъмол қилмайсиз, тез-тез суюқлик ичасиз, томоқни чайқаб турасиз, кўпроқ ётасиз, ўпка учун нафас машқларини бажарасиз. Бу дардга қарши махсус даво чораси йўқ, шунинг учун ваҳимага берилмасдан, ортиқча дорилардан тийиласиз, организмни зўриқтирмайсиз.

Ваҳимага тушмасликка ҳаракат қилдим, лекин бу осон эмас экан. Росмана қўрқиб кетдим, чунки бу дард билан боғлиқ энг катта муаммо — мавҳумлик эди. Эртага аҳволим бирданига қайси томонга ўзгариб кетишини билиб бўлмасди.

Июль ойида республиканинг етакчи шифокорлари Инновацион соғлиқни сақлаш палатаси билан ҳамкорликда йўриқнома чиқаришди. Унда барча бозори чаққон «фуфломицин»ларнинг ковидга ҳеч қандай

фойдаси йўқлиги очикчасига айтилган эди. Агар вирусли пневмония бошланган бўлса, томчи дори олиш мумкин эмас экан, чунки ўпка сувга тўлиб, шишиб кетаркан. Азитромицин билан плаквенил қўшилганда юракни ишдан чиқараркан. Антибиотиклар бу вирусда фойда бермас, аксинча, аҳволни баттар оғирлаштирар экан.

Интернетга уланган ҳар қандай одам бу маълумот билан танишиш имконига эга эди. Аммо вилоятларда, ахборотнинг асосий манбаи фақат туркча сериаллар берилаётган телевизор бўлган ҳудудларда аҳвол анча мураккаб эди. Сал маза қочса, дарров «осма укол» олишдек «миллий» даволаниш усулимиз кўп одамнинг ёстигини қуритди, яна қанча кишининг соғлиги баттар ёмонлашди. Ваҳоланки, ковид даволаса бўладиган касаллик экан.

Ҳар қандай эпидемия ҳар қандай мамлакатдаги фармацевтлар учун Сусамбилдай гап. Бизнинг мамлакатда ҳам шундай. Аҳоли ваҳимага тушса, дорихоначилар учун айти муддао. Саросима қанча кучли бўлса, одамлар шунча кўп дори сотиб олади. Охирги пулига бўлса ҳам. Керакми, керакмасми, кўтарасига олиб ташлашади. Қўнгил хотиржамлиги учун. Вақт ўтиб, бунақа билиб-билмай турли-туман дори истеъмол қилишдан касаллик зўрайиб кетиши маълум бўлди. Енгил кечаётган касаллик ўртача оғир ҳолатга ўтиб, борган сари авж олиши мумкин экан.

Ёзнинг жазирамаси — июль ва августда ковид авжига чиқди. Бунга қайсидир даражада чет элдан кўп одамнинг қайтиб келгани сабаб бўлди. Шунингдек, карантин талабларининг биров юмшатиlgани ҳам. Шифокорлар етишмай қолди, тез ёрдам машиналари, касалхоналарда жой етмай қолди. Ундан сал олдин Қозоғистонда вазият худди шундай бўлган эди: одамлар таҳлил топширганида коронавирус чиқмаган бўлса ҳам, пневмония ҳолати кўпайиб кетди. Қозоқлар ҳам ўзимизга ўхшаган. Тўйларга, азаларга бориш одамнинг ҳаётидан ҳам зарур экан. Орадан икки ҳафта ўтгач, эпидемия тўлқини бизга ҳам етиб келди.

Июль ойининг ўрталарида Зироат Маҳмудовна Мирзиёева Миллий ТВда савол-жавоб туркум кўрсатувлари қилиб, одамларга тўғри даволаниш йўллари-ни кўрсатиш, вилоятлардаги шифокорларга даволаш йўриқномасини битталаб, ҳижжалаб тушунтириш-ни менга таклиф қилдилар. Миллий ТВни вилоятлар-да ҳамма кўради, шунинг учун биз ҳам кўрсатув тайёрласак, кўплаб беморлар ва шифокорларга фойдаси тегар, деб умид қилдик.

«Тез ёрдам» кўрсатувининг форматини ўйлаб қўйдим. Етти кун энг тажрибали, энг илмли шифокорлардан Азизахон Хўжаева, Раъно Қосимова ва Дилдора Секлер — бир иммунолог ва икки вирусолог билан бирга кўрсатувни олиб бориб, жонли эфирга узатдик. Улар коронавирус нималигини, ундан қандай сақла-

ниш кераклигини, белгилари қанақа бўлишини, бемор одамга нима мумкину, нима қатъий мумкин эмаслигини эринмай битта-битталаб тушунтириб беришди.

Кўрсатув концептини бир кеча-кундузда ёзиб ташладик. Эсимда, ўша куни жума эди, якшанба куни эса биринчи кўрсатув эфирга берилди. Кўрсатувни ўзим олиб бордим. Биринчидан, табиб табиб эмас, бошидан ўтган табиб — мен анча мавзунинг ичига кириб қолган эдим, шифокорлар билан уларнинг тилида сўзлаша олардим, иккинчидан, кўрсатувга бошловчи тайёрлаймиз десак, вақтдан ютқизардик.

Мен ўша уч шифокордан, айниқса Азизахон Хўжаевадан ниҳоятда миннатдорман. Азиза опа журъатли аёл, ССВдан ҳам, тиббиёт соҳасидаги бошқа амалдорлардан ҳам мутлақо чўчимай, ҳеч қасққа алангламай, шифокорнинг виждони нимани талаб қилса, шуни рўй-рост гапиради. У иммунолог сифатида ковидни даволашда плаквенил ишлатишга қатъиян қарши эди. Плаквенил иммуносупрессор, яъни иммунитетни туширувчи дори бўлиб, аввалига кўпгина давлатларда COVID-19ни даволаш воситалари орасида биринчи ўринни эгаллаб турганди. Кейинги тадқиқотлар ковидни даволашда плаквенилнинг фойдаси йўқлигини, баъзи ҳолатларда уни қўллаш ҳатто хавфли эканини кўрсатди. Айниқса азитромицин антибиотиғи билан бирга қўлланилганда салбий таъсири кучаяркан. Шунинг учун ҳамма ундан воз кеча бошлади.

Лекин ССВ уйда даволаниш учун айнан мана шу дориларни тавсия қилаверди. Энг қизиғи, гидроксихлорохин билан азитромицин ўзимизда беморларни даволашнинг Бешинчи йўриқномасидан чиқариб ташланганди. Бунда Инновацион соғлиқни сақлаш палатаси билан унинг бўлим бошлиғи Клара Ёдгорованинг хизмати катта бўлди. Бу шифокор препаратнинг самара бермаслиги ҳақидаги ЖССТнинг дастлабки тадқиқотларига асосланиб, шу қарорга келган эди. Янги, Бешинчи йўриқнома жорий қилиниб, у Соғлиқни сақлаш вазири Шодмонов томонидан тасдиқланди. Биз кўрсатувда вазирнинг имзоси ва муҳри қўйилган айнан шу йўриқноманинг асл нусхасини кўрсатиб, одамларга бор гапни тушунтирдик.

Орадан икки кун ўтиб кўрсатувга таклиф этилган Клара Ёдгорова унга номаълум шахслар қўнғироқ қилиб, гидроксихлорохин мавзусида эҳтиётроқ бўлишни «маслаҳат» берганини, бу дорини яна клиник йўриқномаларга қайтармоқчи бўлишадиганини жонли эфирда гапирди.

Катта тажрибага эга иммунолог Азизахон Хўжаева стимулятор ёки супрессорлардан кўр-кўрона фойдаланиш иммунитетга қанчалик жиддий зарар етказиши мумкинлигини ҳижжалаб тушунтириб берди. «Иммунитетнинг ишига аралашиб бўлмайди, айниқса организм нотаниш коронавирусга дуч келган пайтда. Гидроксихлорохин организмнинг иммун реакция-

сини сўндириб қўяди. Оқибатда жуда кўп одамлар бошқа ҳар қандай вируснинг ҳужуми олдида мутлақо ожиз бўлиб қолади», деди Азизахон Хўжаева.

Лекин ССВ аҳолига гидроксихлорохин тарқатиш ниятида қаттиқ туриб олди. Кейин шу масалага бағишланган матбуот анжумани ўтказилди, унда жаноб Оқилов⁵¹ Ўзбекистонда плаквенил ёрдамида ўн икки минг одам тузалганини айтиб ўтди.

Ўша ерда, анжуманнинг ўзида қутилмаганда «Дори-Дармон» компаниясининг бошқарув раиси Умида Салихбаева сўзга чиқиб қолди.

Унинг нутқидан олинган иқтибослар бирпасда бутун ўзбек интернетига тарқаб кетди. У гидроксихлорохинни даволаш йўриқномасидан чиқариб ташлаш сиёсийлаштирилган масала эканини, бу Дональд Трамп билан ЖССТ ўртасидаги курашга боғлиқлигини айтди. Унинг сўзларини эшитиб, тўғриси, ўзим уялиб кетдим. Дори-дармон сотадиган фармацевт расмий матбуот анжуманида сўзга чиқиб, ўзи сотаётган дорини зўр бериб ҳимоя қилаётганди. Фармацевтика — катта бизнес, кимлардир иложи борица кўпроқ товарини ўтказиши муҳим. Уларни сизнинг саломатлигингиз қизиқтирмайди, бу оддий олди-сотди, холос. Масалан, чипс ишлаб чиқарувчиларнинг сизни панкреатит безовта қилиши билан иши йўқ, музқаймоқ сотувчиларга ангинагиз борлигининг

фарқи йўқ, хоҳланг олинг, хоҳланг олманг, ўзингиз учун ўзингиз жон қўйдирасиз. Салихбаева бизга ҳам теккизиб гап ташлаб қўйди: «Амалиётчи шифокорларга қулоқ солиш керак, ўзича аллақандай сайтлар очиб олган оракул (азайимхон)ларга эмас...»

Энг қизиги, гидроксихлорохинга қарши чиққан мутахассислар айнан ўзи айтгандек амалиётчи шифокорлар, Соғлиқни сақлаш Миллий палатасига аъзо бўлган олимлар эди. Бу шифокорлар Соғлиқни сақлаш вазири Шодмонов имзолаган ҳужжатни илгари сураётган эдилар. Вазир эса уни имзолаганини тўсатдан «эсидан чиқариб қўйди», жон-жаҳди билан бу дорини ҳеч ким йўриқномадан чиқармаганини исботлашга ҳаракат қилди.

Беморлар бу доридан воз кечаётгани учун «Тез ёрдам» кўрсатувини айблашди. Чунки энди одамлар клиникаларда «осма укол» олишдан бош тортадиган, ўзларига берилаётган дориларнинг ножўя таъсири йўқми, деб докторлардан сўрайдиган, тавсия этилган дориларнинг йўриқномаларини ўқийдиган бўлиб қолишди. Илгари бизда бунақаси бўлмаган эди. Чунки биз шифокорларга тўлиқ ишониб келардик. Нима бўлганда ҳам, бу ўзгаришлар сабаб кўпчиликнинг соғлиғи, балки ҳатто ҳаёти ҳам сақлаб қолингандир.

Биз бирорта қонунни бузмадик, кўрсатувимизда Бешинчи йўриқнома кўрсатмалари ҳақида гапир-

дик, одамларга фақат Миллий инновацион соғлиқни сақлаш палатаси маъқуллаган нарсаларнигина тавсия қилдик. Буни қарангки, дорини тарғиб қилаётган Оқиловнинг ўзи гидроксихлорохин чиқариб ташланган Бешинчи йўриқномани ишлаб чиққан Палата ишчи гуруҳининг аъзоси эди. Кейин ҳеч қандай тадқиқотсиз, ЖССТ тавсияларига зид равишда бу дорини яна йўриқномага киритиб қўйишди. Навбатдаги матбуот анжуманида бир журналист: «ЖССТ бу дорини йўриқномадан олиб ташлаган эди, бутун дунё ундан воз кечди, сиз бўлсангиз уни яна бемалол киритяпсизми? Бу борада республика миқёсида тадқиқотлар ўтказилдими?» — деб сўради. Унга жавобан Оқилов: «Ҳозир тадқиқот ўтказишга вақтимиз йўқ», — деб жавоб берди. Гидроксихлорохин яна аҳолига тарқатила бошланди. Қонунга кўра, қатор тадқиқотлар ўтказилмаган дорилар оммавий даволаш учун қўлланилиши мумкин эмас. Лекин бунга биров бошини қотирармиди...

Миллатнинг саломатлиги деган муҳим бир қадрият бор. Ҳар бир давлатнинг соғлиқни сақлаш тизими фуқароларининг барча оғриқли нуқталарини ўрганади, синчиклаб статистика юритади ва бор кучини салбий кўрсаткичларни камайтиришга ташлайди. Спортни тарғиб қилади, ахборот-соғломлаштириш дастурларини олиб боради, одамларни соғлом бўлишга қизиқтиради. Лекин кимнингдир манфаати деб ҳеч қачон аҳоли устида тажриба ўтказмайди. Тибби-

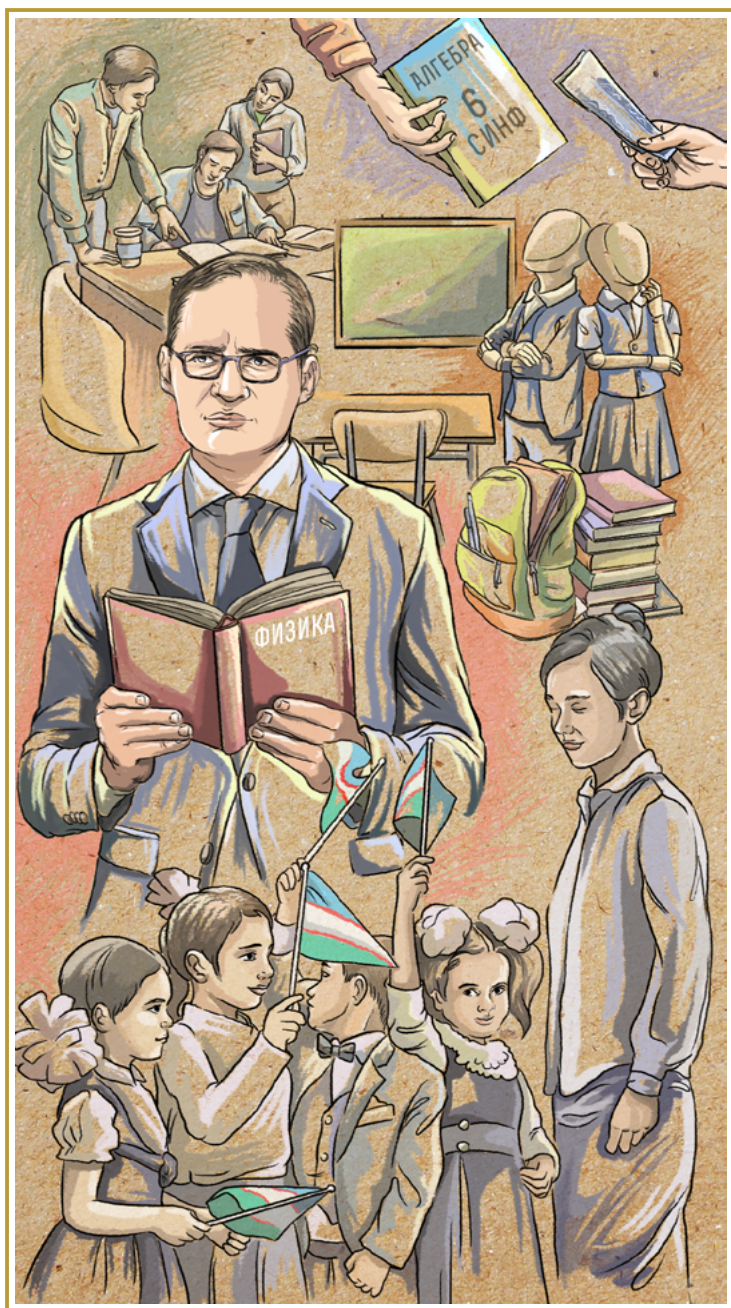
ёт соҳасида айниқса эҳтиёт бўлиш керак, ҳалол бўлиш шарт.

Миллий ТВ ва Массмедиа фондининг йигирма кишилик жамоаси бу кўрсатувни етти кун давомида тайёрлаб, эфирга узатиб борди. Етти кун тайинли уйқусиз, дам нималигини билмай, халқ учун фойдали маълумотларни иложи борича кенгроқ тарқатиш учун барча имкониятларни ишга солди. Бир кунга қолмай, кўрсатувнинг рамзи, концепти тайёр бўлди, сценарийси ёзилди. Энг муҳими — студияга тинмай қўнғироқ бўлиб турган ҳолда, орада касалхоналардан ҳам жонли репортажлар бериб, ўта мураккаб жонли эфир олиб борилди.

Мен эса ўша етти кун давомида ўзимни Познердек⁵² ҳис қилдим. Қизиғи шундаки, деярли ҳеч ким мени танқид қилмади, кўрсатувнинг фойдалилиги ва долзарблиги ортиқча гапга ўрин қолдирмади, шекилли.

Лекин ССВ билан келишмовчилик туфайли бошим жанжалга қолиб кетди ва кўрсатувни тўхтатишга мажбур бўлдим. Яна ким айбдор? Алламжонов-да!

СИФАТЛИ ТАЪЛИМ НИМАДАН БОШЛАНАДИ?

Сифатли таълим ўқитувчидан ҳам, репетиторлардан ҳам бошланмайди. Сифатли таълим ўқувчининг портфелидаги дарсликдан бошланади.

Ҳар йили «муаллифлар гуруҳи» дарсликларимизга ўзгариш киритиш ҳақида қарорлар қабул қилдириб, уларни бошқатдан чоп эттиради. Лекин янгидан чиқарилгани билан ўша дарсликлар яхшироқ бўлиб қолмайди. Қайтага эски хатоларига яна янгилари қўшилиб, баттар бўлади. Мен ўша муаллифлар гуруҳининг бир дарсликни нима учун қайта чоп қилиш кераклигини асослаб ёзган хатини ўқиганман — ҳужжатнинг ўзида хатолар тикилиб ётибди, билдирилган фикрлар мантиққа зид.

Дарсликнинг бюджети муаллифлари оладиган миллион сўмлаб гонорарлардан, ҳар йили ўттиз мил-

лионлаб нусхада чоп қилишга кетадиган миллиардлаб сўм харажатлардан шаклланади. Бизда дарсликлар ўқувчиларга билим эмас, кўпроқ уни чоп қилганларга мўмай даромад беради.

АОКАга раҳбар бўлгач, мен бу масаланинг тағига етмоқчи бўлдим. Нима учун математика дарслиги бунчалик тез-тез ўзгаради? Нима учун физика дарслигига ҳар сафар янги кириш сўзи ёзилади? Физика қонуниятларига «янгилик» киритишмаганига раҳмат. Фундаментал фанлар дарсликларини ҳадеб ўзгартириш шартми? Бу фанларда қандай жиддий ўзгариш бўлиши мумкин ўзи? Энг янги тарих дарслигини ўзгартириш мумкиндир, адабиёт, информатика, бординг ана, замон ўзгариб тургани учун чет тили дарслигига ўзгариши мумкиндир, ўқув дастурига баъзан янги дарсликлар киритса бўлар, лекин математиканинг нимасини ўзгартиришади? Геометрияни-чи? Физикани-чи? Кимёни-чи? Биологияни-чи?

Дарсликлар нима учун кўпга чидамайди? Чунки юпқа, юмшоқ муқовали қилиб босилади. Ҳар куни очиб, варақладиган, тинмай ўқиладиган китобни қандай қилиб бундай муқовада чиқариш мумкин?

Дарсликнинг муқоваси қаттиқ бўлса, тўрт йилгача чидаб беради. Халқ таълими вазирлигидан: «Дарсликларни қаттиқ муқовали қилишга нима ҳалақит беради?», — деб сўрадим. Бу нарса пулга тақалар экан.

Портфелнинг вазнини белгилайдиган СанҚМ (санитария қоидалари ва меъёрлари)га ҳам ўзгариш кири-тиш керак бўлармиш. Хўп, буни ҳал қилса бўлади-ку? Махсус енгил вазнли (ғовак) қоғоздан қаттиқ муқо-ва чиқариш мумкин. Тўғри, сал қимматроққа тушар, лекин ҳар йили қайта чоп қилишга ҳожат қолмайди.

Мен ишни бир чеккадан, дарслик тайёрлаш занжи-рининг бошидан охиригача ўрганиб чиқдим. Табиий-ки, бу соҳада шаффофлик ҳақида гапирмаса ҳам бўла-ди, шунинг учун жуда кўп саволлар пайдо бўлди. Мен бу чигал вазиятни тартибга солмоқчи бўлдим.

Биринчи сентябрь куни дарсликлар ўқувчиларнинг портфелида бўлиши керак. Ҳар доимгидек, ХТВ тўлов муддатини чўзиб, охирига тақайди, шунинг учун бу-юртма бор-у, пул йўқ, натижада босмахоналар банк-дан 25 фоизлик кредит олишга мажбур. Кейин бу кредитни тўлаш учун банкнинг фоизини китобнинг нархига қўшиб, бюджет ҳисобидан ёпиш керак бўлади.

— Ахир бу давлатга зарар-ку! — дедим мен матбаа-чиларга.

— Пул беришмаса бошқа нияям қила олардик? — жавоб беришди улар.

Биз жадвал ишлаб чиқиб, дарсликларни ким, қачон тасдиқлаши, ким қачон пул тўлаши, ким қачон чоп қилиб, мактабларга тарқатишини аниқ белгилаб бердик.

Молия вазирлигига таклиф билан чиқдик, иш механизминини босмахоналар кредит олишга мажбур бўлмайдиган даражада соддалаштирайлик, дедик. Вазир рози бўлди.

Дарслик отасининг нархида чиқарилгани, уларни чоп қилишга ҳамма, ҳатто хусусий босмахоналар ҳам жалб қилингани етмагандек, уларни ўқув йили бошлангунича чиқариб улгуришмас эди, чунки ишга кеч киришиллар экан.

Кейин эса бозорларда ўша дарсликларнинг қалбаки нусхалари пайдо бўларди — кимга китоб етмаса, уларни қўлдан сотиб олиш учун бозорга борарди. Хўш, бу қалбаки нусхалар қаердан келиб чиқиши мумкин? Қаёқдан бўларди, ўша дарсликни чоп қилган босмахоналардан-да! Бу эса қонунга мутлақо зид эди. Ҳар бир дарсликка «Сотув учун эмас» деб ёзиб қўйилган. Шундай қилиб, ҳар бир дарсликнинг боши қонун бузилишига бориб тақалади.

У ёғига қоғоз етказиб берувчилар билан очиқчасига гаплашдик. Нарх-навони суриштирдик. «Ўзбекистон» нашриётининг янги директори қоғоз сотиб олишга бориб, ҳаммадан «откат» қанча бўлишини сўраб чиқди. Сотувчилар ҳар доимгидек беҳижолат 25 фоиз «шапка» таклиф қилишди. Биз ҳамма қоғозни кимдан сотиб олмоқчи бўлсак, ўша корхона «тендерда ютган» ҳисобланар экан. «Бўпти, бизга 25 фоиз чегирма қилиб беринг, шунда откатдан қутуласиз», — дедик.

Кейин дарсликларнинг муаллифларини чақиртирдик. Ўзимча уларга «Бунақа кўп ёзишни бас қилинглар...» мазмунида маъруза тайёрлаб қўйгандим. Қарасам, йиғилганлар профессионал муаллифлар эмас, оддий ўқитувчилар экан. Энди тасаввур қилинг, ўқитувчи бир кунда қанча вақтини мактабда ўтказади? Уйида ҳам назорат ишлари, уйга вазифаларни текширади, ўзи дарсга тайёрланади. Қарабсизки, дарслик ёзишга умуман вақти ортмайди. Бечора фақат кириш сўзини бошқатдан ёзади, тамом. Бу дарсликлар бошидаёқ совет пайтидаги китоблардан кўчирилган, у ер-бу ерга ўзгариш киритилган, баъзи жойлари олиб ташланган, нимадир қўшилган, кесилган, уланган, хуллас, расвоси чиқарилган. Яна йил сайин баттар расвоси чиқарилаверади.

Бир мисол келтираман. Маълум бўлишича, давлат дарслик ишлаб чиқишга буюртма бериб, бунинг учун ҳақ тўлар экан. Аммо муаллифлик ҳуқуқи

буюртмачида эмас, муаллифларда қоларкан. Бошқа жойда шу иш услуби тўғри бўлар, лекин давлат буюртмасида эмас-да, барака топкурлар!

Демак, биронта дарслик давлат мулки ҳисобланмас экан! Муаллифларга Худо бериб қолибди: дарсликни чоп қилиш учун албатта улардан рухсат олинар экан. Бир дарсликнинг муаллифи вафот этибди, муаллифлик ҳуқуқи мерос бўйича фарзандларига ўтибди. Фарзандлари эса бу меросни бўлиша олмай, судлашиб юришганмиш. Дарслик чоп қилиниши керак, ҳуқуқ эгалари эса ўзаро келишолмай, бунга рухсат бермаётган эмиш! Гирт аҳмоқгарчилик! Болалар мактабда дарслик пойлаб ўтиришибди, бу ёқда муаллифнинг болалари мерос таллашиб ётибди.

Шунинг учун кўп дарсликларнинг сифати тушиб кетибди. Мактабларга деб ҳар қанча муҳташам бинолар қуриб ташламайлик, у ерда қанчалик замонавий инновацияларни жорий қилмайлик, мактаб дастури, ўқув методикаси яхши бўлмаса, таълим тизими ижобий тарафга ўзгармайди.

Халқ таълими вазирлиги мактаб формасини жорий қилмоқчи бўлгани қанчалик асабга теккани эсимда. Айни қаттиқ киришиб, дарсликлар билан шуғулланаётган вақтим эди. Саида билан ўз фикримизни билдирдик: ҳой барака топкурлар, тузукроқ дарсликларимиз йўқ, методикамиз йўқ, ўқитувчиларимиз етишмайди, сиз бўлсангиз кийим ҳақида қайгуряпсизми? Майли,

Тошкентда яшайдиганлар бир амаллаб боласига янги форма сотиб олар. Лекин бошқалар-чи? Оилада бир эмас, бир неча ўқувчи-фарзанд бўлса-чи?

Мактаб формаси бекор қилингандан кейин, баъзи тўқимачилар норози бўлиб чиқишди. «Ҳа, тинчликми?» десак, мактаб формасини тикиш бозори аллақачон тақсимлаб қўйилган экан, ҳатто газламаю фурнитура етказиб берувчилар аниқ эмиш. Чунки ҳаммаси битта қўлдан ўтаркан! «Биз мактаб формасини аллақачон тикиб қўйганмиз, энди қаёққа борамиз, кимга сотамиз?», — дейишяпти. Борадиган «адрес»ни чиройли қилиб тушунтириб қўйдик. Отанг бозор, онанг бозор! Юртимиз аллақачон бозор муносабатларига ўтиб бўлган.

Хуллас, Вазирлар Маҳкамасининг қарори қайта кўриб чиқилиб, ўзгартирилди, мактаб формаси бекор қилинди, шунга эришдик. Шунингдек, биз Вазирлар Маҳкамасининг яна бир зиддиятли қарори — маълум мактабларга ўқувчиларни пулли қабул қилиш ҳақидаги қарорни бекор қилдиришга муваффақ бўлдик.

Ўқув дастурлари ва методикаларини, дарсликларни ишлаб чиқиш жараёни маълум босқичлардан ўтиши лозим. Қирқ дақиқада пишадиган нонни ўн дақиқада ёпиб бўлмайди. Ундан ташқари, тепасида қирқ дақиқа давомида керакли ҳароратни ушлаб турадиган битта новвой ҳам туриши шарт.

Таълим тизимида ҳам худди шундай. Менинг шахсий фикримча, биринчи синфдан ўн биринчи синфгача бўлган барча дарсликларни пухта тайёрлаш учун камида беш йил вақт ва кўп сонли профессионал муаллифлар жамоаси зарур. Энг муҳими, бу иш муаллифлар учун иккинчи даражали бўлмаслиги керак, улар фақат шу дарсликлар билан банд бўлиши лозим. Бунинг учун ихтисослашган марказ бўлиб, у ўзига хос илмий-тадқиқот лабораториясига айланиши, барқарор молиявий таъминот ва раҳбариятга эга бўлиши керак.

Мен АОКАдан кетганим учун дарсликлар масаласини охирига етказолмадим. Лекин шу лабораторияни ташкил қилдим, фақат дарсликлар билан шуғулланадиган кишиларнинг махсус гуруҳини туздим. Биз улар билан биринчи, иккинчи ва учинчи синфлар учун дарсликлар тайёрладик.

Биринчи синфдан ўн биринчи синфгача бўлган Миллий таълим тизимини ишлаб чиқиш режам бор. Бунга беш йил кетади. Бир йили ўтди, тўрт йил қолди. Худо хоҳласа, тўрт йилдан кейин мен Ўзбекистон учун энг зўр таълим тизимини, зўр методикани ва мультимедиади дарсликларни тақдим қиламан.

Таълим тизимининг сифатини баҳоловчи халқаро баҳолаш тизимлари бор. Масалан, PISA — ўқув-

чиларнинг таълим фаолиятини баҳолашнинг халқаро тизими.

Бу ташкилот ҳар беш йилда турли давлатларнинг таълим тизимларига объектив баҳо беради. PISAнинг рейтинг рўйхатига 180 мамлакат киритилган. Биз бу рейтингда нечанчи ўриндамиз, дейсизми? Биз бу рейтингга ҳатто кирмаганмиз ҳам. Халқаро экспертлар назарида бизда таълимнинг ўзи йўқ.

Орзум шуки, бир кун келиб, Ўзбекистон нафақат бу рейтингга киради, балки унда муносиб ўрин ҳам эгаллайди.

Шу жойига келганда китобни диққат билан ўқиётган одамда: «Хўш, Алламжонов бундан қанча пул ишларкин?» — деган савол туғилса, мен уни табриклайман. Демак, менинг мотивацион фикрларимни бекорга ўқимаётган экан.

Эҳтимол, Алламжонов каттагина пул ишлаб қолар. Ҳар ҳолда, шунақа умидим ҳам бор. Беш йил кичик муддат эмас, унгача ҳамма нарса бўлиши мумкин, буни яхши тушуниб турибман. Бундай лойиҳаларда доим таваккал қилишга тўғри келади.

Лекин мен оддий олибсотарлик қилмоқчи эмасман. Шунчаки, бир нарсани сотиб олиб, кейин устига қўйиб пуллаш ниятим йўқ. Биламан, олди-сот-

ди қилиш осон, мен бу ишни роса боплайман, фалон жойдан бир нарсани олиб, фалон жойда сотайлик, кўчмас мулкларга, қурилишга, товарларга пул тикиб, дивиденд олиб ўтирайлик, деган таклифлар ҳар уч кунда келиб туради. Кўп дўстларим дунёнинг турли нуқталарида бизнес очиб қўйган, улар мустақил равишда юриб турибди, эгасига кафолатланган даромад келтиряпти. Ҳа, бунинг орқасидан катта пул келади. Лекин мен шунчаки пулни кўпайтириш билан шуғулланмоқчи эмасман.

Бу китобни ўқиётганлар ва бойиб кетиш ниятида юрганлар, гапимни эслаб қолинг. Бойликнинг эмоционал қиймати ҳам бўлади. Бойиб кетгандан кейин «Мен нимага эришдим?» деб ўзингизга савол берсангиз-у, атрофингизда арзирли ҳеч нарса кўрмасангиз, бунини «эришиши» дейилмайди. Ҳашаматли уй, машина, банкдаги ҳисоб рақами — булар оддий орзулар, холос. Амалга ошган бўлса, раҳмат. Аммо инсон доим мақсадлар билан яшаши шарт. Фақат ўзига эмас, бошқаларга ҳам, иложи бўлса, бутун ватанга манфаати тегадиган ишларни қилиши керак. Ўзидан фахрланса эрийдиган нимадир қолдириши лозим.

Атрофга қараганингизда катта-катта лойиҳаларингизга кўзингиз тушсин. Майли, баъзилари барбод бўлса ҳам, ўхшамай қолса ҳам, дунёни яхши тарафга ўзгартиришига ҳеч бўлмаса ҳаракат қилган бўласиз-ку. Бойликнинг қуруқ ўзи маиший қулайлик беради, холос.

Бойлик ҳурмат келтирмайди. Ҳеч қачон келтирмаган ҳам. Бойлик туфайли одамлар сизга қарам бўлиши, ёнингизда эгилиб-букилиши, сиздан қўрқиши мумкин. Лекин ҳурмат қилмайди. Кимдир менга ҳавас қилсин, ҳасад қилсин деб бойимоқчи бўлсангиз, катта пул ҳақида орзу қилмай қўяверинг, бунга арзимамайди. Мабодо мақсадингиз томингизнинг баландлиги билан қўшилларнинг оғзини очиб қўйиши бўлса, бемалол, омадингизни берсин.

Мен эса «юксак технологияли» пулни яхши кўраман. Каллани ишлатиш керак бўладиган, мияси бутун одамлар жалб қилинадиган лойиҳаларни. БЭМ ҳам, «Автотест» ҳам, менинг барча патентли ихтироларим, тахририятларим шу асосга қурилган. Ҳаммаси фақат кучли мутахассисларгина ҳал қила оладиган мураккаб вазифалар, ташкилий ишлар ва ғоялардир. Кимдир мактаб дарсликларини тайёрлай олишимга шубҳа қилаётган бўлса, марҳамат, «Автотест» мактабини кўрсин. Биз у ерда энг юқори савиядаги ўқитиш тизimini ташкил қила олганмиз.

Албатта, мақсадлар кўп поғонали бўлиши керак. Тўғри, мен Илон Маск эмасман, Марсга учиб ниятим йўқ, ракета ясамайман. Лекин ракетани менинг ўғлим ясайди. Сизнинг фарзандларингиз, набираларингиз ясайди. Менинг ўғлим ўзимиздаги таълим сифатсиз бўлгани учун чет элда ўқишини истамайман. Боладан беш йиллик муддатга узилиш ниятим йўқ.

Унинг шундоққина ёнимда, кўз ўнгимда бўлишини, ҳеч қачон кетмай, ҳар куни кечқурун институтдан уйга қайтишини хоҳлайман. Ҳамма ота-она ҳам шундай менимча.

Бунинг учун эса мен нимадир қилишим керак. Ҳаммамиз нимадир қилишимиз керак.

ОИЛА МУҚАДДАС

Бугун оилада эркаклар ўз мавқеини сақлаб қола оляптими-йўқми, аёл кишининг жамиятда ҳам ўрни бўлиши керакми ёки рўзгор, бола-чақасини эплаб ўтирса, шунинг ўзи етарлими деган мазмунда кўп мунозаралар бўляпти.

Билмадим. Мен ўсган хонадонда «сен қиласанми, мен қиламанми...» каби тортишувлар бўлганини эслолмайман. Ҳамма билиб-билиб ўз ишини бажарган, бир-бирига елкадош бўлган, яқинларга меҳрибон, оқибатли бўлган...

Дадам оилада кенжа фарзанд бўлгани учун бувим биз билан яшардилар. Икки хонали квартирада олти киши турар эдик. Дадам билан ойим бир хонада, биз — бувим, икки синглим ва мен — иккинчи хонада. Кечаси хонтахтани бир четга суриб, қалин, гулдор кўрпа-

чаларни тўшаб ухлардик. Мен дераза тагида ётардим. Ҳар куни кечқурун бувим дуо қилар, биз бувимнинг айтганларини такрорлаб, дуоларини ёдлар эдик.

Айнан шу бувим ҳаммага «Комилжонни уришманг, унга тегманглар, бу болам министр бўлади», дердилар. Бувим эрта вафот этдилар. Улар ҳақида хотирамда жуда кам, лекин энг илиқ ва ёрқин хотиралар сақланиб қолди.

Уйимиз тор бўлса ҳам, юракни кенг қилиб, жуда аҳил яшаганмиз. Қўшнилариимиз ажойиб инсонлар эди, умуман, маҳалладаги ҳамма бир-бирига қариндошдек яқин, хонадонларимиз эшиклари ҳеч қачон қулфланмасди. Болалар хоҳлаган пайтида хоҳлаган уйига кириб, бемалол сув ёки чой ичиши, музлаткични очиб, бирон нарса олиб ейиши мумкин эди. Қўшниларникидан ҳали ёғ, ҳали гуруч, ҳали пиёз сўрашга мени юборишарди. Қўшни ҳаққи — илинганларини ҳам мен орқали чиқаришар эди. Ёнимизда Юсуф ака деган киши турар, кўчада мени кўриб қолса, чақириб олиб, бир коса қўлбола вино қуйиб, дадамга бериб юборарди. Мен эҳтиётлаб кўтариб кетардим. Бир сафар лиммо-лим тўла косадан тўкилмаслиги учун бир ҳўплам ичиб ҳам кўрганман. Мазаси ёқмаган. Етти ёт бегона бўлсак ҳам, ҳамма қўшниларни буви, хола, амаки, кеннайи деб чақирардик. Бувимнинг дугоналари бир-бирларини опам, синглим дегандан кейин, ҳаммалари бизга хола бўлади-да!

Бир ойда бир марта бувимнинг улфатлари «гап»га йиғиларди. Бувимнинг навбатлари келганда бир кун олдиндан яхшилаб тайёргарлик кўрардик. Ота-онамнинг ётоқхоналаридаги каравот қўшниларикига қўйиб турилар эди. Қўшнимиз Эркин аканикидан катта хонтахта кўтариб чиқиб, атрофига охори тўкилмаган кўрпачалар солинарди. Ўша кўрпачаларда думалаш бирам маза эди-ки... Бир кун олдиндан дастурхон тузаб қўйилар, сингилларим «тегмаларинг, меҳмонга аталган» деган тақиққа сўзсиз риоя қиларди. Лекин мен бунақа огоҳлантиришларни ўзимга олмасдим, тақсимчалардаги ёнғоқ, майизлардан чўкилаб, тагига ёнғоқ пўчоқлари тикиб, ўрнини тўлдириб қўярдим, худди тегилмагандай турарди.

Махсума бувимнинг улфатлари ҳар ойда «гап»га йиғилишарди. Болалигимнинг энг илиқ, энг ёрқин хотиралари.

Раҳматли бувим хушчақчақ аёл эдилар, қўшиқ айтишни боплардилар, чиройли рақсга тушардилар.

Қайнона-келин роса апоқ-чапоқ эди, уйда бирор марта жанжал қўтарилганини билмайман. Бувимнинг нимадандир жаҳллари чиқса, эшикни қарсиллатиб ёпиб, қўшниларникига чиқиб кетардилар. Қайтиб келганларида ҳеч кимга индамас, онам эса атрофларида парвона бўлиб, қўнгилларини олишга ҳаракат қилардилар. Ойим туғруқхонага навбатчиликка кетганларида бувим бизга қараб ўтирар ва келинлари бунинг учун улардан жуда миннатдор эди.

Ўзи ҳар қанча раҳмат айтсалар арзирди, чунки мен жуда шўх бола бўлганман. Бувимга қулоқ солмасдим, асабларига тегаверардим, нуқул у-бу ғалва бошлаб юардим. Тўғрироғи, қулоқ солардим-у, лекин гаплари бир қулоғимдан кириб, иккинчисидан чиқиб кетар, ўз билганимдан қолмасдим. Кичик синглимни кўпроқ эркалаганларига қизганган бўлсам керак. Бувим ҳар ой нафақа олганларида ўша синглимни уйимизнинг бурчагидаги дўкончага етаклаб чиқиб, юракка яқин «сейф»дан («энг ишончли сейф шу» — дердилар) пул чиқариб, унга ширинликлар олиб берардилар. Менга эса одатда ҳеч нарса олиб бермас эдилар, чунки унгача албатта нимадир ишқал чиқарган бўлардим ва бувим мени шунақа қилиб тарбиялардилар.

Унча сиртларига чиқармасдилар-у, лекин барибир мени жуда яхши кўрганлар. Кўп дакки берсалар ҳам, доим ҳимоя қилганлар.

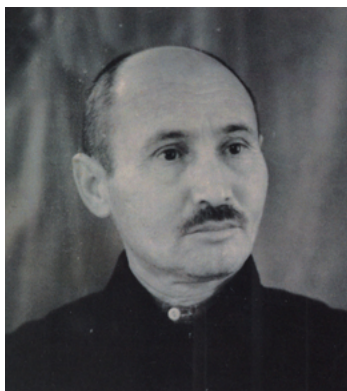
Маҳалламизда бир қиз яшарди, менга роса ёқиб қолганди. Унинг эътиборини қаратиш учун жигига тегиб, бир балолар деб, жаҳлини чиқарадиган бўлдим. Аёл киши сени севиб қолиши учун яна нима қилиш керак ахир?! Қарабсизки, бир куни қизнинг дадаси мени айнан шунақа қилиқ устида тутиб олиб, ёқамдан кўтариб, яхшилаб тарсаки туширди. Буни кўриб қолган бувим бургутдек учиб келиб, унинг чангалидан мени тортиб олганлар.

Фақат қизларни хафа қилиш билан чекланиб қолмас эдим. Қачон қараса ўзимдан каттароқ болалар билан муштлашиб юрар, кейин уларнинг ота-оналари бизникига шикоят қилиб келишарди. Омадимни қарангки, улар доим кундузи, ота-онам ишда бўлган пайтда келиб қолишарди, уйда фақат бувим бўлардилар. Бувим болаларнинг дадалари билан музокара олиб боришга уста эдилар.

— Ўргилай сендан, нима қил дейсан ахир? Ҳа энди уришиб қолишибди, бола-да! Ҳозир аразлашиб, яна бирпасда ярашиб кетишади, энди сен — кап-катта одам шу ёш болага қўл кўтарасанми? Қўяқол, қоқиндиқ. Мен ўзим таъзирини бериб қўяман.

Ўзимиз қолганимизда мени роса уришар, дадангга айтаман деб пўписа қилардилар, мен эса дадамдан ўлгудек қўрқардим. Лекин яхшилаб кузатсам, бувим ҳеч қачон ўгилларига айтиб бермас эканлар. Шундан

кейин чўчимай қўйганман. Бир сафар айтиб берганларида дадам менга ёмон бақириб ташлади, бувим шу заҳоти яна ҳимоя қилишга тушдилар:

*Дадамнинг ота-оналари. Аъламжон бувам қори бўлганлар.
Махсума бувим мени министр бўлади, дердилар.*

— Вой, мунча бақирасан болага? Бир оғиз гап гапириб бўлмайдими энди сенга?! Келақол ўзимга, болажоним, йиғлама... — бувим шундай деб, мени қанотлари остига олдилар. — Бўлди, иккинчи қилмайди...

Шундан кейин фақат онамга шикоят қиладиган бўлганлар.

Бир сафар кутилмаганда қиш эрта келиб қолиб, гупиллаб қор ёғиб берди. Ота-онам ҳали менга қишқи оёқ кийим олиб беришмаган экан. Эрталаб мактабга бувимнинг маҳси-калишларини кийиб кетдим. Онам навбатчиликдан келсалар, бувим: «Ўғлингиз мактаб-

га менинг маҳси-калишимда кетибди...» — дебдилар. Онам оёқ кийимимни кўтариб, бувимнинг маҳси-калишларини қайтариб олиб келиш учун мактабга югурганлар...

Афсуски, орадан кўп ўтмай, бувимнинг мазалари қочиб қолди. Альцгеймер касаллиги бошланган экан. Энди уларни уйда ёлғиз қолдириб бўлмасди. Бувим ҳеч кимни танимай қўйдилар, атрофларини бегона одамлар ўраб олиб, уларни ўлдириш учун хужум қилаётгандек туюладиган бўлиб қолди. Бир куни нимадир бўлиб, уйдан чиқиб кетибдилар! Зўрға топиб келганмиз. Онам икки йил ҳеч қачон қимирламай, бувимга қараб ўтирдилар. Кейин эса бувим йиқилиб, қўлларини синдириб олдилар. Шундан кейин ётиб қолдилар. Ҳар куни эрталаб онам иккимиз бувимнинг бақир-чақирлари, қаршилиқ кўрсатишларига қарамай, ўринларидан турғизиб, ҳаммомга олиб кириб, ювинтирардик. Лекин баъзан бувим ўзларига келиб қолар, бирдан хотиралари тикланиб, мени, онамни таниб қолардилар, ҳатто онамнинг исмларини айтиб, дуо қилардилар.

Бувим ўлим тўшагида ётганларида биргина онамнинг исми — Гулнорани эслардилар. Бошқа ҳеч кимни — дадамни ҳам, аммаларимни ҳам танимасдилар. Фақат «Гулнора! Гулнора!» деб, ойимни чақираверардилар. Омонатларини топширган куни ойим навбатчиликка кетгандилар, бувим охиригача келинлари-

нинг йўлига кўз тикиб ётиб, ойим келишлари билан жонлари узилди.

Бир куни дадам гапириб қолдилар:

— Онанг ҳар қанча инжиқлик қилса ҳам, мен ундан ҳечам хафа бўлмайман. Нима қилсаям индамайман.

— Нега унақа деяпсиз, ада?

— Мен ойингдан умримнинг охиригача розиман. Чунки катта ойингга шунча қаради, оқ ювиб-оқ тарарди.

Мен Махсума бувимни «катта ойи» деб чақирардим. Бувимнинг сирли сандиги бўларди. Калитини бураса, очилаётганда ичидан ғаройиб оҳанг тараларди. Мен эртаю кеч ўша калитни қўлга киритиш, сандикни очиш учун пайт пойлар эдим. Бувим сандикнинг товушини эшитишлари билан етиб келардилар.

— Яна сандигимни титяпсанми, умринг узок бўлгур Комил?! Қачон калитимни ўмарақолдинг?

Бир тергаб қўйган бўлардилар-у, кейин ёнларига ўтқизиб олиб, «хазина»ларини кўрсатардилар. Сандик ичида минг хил майда-чуйда, эски фотосуратлар, озроқ пул ва икки бўлак оқ сурп...

— Бу — ўлимлигим. Мен ўлсам, мени мана шунга ўрайсизлар...

— Э, унақа деманг, катта ойи! Сиз хеч қачон ўлмай-сиз!

Қанийди, ҳозир бувиларим тирик бўлганида, ўзлари орзу қилгандек Комил невараларининг камолини кўришганида эди. Оёқлари тагига бутун дунёни тўкиб ташлаган бўлардим. Улар менга берган меҳр-муҳаббатни оқлардим...

Ойимнинг ота-оналари — Асқар додам ва Башорат бувим.

Ойимнинг оналари ҳам эрта вафот этган. Болалик хотирамда бу бувимнинг уйларидаги ўзига хос ифор ва эртаю кеч мақом таралиб турадиган радио сақла-ниб қолган. Шунинг учун мақом эшитсам, ёшлигимга қайтгандек бўламан.

Башорат бувим ҳар сафар нафақалардан мен учун пул ажратиб, яшириб қўяр эдилар: «Музқаймоқ олар-

сан...» Ҳар доим «Сен менинг энг яхши кўрган на-
бирамсан», дердилар. Бувимнинг иккинчи эрлари —
Асқар дода мен учун ўзимнинг бобомдан ҳам яқинроқ
эди. Биз томон ҳамма тошкентлик, Асқар додам эса
фарғоналик эди. Асқар додам бувимни никоҳлари-
га олгач, қизларига ҳақиқий оталик қилганлар, улар-
ни ўз фарзандларидек кўриб, меҳр билан вояга етказ-
ганлар.

Асқар додам ҳайитнинг биринчи куни вафот этди-
лар. Кўчада оппоқ, топ-тоза, момик қор ётар, лекин
ҳаво илиқ, қуёш чарақлаб турарди. Додамнинг тобу-
тини Ҳастимом масжидига ибодатга келган минглаб
одам қабристонгача кўтариб борган. Ҳаётлари даво-
мида қилган қайсидир ишлари Худога ёққани учун у
кишига мана шундай гўзал хотима насиб қилган бўлса
керак, деб ўйлагандим ўшанда.

Башорат бувим хокисор, ҳақиқий ўзбек аёли эди-
лар. Асқар додам ҳам меҳнаткаш, соддадил инсон си-
фатида хотирамда қолган. Аллоҳим уларни раҳмати-
га олган бўлсин.

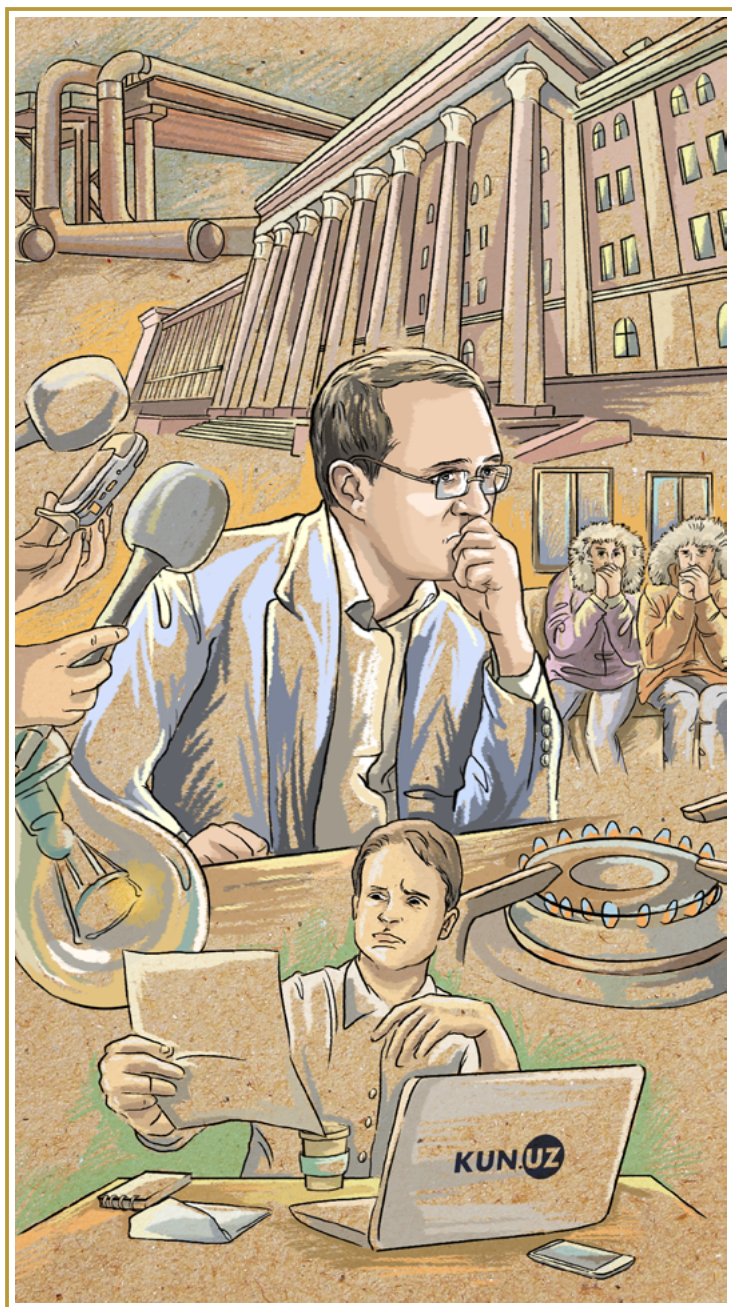
Дадамнинг онаси — катта ойим ҳам ёшлигида бева
қолган, бувам вафот этгач, иккинчи марта турмуш-
га чиқмаган. «Малика» фабрикасида ишлаб, рўзгор
тебратган. Дадам ҳам, амаким ҳам жуда эрта меҳнат
қила бошлаганлар.

— «Соткам»ни беринглар...

Дадам ҳар куни эрталаб ишга кетишдан олдин сўраб оладиган «сотка»си тўртбурчак қилиб кафтдек тахланган қора пакет эди. Ўша куни машина тузаттирадиган мижоз чиқса, кечқурун «сотка»-пакетда озиқ-овқат келарди. Мижоз бўлмаса, «сотка» тахи бузилмай қайтиб келар эди.

Кичкиналигимда уйда менга қараб турадиган одам бўлмаса, ойимнинг ишхонасига борардим. Ҳеч кимнинг кўзи тушмаслиги учун бир чеккада жимгина ўтирардим. Бир куни витаминлар турган шкафни кўриб қолдим-у! Ана омаду мана омад! Шкафни очиб, тилим сап-сариқ бўлиб кетгунича аскорбинкани урибман ўзиям...

Мен бахтли оилада вояга етдим. Оилавий бахт пулга боғлиқ эмас, буни аниқ биламан. Лекин шу даражага етишда, бугунги пойдеворнинг мустаҳкам бўлишида оиламизнинг аҳил-иноқлиги, ҳаммамиз бир-биримизни қўллаб, бир ёқадан бош чиқаришимиз бизга катта ёрдам берган. Бу ҳаёт «театри»да ҳамманинг ўз роли бор. Уни юракдан ижро этиш керак, холос...

ЖУРНАЛИСТЛАРГА СЎЗ ЭРКИНЛИГИ КЕРАК ЭМАС

2020 йилнинг охирига келиб, ғалати гап-сўзлар айлана бошлади — кўпчилик одамлар сўз эркинлиги фақат журналистларга керак, шунга худди ўзлари учун бир имтиёз талаб қилгандек олишиб ётишибди, деб ҳисоблар экан.

Ишонинг, сўз эркинлиги уларга керак эмас. Бу нефть ёки олтин бўлмаса, дивиденд, имтиёз ёки машҳурлик келтирмаса. Қайси журналистдан сўрамай, шу пайтгача енгил контент-мавзулар билан ҳам бемалол яшаб келишганини айтади. Кўнгилочар каналлар, видео-блоглар рейтингининг юқорилиги — бунинг исботи. Бир кузатинг-да, миллион марталаб нималар қўриляпти? Кўнгилочар лойиҳалар билан омманинг вақтини чоғ қилаётганларнинг бозори чаққон, реклама берувчилар шуларнинг этагини қаттиқ тутади. Жиддий нашрлар, таҳлилий мақолаларнинг аудиторияси улар-

дан бир неча барабар кам. Лекин бошоғриқлари, асаб-бузарликлари, эшитадиган дўқ-пўписалари ортиғи билан.

Агар ҳозир ахборот эркинлигига нуқта қўядиган бўлсак, журналисту блогерлар яна туризм, пазандачилик мавзуларига ўтиб кетади. Улар-ку, кунини кўрар, кўчада қолмайди. Лекин ислохотлар натижасида ҳамма эришганларимиз йўққа чиқади. Чунки сўз эркинлиги — ана шу ислохотларни илгари сураётганлар учун қўшимча, ёрдамчи кўз демакдир. Ишимизни қойиллатяпмиз деб, кўкрак кериб ҳисобот берадиган, лекин аслида халққа тегишли мол-мулкни талон-тарож қилувчи, бузувчи, вайрон қилувчи, сотиб юборувчилар доим топилади.

Сўз эркинлиги аввало жамиятга, давлатга керак. Сўз эркинлигини ватанпарварлигидан, юртига, халқига жони ачиганидан, мамлакатнинг равнақи учун илгари сураётган одамлардан миннатдор бўлишимиз лозим. Улар амалдорларнинг тепса-тебранмаслигини, қаршилигини енгиб ўтяти ва эвазига бошларига бир дунё муаммо ва кўнгилсизликлар орттириб олишмоқда.

Мен АОКАга раҳбар бўлиб, журналистлар, блогерлар ва ОАВ ҳуқуқларини ҳимоя қилиш агентлиги ишини йўлга қўйган пайтимдаёқ бу ташкилот вақтинча эканини, ўтиш даврига хослигини тушу-

ганман. Жамият, давлат ва ОАВнинг ўзи ҳам бу даврда янги воқеликни — сўз эркинлиги ҳаётимизга чуқур кириб борганлигини англаб етиб, янги муҳитга мослашиши керак эди.

АОКА лойиҳаси икки йилга мўлжалланган бўлиб, аниқ вазифалар учун ташкил қилинган. Биринчиси — матбуот хизматлари ишини йўлга қўйиш. Улар тегишли вазирлик, ташкилотларнинг нуқтаи назарини ўз вақтида, аниқ ва лўнда ифода этиши, шунингдек, матбуот билан мулоқот ўрнатиши, жамоатчилик билан доимий алоқада бўлиши керак эди.

Биз бу вазифани уддаладик. Бугунги кунда мамлакатдаги ҳар бир ташкилот ўзининг матбуот хизматига эга, бу хизматнинг бошлиғи эса раҳбар ўринбосарига тенглаштирилган. Бу олдинга қўйилган катта қадам бўлди, унинг натижалари кўзга кўрина бошлади.

Иккинчи ва энг асосий вазифа «телефон ҳукуқи»-ни йўқотиш, журналистларни ислохотларга ишонтириш, уларнинг миясида ўрнашиб қолган ички цензорни сиқиб чиқариш, фаолликларини ошириш, ҳамма соҳаларда тараққиётни илгари суришларига эришмоқлик эди. АОКА Ўзбекистоннинг ёш, демократик журналистикаси учун қалқон бўлди, эркин журналистлар билан ҳукумат ўртасида воситачи вазифасини бажарди. Биз муроса йўлларини изладик, кадрларни ўқитдик, йўналиш бердик, брифинглар ва

матбуот анжуманлари амалиётини жорий қилдик, керак бўлса, журналистларнинг руҳини, кайфиятини кўтардик. Блогосферанинг ривожланиши учун ҳам барча шарт-шароитларни яратиб бердик.

Афсуски, тажрибадан маълум бўлдики, давлат ташиклотининг сиёсати унга юклатилган функция ва вазифаларга эмас, кўпинча бевосита раҳбарига боғлиқ экан. АОКАда ҳам шундай ҳолат юз берди. Директор журналистларни ҳимоя қилиш ўрнига гўёки мамлакатда оёйишталикни сақлаш баҳонасида ҳақиқатни очиқ ёритишни тақиқлаб қўйди.

Худди журналист муаммоларни ёритмаса, ёпиқлик қозон ёпиқлигича қолиб, муаммолар ҳақида ҳеч ким билмайдигандек.

Хуллас, худди эски пайтлардагидек, ёнгинни эмас, сигнализациyani ўчирмоқчи бўлиб кўришиди.

Бу босқичда, айниқса, журналист ва блогерлар ҳукумат билан судлашиш ва ошкора мулоқот қилиш бўйича тажриба орттира бошлаган пайтда, АОКАнинг ўрнини ҳеч ким босолмас эди.

Менинг назаримда, шунинг учун ҳам сўз эркинлиги концепциясининг кейинги босқичида бу соҳани тартибга солувчи, назорат қилувчи давлат ташкилотидан холи моделга ўтишимиз керак. Унинг ўрнига

Ўз-ўзини назорат қилиш механизмлари ва қонунлар ишлаши зарур. Ҳимоя муайян бир шахсларга боғлиқ бўлиши нотўғри, ҳар қандай вазиятда қонун устуворлиги таъминланиши шарт. Ҳар бир фуқаро, ҳар бир журналист, блогер ёки ОАВ ўзини ҳимоя қилиш имконига эга бўлиши ва ўз ҳуқуқларига риоя этилишини талаб қилиши керак.

Хуллас, бугунги вазиятдан келиб чиқадиган бўлсак, АОКА тизим сифатида ўз вазифасини бажариб бўлди, унга эҳтиёж қолмади, деб ҳисоблайман. Бизнинг янги демократиямизда ОАВнинг устидан назорат қиладиган органга зарурат йўқ.

Энди оммавий ахборот воситалари ҳақиқий тўртинчи ҳокимиятга айланиб бўлди.

СЎНГСЎЗ

Қўлингиздаги китобни таҳрир қилаётганимизда муҳаррир ва маслаҳатчиларим менга: «Бунчалик очиқча ёзиш шартмикин? Одамларга қўрқувларингиз, ишончсизлик, хато ва йўқотишларингизни кўрсатиш тўғримикин? Бу қай даражада мотивация бўла олади?» — дейишди. Китобимни суперменлар эмас, оддий ёшлар ўқишини айтдим. Ўзим ҳам супермен эмасман-ку, ҳаммага ўхшаган оддий одамман. Мен ҳам омадсизликка учрашдан қўрқаман, ўйлайман, сиқиламан. Бу — ҳаёт, охири доим яхшилик билан тугайдиган, қаҳрамонлари фақат ижобий хислатларга эга Голливуд фильми эмас! Унда ҳаммаси силлиқ кечавермайди.

Шахсий ҳаётим билан боғлиқ анча воқеа-ҳодисаларни тилга олмадим, чунки бу борада ҳали кўп нарсани англаб олишим, ўзим учун хулосалар чиқаришим керак. Мемуарлар ёзишга ҳали эрта. Бу китобдан мақсад — мотивация бериш, холос. Агар уни ўқиган ҳеч бўлмаса бир инсоннинг ҳаёти яхши томонга ўзгарса, вазифасини бажарган бўлади.

Мен ҳаётимда тўқнашган барча инсонлардан миннатдорман. Менга ўз зарбалари билан курашувчан бўлишни, ҳар қандай вазиятда қайта ўнгланиб, қад ростлашни ўргатганларга ҳам раҳмат дейман. Бундай одамлардан икки карра миннатдорман. Чунки уларнинг бешафқат турткиси мен учун катта тажриба бўлган, ҳар сафар бир поғона юқорига олиб чиқиб, олға юришимга мажбур қилган.

Осон кечмаган шу тўрт йил давомида тақдир йўлларимиз кесишган барча журналистларга, ҳамма-ҳаммага раҳмат айтаман. Ҳозир унчалик билинмаётган бўлса-да, лекин сизлар билан бирга росмана тарихий ишлар қилдик. Бунинг натижаларини ҳали албатта кўрамиз, Худо хоҳласа.

Мени қўллаб-қувватлагани, тушунгани, холис танқидлари ва креатив гоялари учун Саида Шавкатовнага алоҳида миннатдорчилик билдираман. АОКА ва Фонднинг барча йирик лойиҳалари, катта ютуқларида бу инсоннинг ҳиссаси беқийс.

Яхши-ёмон кунларимда ёнимда турган ажойиб Жамоам, Ҳамфикрларим, Сизлардан беҳад миннатдорман.

Шухрат Шоисломов

Хусан Ҳакимов

Фатҳитдин Муҳиддинов

Суннат Сиддиқов

Татьяна Степанова

Назира Салоҳиддинова

Аброр Исмоилов

Сарвар Пўлатов

Флюра Хисматуллина

Камила Султонова

Рушана Фараҳова

Юлдуз Ҳошимова

Ольга Непомняшая

Бахтиёр Иноғомов

Бобирбек Усмонов

Дилмурод Абдукодиров

Дэйл Ахмади

Камилла Ахмади

Лазиз Ҳамидов

Абдулазиз Ҳомиджонов	Жавоҳир Рихсибоев
Сардор Ёқубов	Қобил Назаров
Фарид Файзуллин	Рафик Ахметвалиев
Комил Нуманов	Хусан Салихов
Павел Ким	Равшания Махмудова
Юлия Рисюкова	Лола Зуннунова
Оксана Тигай	Баҳодир Қосимов
Воҳид Ҳамидов	Қаҳрамон Маҳкамов
Шаҳноза Ҳошимова	Содиқжон Маҳкамов
Гулзода Жўраева	Мунис Тошматова
Сардор Комилов	Аюб Шаҳобиддинов
Комилхўжа Маҳмадхў- жаев	Севдо Ниёзова
Икром Абдулқодиров	Фарангиз Жабборова
Сайёра Ибрагимова	Ислом Тўхтасинов
Барно Раҳмонова	Миршакар Файзуллоев
Кирилл Гришин	Сардор Бабаев
Мавлуда Тожиева	Акрам Ризаев
Мадина Тошниязова	Дилшод Саиджонов
Лайло Акрамова	Ольга Ибрагимова
Людмила Итолмасова	Гулрухсор Ҳотамова
Хуршид Азимов	Акбар Ризаев
Сергей Ким	Ширин Шоғуломова
Анатолий Рашупкин	Эльнора Носирова
Алекс Пак	Тамила Алиева
Равшан Ражабов	Нозима Файзибоева
Маманбий Омаров	Элла Жаҳангирова
	Нигора Турсунова

Александра Колесниченко	Тўрабек Тўраев
Ҳикматилла Убайдуллаев	Азиз Мағрупов
Ирода Исмоилова	Улуғбек Қурбонов
Азиз Шигаев	Ильвира Сулайманова
Дилноза Зиямуҳаммедова	Озодбек Назарбеков
Вўзал Исҳоқова	Азиз Абдуҳакимов
Бахтиёр Носиров	Руслан Давлетов
Сайфутдин Ҳусанов	Алишер Ходжаев
Шухрат Жалилов	Интизор Очилова
Расул Юлдашев	Навбахор Имомова
Саида Давлетова	Наргиза Мамбаева
Азиза Қурбонова	Лера Барс
Ёқуб Юсупов	Искандар Дўсматов
Хушнудбек Худойбердиев	Обид Асомов
Шухрат Расулов	Ўткир Муҳаммадхўжаев
Жасур Шаметов	Баҳриддин Чустий
Никита Макаренко	Равшан Турсунов
Наргиза Раҳимова	Аваз Хожиметов
Нозим Сафари	Алишер Раҳматуллаев
Умид Шермуҳаммедов	Отабек Назиров
Муҳрим Аъзамхўжаев	Рислиғой Ҳотамова
Қамариддин Шайхов	Комил Саидов
Саша Иванюженко	Олим Омонов
Ферузхон Ёқубхўжаев	Жаҳонгир Эгамбердиев
Вениамин Тен	Сулаймон Хусаинов
Али Қаҳҳоров	Жасур Ҳусанов
Кирилл Альтман	Шухрат Эркабоев

ИЗОХЛАР

I: *Вазир келди*

¹ ЎзМАА — Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги. Матбуот ва ахборот соҳасида давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни таъминловчи давлат органи.

² Танзила Камоловна Норбоева — Ўзбек давлат ва жамоат арбоби, 2016-2019 йиллари Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитасига раҳбарлик қилган.

³ Очилбой Жуманиёзович Раматов — давлат арбоби, 2016 йил 15 декабрда Ўзбекистон Республикаси Бош вазирининг биринчи ўринбосари этиб тайинланган.

⁴ Лазиз Тангриев — 2017 йил июлдан 2018 йил ноябргача ЎзМАА раҳбари бўлган.

⁵ Дилноза Зиёмуҳаммедова — 2020 йил июндан Ўзбекистон Президенти Администрацияси раҳбарининг ОАВ масалалари бўйича ўринбосари, ОАВ, телевидение ва матбуотни ривожлантириш сектори мудири.

⁶ Маҳмуджон Зайтаев — «Ўзбекистон» нашриёт-полиграфия ижодий уйи директорининг биринчи ўринбосари.

II: *Партиевнинг жияни*

⁷ МТРК — Миллий телерадиокомпания.

⁸ «ДАВР» — МТРК «Ёшлар» телеканалининг ахборот дастурлари тахририяти.

⁹ ФВВ — Ўзбекистон Республикаси Фавқулудда вазиятлар вазирлиги.

¹⁰ Абдусайд Кўчимов — ўзбек журналисти, 1997-2005 йилларда Ўзбекистон миллий телерадиокомпанияси раиси.

¹¹ «Беруний» — Тошкент метрополитени Ўзбекистон йўналишининг охири бекати.

¹² Қорақамиш — Тошкентнинг Олмазор туманидаги мавзе.

¹³ ТошДУ — Тошкент давлат университети. 2000 йил январдан Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети.

¹⁴ **Ўзметроном** — Ўзбекистондаги мустақил сайт. 2020 йилнинг май ойигача блокда бўлган.

¹⁵ **«Жемчуг»** — Тошкент шаҳридаги машҳур «Жемчуг» (марварид) дўкони жойлашган, кўпқаватли тажрибавий лойиҳаланган уй.

¹⁶ **«Шарқ»** — нашриёт-матбаа концерни.

¹⁷ **Шавкат Миромонович Мирзиёев** — 2003 йил декабрдан 2016 йил декабргача Ўзбекистон Республикаси Бош вазири, 2016 йил 14 декабрдан Ўзбекистон Республикаси Президенти.

¹⁸ **Академия** — Давлат солиқ қўмитаси ҳузуридаги Солиқ академияси.

III: *Шакар, ванна, пресс, баклажка*

¹⁹ **«Радио Пейдж Семург»** — пейзаж компанияси.

IV: *Солиқ-инфо*

²⁰ **ДСИ** — Давлат солиқ инспекцияси.

V: *Гарвард режада йўқ эди*

²¹ **«Турон-24»** — янгиликлар сайт-агрегатори.

VI: *Автотест репорт*

²² Хусан Ибрагимович Ҳакимов — «Автотест Репорт» компаниясининг лойиҳалаш ва дастурий таъминот ишлаб чиқиш бўлими бош мутахассиси.

VII: *АОКА. ОАВдаги ўзгаришлар*

²³ Али Қаҳҳоров — журналист, блогер, Repost.uz он-лайн-ресурсини бошқарган.

²⁴ Арлем Дезир — 2017 июлдан 2020 йил июлгача ОАВ эркинлиги масалалари бўйича ЕХХТ вакили бўлган.

²⁵ АОКА — Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги. Ўзбекистон матбуот ва ахборот агентлиги негизида ташкил этилган.

²⁶ 404 белгиси ёки Not found — интернетда изланаётган сайт топилмаганда чиқадиган белги ва унинг код рақами.

VIII: *Айбдор — Алламжонов*

²⁷ ПГ — махфий ахборот тарқалиб кетишининг олдини олиш мақсадида махсус жорий этилган ҳукумат алоқа тизими.

²⁸ Ипподром — 90-йилларда Тошкентдаги отчопар майдонида режалаштирилмаган ҳолда шаклланиб қолган йирик бозор. 2001 йили «Чилонзор буюм бозори» сифатида расмийлаштирилган.

²⁹ Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. 139-модда — «Тухмат», 140-модда — «Ҳақорат». Ўзбекистон Олий Мажлиси Сенати 19 декабрда ўтган 10-пленар мажлисда бу жиноятлар учун белгиланган озодликдан маҳрум этиш жазо чорасини бекор қилувчи қонунни тасдиқлади.

х: *Миллий ТВ*

³⁰ Юлдуз Усмонова — эстрада қўшиқчиси, бастакор, қўшиқнавис шоир, продюсер. Ўзбекистон халқ артисти.

³¹ Обид Асомов — қизиқчи актёр. «Россия-1» каналининг «Кривое зеркало» ҳажвий телекўрсатуви иштирокчиси. Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган артист.

³² Шерали Жўраев — машҳур ўзбек қўшиқчиси, созанда, шоир, бастакор. Ўзбекистон халқ артисти, «Фидокорона хизматлари учун» ордени соҳиби.

³³ Озода Саидзода (Озода Нурсаидова) — ўзбек қўшиқчиси, бастакор, продюсер, турли мусикий лойиҳалар муаллифи.

³⁴ «Кривое зеркало» (қийшиқ ойна) — Россия телеканалларида эфирга узатиладиган ҳажвий кўрсатув.

³⁵ «Ўзбегим» — Ўзбекистон ҳақидаги совғабоп китоб.

³⁶ ПТС — кўчма телестудия.

XI: *Матбуот котиби*

³⁷ Жаслик — Қорақалогистондаги қамоқхона, маҳбусларга нисбатан қўлланилган шафқатсиз муносабат, аёвсиз қийноқлари билан машхур.

XIII: *Pul*

³⁸ БЭМ (Бухгалтерга электрон мадад) — бухгалтерия ҳисобини автоматлаштириш дастури.

³⁹ Одил Турдиқулов — электрон бухгалтерия ҳисобини юритадиган дастурий иловалар муаллифи.

⁴⁰ Нодира Воҳидова — бизнесни ривожлантириш бўйича мутахассис. 2009 йилда «БЭМ — Бухгалтерга электрон мадад» лойиҳасига раҳбарлик қилган.

⁴¹ Комиссар Каттани — «Спрут» сериалининг бош қаҳрамони. Мафияга қарши кураш рамзи.

⁴² Жейми Оливер — англиялик ошпаз, ресторатор, телебошловчи, соғлом овқатланиш ва пазандалик тарғиботчиси. Пазандалик бўйича машҳур китоблар муаллифи.

⁴³ Баҳриддин Чустий — Ўзбекистондаги машҳур ошпазлардан бири. «Аксу», «Чустий чойхонаси», «Ошхонауз» (Ўзбекистон), «Занжабил» (Қозоғистонда), «Лагмания» (Россия) каби ресторанларнинг асосчиси ва бош ошпази.

⁴⁴ Хушнудбек Худойбердиев — юрист, машҳур блогер. 2020 йилнинг январь ойидан июнгача Масс-медиани қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш жамоатчилик фонди директори бўлган. 2020 йил 1 июлда Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги бош директорининг муовини этиб тайинланган.

⁴⁵ ОТМК — Олмалиқ тоғ-металлургия комбинати. Ўзбекистондаги энг йирик корхоналардан бири.

⁴⁶ Бродвей — Тошкентдаги Сайилгоҳ қўчаси, халқ орасида «Бродвей» деган ном олган. Пиёдалар учун мўлжалланган.

⁴⁷ «Анҳор Локомотив» — кўнгилочар аттракционлар боғи.

xv: *Пандемия*

⁴⁸ «Потребитель.уз» — Ўзбекистондаги истеъмолчиларнинг ижтимоий тармоқлардаги норасмий гуруҳи.

⁴⁹ **Лилия Николенко** — «Потребитель.уз» оммабоп лойиҳаси раҳбари, блогер.

⁵⁰ **Ҳикматилла Убайдуллаев** — 2019 йил февралдан 2020 йил февралгача АОКА матбуот-котиби; 2020 йил 26 октябрдан — Масс-медиа фонди матбуот-котиби.

xvi: *ССВ билан Гидроксихлорохин туфайли кураш*

⁵¹ **Ҳабибулла Оқилов** — Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳузуридаги Коронавирусга қарши кураш штабининг аъзоси.

⁵² **Владимир Познер** — совет, Россия ва Америка журналисти, телебошловчи, радиобошловчи, Россия телевидение академиясининг биринчи президенти (1994—2008), ёзувчи.

МУНДАРИЖА

Сўзбоши	4
Вазир келди	7
Парпиевнинг жияни	26
Шакар, ванна, пресс, баклажка	59
Солиқ-инфо	73
Гарвард режада йўқ эди	83
Автотест Репорт	93
АОКА. ОАВдаги ўзгаришлар	105
Айбдор — Алламжонов	119
Мен «Форбс» рўйхатига қандай кирдим?	145
Миллий ТВ	157

Матбуот котиби	175
Янгича демократия	189
Пул	207
Катта Ош	233
Пандемия	243
ССВ билан Гидроксихлорохин туфайли кураш	265
Сифатли таълим нимадан бошланади?	277
Оила муқаддас	291
Журналистларга сўз эркинлиги керак эмас	303
Сўнгсўз	308
Изоҳлар	316

КОМИЛ АЛЛАМЖОНОВ

АЛЛАМЖОНОВ — АЙБДОР —

СИГНАЛИЗАЦИЯНИ ЭМАС,
ЁНГИННИ ЎЧИРИШ КЕРАКЛИГИ
ҲАҚИДА КИТОБ

«Novda Edutainment» МЧЖ нашриёти.
Манзил: 100015, Ўзбекистон Республикаси, Тошкент шаҳар,
Саид Барака кўчаси, 21-уй, 3-4.
Тел.: +998 71 233 17 70
E-mail: info@novda.group

«Mega Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.S.»да босилди.
Манзил: 34310, Туркия Республикаси, Истанбул шаҳри,
Гувержин кўчаси, 3/1-уй.
Тел.: +90 212 412 17 00
www.mega.com.tr

9 789943 638099

Ушбу китоб "Закон"
интернетдан оқибатини қар
дур ақолига билай
қандири тили

Ф.С.

Қўлингиздаги китобда менинг ҳали унчалик узун бўлмаган ҳаёт йўлим акс этган. Бу бадий асар ёки монография эмас. Ушбу китобни ўқиган ёшларимиз ўзларига озгина бўлса-да, мотивация олсалар, фақат хурсанд бўламан. Хато (имло, стилистик ва ҳоказо), камчиликларга дуч келсангиз, айбга буюрмайсиз. 😊

Китоб устида ишлаш жараёнида турли фикрлар бўлди. «Керакми шу, бунақа китоблар чиқмаган, агар чиқса, эртага бошингга бало бўлмайдими, дарров ёмонликка буришмайдими...» деган хавотир, шубҳалар ҳам тугилди. Бироқ шахсий фикримча, агар кўнгил тоза, мақсад холис бўлса, Аллохнинг Ўзи асрайди.

Бундай китоблар бизнинг юртда ҳам шов-шувли янгилик эмас, одатий ҳол сифатида, кўп бўлиши керак. «Китоб ўқи!», деб тарғиб қилсаг-у, лекин янги(ча) китобларни чоп этишга қўрқиб ўтирсак, ўтираверамиз. Ҳаётим давомида кўп ҳолатда Аллоҳга таваккал қилиб, шу бугунги даражага етиб келдим. Бу сафар ҳам худди шундай қиламан. Нима бўлса — пешонадан.

Пандемия даврида, уйда бекор ўтирганда, шу китобни ёзишни Аллоҳ кўнглимга солди. Яхшиликка бўлсин илоҳим. 🙏

Китоб 2021 йилнинг 21 март санасида тўлиқ таҳрирдан чиқиб, ниҳоясига етказилди. Аллоҳга шуқр!

